

MORVAY ZOLTÁN

EGY 6000 KILOMÉTERES
SÉTA TÖRTÉNETE

ÚTI EMLÉKEK

Kiadja Révész Béla könyvkereskedése Maros-Vásárhelyt, 1909.

TARTALOM

Előszó

Bevezetés

Az argonauták készülnek

„Felkötöm a rézsarkantyut, én már innen elmegyek!”

Pesti tapasztalatok

A „cike–caki–cáj!”

Itt a német!

A keringők hazája

„Vigy más utakra Lucifer!...”

A Mozart városa

Ha bajor – vidám és jószívű

A Tübingiai erdők

A hívők Mekkában

„Legyen ősz, de szép, derült, vidám ősz.”

Harzi-hegyeken fujnak a szelek!

Most megyünk mi Párisba!

Mi van az Eiffel-torony körül?

A Tell Vilmos honában

Őszi harmat után...

„Tudod, hol a hon, hol citrom virul?”

Befejezés

Tudnivalók az utazás körül

*Boros József barátomnak,
hű utitársamnak
emlékül, szeretettel ajánlom e könyvet.*

ELŐSZÓ

Goethe mester, a németek nagy költője azt mondta: „Akit az isten szeret, a nagyvilágba küldi.” Igaz ez, mert a nagyvilág az élet iskolája. Egy gyönyörű szép könyv, telve csodás képekkel, ismeretekkel, fénnel, árnnyal, könnyel és mosollyal, jóléttel és nyomorúsággal, amelyet látni és ismerni kell, mert csak egy lapját olvasta az, a ki szülőföldje határait túl sohasem lépte.

Én, a magam részéről nem mondhatom, hogy az „istenem” valami nagyon szeretett volna, sőt – az üres zsebeimre esküszöm, – ennek az ellenkezőjéről győződtem meg hányt-vetett és sok csapással bővülködő életemen át. Az öreg Ur, nyilván haragudhatik reám valamiért. Igen sokszor végig vert rajtam a szeges ostorával – hanem azért én mégis a nagyvilágba mentem...

Erről a világbani csavargásomról fogok itt mesélni.

Ez nem akar szakkönyv lenni, sem tudományos munka; nélkülöz minden hivatalos komolykodást. Szán-szándékkal a legegyszerűbb nyelvezettel, a legkeresetlenebb kifejezéseket használva irtam meg, unalmas okoskodást, bölcselkedést kerülve, mert ezt nem mindenki szereti. A terem sem engedi meg, tehát röviden kell elbánnom a nagy anyaggal. Nem írok le semmit tövéről-hegyire. Megemlítem azokat a dolgokat, amelyek érdemesek a megtekintésre s magára bízom az illetőnek a szemlélődést. Arra törekedtem, hogy ne legyek száraz. A tudáskodásnál jobban szeretem a tréfát s könyvem is vidám, mosolygós kíván lenni, mint maga az ifjúság, amelynek főleg szántam.

Én utamat 1897-ben tettem meg s hogy ez utazásom élményeit eddig meg nem irtam, ennek főleg az volt az oka, hogy az ehhez szükséges idő és nyugalom nem állt rendelkezésemre az elmúlt évek alatt. De arra is vártam, hogy a sok utazó kollégám közül akad valaki, az enyémnél hivatottabb tollú, aki egy olyan könyvet ír utazásairól, amely a fiatalabb generációval megismerteti egy hosszabb külföldi utazás hasznát, utasításokat ad s megszeretteti velök, kedvet ad nekik a valcoláshoz, amelyre nem annyira szak-, mint általános ismeret szerzése és egészségi szempontokból van szüksége a nyomdászságnak. Aki közülünk nem utazott, az – kevés kivétellel – konzervatív, korlátolt marad. Az ilyenek mindennemű mozgalmainknak kerékkötői. A világlátottság felvilágosodottá, nyugodttá, egyszerűvé és önérzetessé teszi az embert. Az pedig, hogy az ilyen gyalogutazás fáradalma tönkreteszi a szervezetet, nem áll. Sőt megedzi. Atila azt mondta: Akinek meg kell halni, ha vesztég ül is elvész. Könyvemet azért irtam meg, mert olyan munka, amely mindezekről felvilágosítsa a szaktársakat, eddig nem jelent meg.

Az elmúlt évek alatt az utazás körül is változtak, illetve javultak a viszonyok. De azon tanácsoknak, melyeket e könyvben elmondok, ma is hasznát vehetik a szaktársak. Önöknek, ha utra indulnak az enyémhez hasonló kellemetlenségeket nem kell átszenvedniök, mert e könyv függelékében mindazon tudnivalók fel lesznek sorolva, amelyekre egy hosszabb külföldi utra menő szaktársnak szüksége van, t. i. ruha, felszerelés s német-, francia- és olasznyelven azok a legszükségesebb szavak és mondatok, amelyeket ha betanul az illető szaktárs, nyelvtudás nélkül is boldogul az említett országokban.

Akik már jártak a leirt helyeken, szórakozást találnak benne az emlékek felidézése által, akik pedig még nem ismerik e tájakat, fogalmat szerezhetnek belőle a közvetlen tapasztalatból meritett leírás után.

Megemlítem még, hogy 1900-ban a párisi világkiállítást is megnéztem és könyvemben ezzel is foglalkozom.

Ifju szaktársaimnak tanulságul, idős szaktársaimnak pedig, akik utaztak, a régi, kedves emlékek felelevenítéseül szántam e könyvet. Tudom, hogy nem egy helyzetben ismerős esetekre akadnak, velük megtörtént epizódok élednek újra előttük e könyv lapjain. Visszaszáll hozzájuk a tavasz – az őszbe; az ifjuság, a maga elpusztíthatatlan könnyelműségével és jókedvével, színes, merész álmaival, mikor még az élettől sokat reméltünk s tele voltunk tetterővel, duzzadó ambícióval; rózsaszínű szemüvegen át néztük a förtelmes életet és nem hittünk lehetetlenségekben.

De ne fájjon nekünk ma már, hogy az álmaink szétfoslottak s ez aranyos pókhálófonálból szőtt szép fátylat az élet durván összetépte. Az álmok megmaradtak, csak mi veszítettük el őket. Mások megtalálták.

Átköltöztek az ifju szivekbe és azokban laknak, míg a tavaszi nap süt, csillog és csalóka fénye egy dús, meleg nyárral és termékeny ősszel biztat. Ők, az ifjuság, hadd higgyen. Mi már tudjuk, hogy e színes hazugságok elmúlnak az ifjúsággal együtt és a komor őszben nem marad egyéb, mint csalódás, fojtó, szürke köd – és az emlék. De az emlék, az ifjuság édes emléke, csalóka tavaszi napsugara, bearanyozza nekünk a hervadást!...

Maros-Vásárhely, 1909 január 20.

A szerző.

BEVEZETÉS

Ennek az utazásnak az eszméje ott született meg Debrecenben, az én délibábos hazámban, a néhai Csokonai-nyomda emeleti szedőtermében. – Nevezetesen esett az eső. A szeptember végi őszi eső, a mely szétmossa a virágok elhervadt szirmait és elősegíti, hogy a sárga levelek minél előbb földdéváljanak... A fecskék összesereglettek az ereszek alján és készültek a hosszú utra. Három-négy össze-össze dugta kedves kis fejét és bizonyára azt fecsegte:

– Elmegyünk innen, mert itt van az ősz!

Én igen unott hangulatban raktam egymás mellé valami „Magyar Stylus” betűit. Egyszer csak kit hoz a szél, mint Gédert. Igen, Géder kollégát, a badarica Géder urat, a ki velem tanulta ki a „művészetet” Debrecen város 1552-ben alapított híres nyomdájában s mellesleg legyen mondva, roppantul szeretett táncolni s mindezek dacára iszonyuan himlőszántotta arcot viselt.

– Honnan hova, Géder tata? – örvendeztünk a jövevénynek, – mert akkoriban kondíció nélkül vala ő és utazásból jött meg.

Géder ur köszönt, kezet fogott, azután lerázta magáról az esővizet és azt kérdezte merengve:

– Gyerekek, van egy kis rumotok?

Persze hogy volt. Géder ur ivott, majd megtörölte a száját, s azután mesélni kezdett („nem mese az gyermek”) az utazásaiból kalandot kalandra halmozva. Két hónap alatt fél Magyarországot járta be.

Tudtuk, hogy a beszédnek fele hazugság, de azért én és Varga Jankó cimborám, aki még eddig a falunkból se voltunk ki, tátottszájjal hallgattuk... és „Hári ő beszédét tovább is folytatá” s folytatta volna kalandjai láncolatát szárazon és vizen, Géder ur estig, ha Széll az „Ellenőr” tördelője bele nem szól:

– Ugyan hagyd el Sanyi azt a sok füllentést, magad se hiszed a mit beszélsz, csak azt a két fiatal embert akarod a falhoz állítani – látom. Én beutaztam Fiumét, Triesztet, Velencét, Münchent, még se tudok olyan piramidálisokat hazudni, mint te a két heti sétádról. A tenger, az a beszéd Sanyi, nem Temesvár, meg a Béga-pocsolya, amibe te kótyagosan beleestél. No szervusz!

Széll aztán a kontyára csapta a kalapot és mivel a lapja kész volt, elment s kacagva kiáltozott vissza csufondáros szavakat a szegény Géder-Odisseusnak, a ki máskülönben igen flegmatikus ember volt és nyugodtan fordult oda Varga Jankóhoz:

– Te Jancsi szereti még Széll a pálinkát?

– Ühüm – vigyorgott Jankó és összeboritott egy kis apró hirdetést.

– Delirium tremens, – konstataulta meggyőződéssel Géder ur. – Delirium tremens, az vett erőt azon a szegény emberen. Hallottad a delirium tremensnek hírét Jankó?

– Hát az hol terem, – somolygott Jancsi, mint a vadalma.

– Benned is fiam – intette Géder ur atyailag, – ha sok pálinkát iszol.

Géder otthagytta Jankót s mellém állt. Láttam, hogy én kételkedem legkevesebbé a szavai őszinteségében, tehát nekem kezdett mesélni.

Én pedig hallgattam és ezalatt szedtem minden félórában két sort.

Géder ur 6 óráig mesélt. Akkor aztán elment s mindnyájan hazakullogtunk. De ettől a perctől kezdve mindig azon törtem a fejemet, miként kellene elsütni egy nagyobb szabású utazást!

Elhatároztam, hogy ha utazom, olyan rendszerben és olyan utat teszek, aminőt eddig előttem kevés nyomdász tett meg.

Szeretem a szélsőségeket, a különlegest. Ez magyarázza meg utazásom tervét is. Azt vettem a fejembe, hogy bejárom Közép-Európát – még pedig gyalog! Nagy dolog volt ám ez 1897-ben, mert akkor még nem volt pompásan szerkesztett Utikalauz, utirányokkal, térképpel. A kis Péczelyt kivéve pedig kondícióban álló szedő kevés volt akkor Magyarországon, aki Európát beutazta volna.

Biztam benne, hogy lábaim kibírják az utat, csak a nyelvek nem tudása aggasztott egy kissé. Eh „a tett halála az okoskodás”. Neki megyek. Ehhez csak jó láb kell, az meg van! Mert tényleg a lábaim mindig jók voltak.

Sokszor, ha eszembe jutnak a multak, ellágyulva gondolok azokra a jó szolgálatokra amelyeket lábaim *hátam érdekében* elkövettek érttem.

Mert ha kis diák koromban véleménykülönbség merült fel köztem és valamely suszter inas közt és én elég szíves voltam tenyeremet ráfektetni a cipőkészítés e kezdő bajnokának arculatjára, s ez esetből kifolyólag e dzsentimen olyan hangokat hallatott, amelyet a nép nyelvén ordításnak neveznek s e tüneményes hangok művészetének közelében levő apostolait is a tett helyre csalá, de nem mint semleges nézőket akik a tornánkban gyönyörködnek, hanem mint oly egyéneket, akik a társukat ért gyalázatot, a hazaszállítandó csizmák és cipőkkel torolják meg – mondom az ilyen alkalmakkor lábaim fényesen igazolták, hogy érdemesek a dicséretre, mert fecskeszárnyakon röptettek el olyan biztos helyre, ahonnan fittyet hánytam minden lábtyűművész fenyegetésnek.

Igy, a lábaimba bizakodva, elhatároztam az utazást s egy késő őszi vasárnap délután, a debreceni nagy erdőn három nyomdász kollegámnak elmondtam erre nézve a terveimet.

Kollegáim, velem együtt, fiatal emberek és *benszülöttek* voltak, akik eddig a falujok határát sem lépték túl.

Nagy lelkesedéssel fogadták és karolták fel indítványomat és utitársakul jelentkeztek az elindulandó expeditióhoz.

Tudva van, hogy az utazáshoz is az a Montecuculi-féle három dolog kell, a mi a háboruhoz: pénz, pénz és pénz.

Egyéb semmi.

Mi nem voltunk nábobok, hogy egy ilyen óriási utazást, – amelyet habár gyalog akartunk is megtenni, mégis tekintélyes összegbe került volna – a magunk zsebéből fedezhessünk és csakis a nyomdászegylet utisegélyére alapítottuk terveinket.

A nyomdász egylet segélyezési rendszerét egy pár szóval meg kell ismertetnem az ezt nem ismerő olvasókkal.

Nevezetesen a magyar nyomdászoknak van egy áldott, jó országos egylete, a melytől tagjai olyan segélyt kapnak, a befizetett illetékek fejében, minőt a nagyvilágon semmiféle egylet nem ad.

A heti tagsági illetékünk 2 korona, s ha egy éves tagok vagyunk a következő segélyezésben részesülünk.

Betegség esetén ingyen doktor és patika s heti 14 korona segélyösszeg, egy évig.

Munkanélküliség esetén 91 napig naponként 1,20 korona.

Rokkantségély heti 12 korona a tag haláláig. Tíz év után lehetnek a tagok rokkantak és 10 éves tag özvegye a 100 korona temetési költségen kívül 500 korona végkielégítést nyer, azonkívül ha árvák maradnak minden gyermek 14 éves koráig 8 korona havi pénzt kap.

Ha az illető városból, ahol dolgozunk, elszándékozunk utazni, 30 korona elutazási segélyben részesülünk.

A munkakeresés vagy tanulás céljából utazó nyomdász segédek, minden napra 1,20 fillér utassegélyt kapnak.

Az utazásnak gyalog kell történni. Az egész országban fel van osztva és meg van határozva az egylet által, hogy egyik nagyobb várostól a másikig egy utazó nyomdásznak kényelmesen hány nap alatt kell és lehet megtenni gyalog ez utat.

Minden nagyobb városban (rendesen megye székhelyeken) nyomdász egyleti pénztáros van, a ki a szomszéd város pénztárosa által kiállított utiigazolványról látja, hogy az illető utas nyomdász honnan jön és mikor indult el onnan s ahány nap alatt tette meg az utat, annyi 1 korona 20 fillért fizet ki neki.

P. o. Debrecenből Pestig egy utazó nyomdászsegédnek 8 nap alatt kell megtenni az utat. Debrecenben kiállítják az uti igazolványát, p. o. március 1-es datummal, Pesten 8-án kell jelentkezni és akkor kifizetnek neki 9,60 fillért. Ha 5 nap alatt tette meg az utat, csak ötször 1,20 koronát kap, azaz 6 koronát, de ha a meghatározott 8 napnál később ér be és késését elfogadható igazolványokkal nem tudja igazolni, elveszti utassegélyét erről az útról.

A nyomdászoknak külföldön is ilyen praktikus egyleteik vannak. Mi magyarok 1,20 koronát adunk az utasnak és átlag kell ezért 25 kilométert gyalogolni naponként. Az osztrák nyomdászegylet szintén 1,20 koronát ad 25 km-ért, a német 1 márkát 20 km után. A francia 5 centimet (5 fillér) egy kilométerért. Az olasz 5 centesimot (4 fillér) egy kilométerért. Svájc minden nagybácska városa 2–3 frank helyiségeket fizet.

És e külföldi nyomdászegyletek mind kölcsönösségben vannak egymással. Ha innen megy egy magyar, az említettek valamelyik országába, csak úgy kapja az ott szokásos viátikum összeget, mint az odaválók.

Ez egyletekre számítva érlelődött meg bennem utazásom terve, amelynek az előzményeit, készülődéseinket folytatni fogom e kis tájékoztatás után.

Utitársak tehát már lettek volna még pedig három is. Több mint kell, de hát tudtam előre, hogy a négy közül kettő bizonyosan nem fog eljönni, ismervé és tapasztalva nyomdász kollégáim szalmaláng lelkesedését.

Én először azt indítványoztam csak úgy hamarjába, hogy vegyen mindenikünk egy *szamarat!* Szereljük fel és azon utazzunk.

Ez az indítványom elvettetett.

– Egylet költségén utazunk – mondta a hosszú Munkás Dezső kollégám, a segély kevés, egy számarának sem lesz elég eleségre, nemhogy egy másik szamarat tartsunk és szállást fizessünk érte, ennél fogva ne „szamárkodjunk”, hanem menjünk gyalog.

Helyeslőleg tudomásul vétetett és a szamarat levettük a napirendről.

Ezek után hozzáfogtunk tervünk kiviteléhez, ami nagy hű-hóval ment, mint minden, amit huszéves emberek csinálnak, amint alább következik.

Az argonauták készülnek

Tehát el volt döntve, hogy „*megyünk!*” Négyen mondtuk ezt. Gondolom szeptember közepe volt ekkor.

A busongó őszi ég újra kiderült s az „expedíció” tagjai kijártunk a debreceni nagyerdőre sétálgatni a szép őszi verőfénybe, ha a szabadidőnk engedte. Hatalmas sétákat tettünk s természetes, hogy e séták alatt egyébről sem folyt a beszéd, mint a jövő évi utazásunkról.

Célszerű felszerelés – hangzott folytonosan a tagok részéről. Mert dacára annak, hogy még egyikünk sem utazott, azzal mindnyájan tisztába voltunk, hogy egy ilyen nagyobbiszabású utazásnál lényeges és főkéllék az utra vitt felszerelés. Ruha, köpenyeg, táska és az apróságok.

Mint az utazás kitalálója, én lettem megbízva egy megfelelő felszerelés összeállításával, de a szaktársak nem is képzelik mennyit izzadtam, töprenkedtem, latoltam s hány álmatlan éjszakán át gondolkoztam egy könnyű, minden szükséges dologra kiterjedő uti felszerelésről.

Végre előálltam október közepén a tervemmel, amelyet hosszas és beható vita után az utazó társaság elfogadott.

Felsorolom itt a „rüsztungot”.

A ruha ne legyen se vékony, sem vastag s a kabátgallér jó magas és egyenesen álló, hogy hozzá katona kaucsug-gallért használhassunk amely az inget eltakarja. Egy hosszú nagy köpeny igen-igen szükséges. Egy viseltes katonatiszti köpenyeget jól össze lehet hajtani s mivel selyemmel van bélelve a hűvös nyári éjszakákon mikor az ember esetleg egy szellős kocsiszinben vagy istállóban alszik, jó meleget tart.

A kalap illetve sapka, mellékes, de ne legyen feltűnést-keltő.

Egy vasas végű, görbefogóju bot a hegymászásnál lesz nagy segítségünkre.

Egy meglehetősen nagy hátra-akasztható bőrtáska, a katona-bornyukhoz hasonlóan készítendő, melyben az élelmiszeren kívül a következő dolgok is elférjenek: egy ing, egy lábravaló, két pár kapca, két zsebkendő, egy kis törülköző, kés, sós-paprikás doboz, egy tükör, ruhakefe, cipőkefe, fésű, egy pálinkásüveg, fehér és fekete cérna, tű, turistatapas és egy füzet a jegyzeteknek.

Egy kisebb oldalbőrtáska vállra akasztható, az írásainknak és egy külön kis rekeszszel a lapos pléh-poharunk számára.

A lábbeli a gyaloglónak igen fontos ruhadarabja és ez nyövik leghamarabb. Én legcélszerűbbnek tartom a nagyon rövid, puhaszáru *csizmat*, amelyre a nadrágot rá lehet eresztetni. Mindenesetre jó nagynak kell lennie, hogy ha a láb a gyaloglástól pöffed, akkor se szorítson. A sarkára vaspatkót, a talpába pedig szeget kell veretni. Eleinte talán kissé nehéz az ilyen csizma, de ezt megszokja az ember és talpunk nem fájul meg benne, kivált ha izzasztót is vágatunk bele. Mindenesetre csináltatnunk kell az ilyen lábbelit, mert készen nem kapható. Ezenkívül jó térképről és nyelvtanokról is gondoskodni kell az expedíciónak.

Igy felszerelve utnak indulhatunk és nem szorulunk semmiért senkire.

Ez volt az én ajánlatom s nagyon kevés változtatással el is fogadták a világlátás aranygyapjáért utrakészülő argonauták.

Az utiterv beosztását is rám bízta a kompánia. S az utirányt szintén összeállítottam. Egy kissé kacskaringósnak találták ugyan társaim ezt az utitervemet, de mivel körülbelül magába

foglalta mindazokat a nevezetes városokat, amelyeket hét hónap alatt be lehet járni és Középeurópában érdemes megnézni, szintén aláírták ezt az ajánlatomat is.

Az utazásunk tervének híre ment a szaktársak között városunkban, s mi magunk is sokat beszéltünk róla mindenfelé az ismerőseinknek. Az idegen elemek merő képtelenségnek, gyerekes tervnek minősítették az elhatározásunkat, a szaktársak pedig szintén nem hitték, hogy megvalósítható legyen, különösen a vaskalaposok gunyolódtak velünk sokat, azok, akik Debrecenből életükben sem moccantak ki, dicséretes kivételt képezett az az egy-kettő, aki már utazott, ha nem is annyit, mint amennyit mi tervbe vettünk, de legalább belekóstolt a valcolásba.

Ezek lelkesítettek bennünket és fantáziájuk hajóját duzzadó vitorlákkal eresztették meg képzeletük tengerén, retteneteseket és szörnyen hatalmas nagyokat hazudva nekünk Bécsről, Ausztriáról, Münchenről, mert ennél messzebb egyetlen egy sem volt.

Mi pedig áhitattal hallgattuk és hittük s az expedíció részvényei ilyenkor mindig „parin” felül, magasan állottak.

Ha utas vetődött a nyomdába, azt kikérdeztük mindenekről s gyűjtöttük a megjegyzéseket s össze-össze jöve nagy álmodozásokat vittünk véghez: Pest, Bécs, München, Berlin, Páris, Zürich, Velence, Trieszt! Ugy kalandoztunk a végtelen messziségekbe, fiatal 21 éves szívünk-lelkünk szárnyas fantáziáján, mint a Jókai Tatrangija a repülőgépjén.

Megvallottuk egymásnak, hogy álmainkba már sokszor felkerestük az említett városokat, ami természetes is volt, hiszen örökké ezeken járt az eszünk.

A leány ismerőseink előtt büszkén hengeztünk el az utazásunkkal s dehonesztáltunk, hogy a hamis kis lányok nem méltányolták kellőleg a mi hatalmas vállalkozásunkat. Abban az időben még csak a szakkör adott ki egy, a mai utikalauzhoz hasonló évkönyvet, de abban inkább magvas szacikkek voltak közölve, s nem olyan pompásan összeállított utirányok, térkép és utasítás, ami a mai generációnak rendelkezésére áll.

Azt sem tudtuk, melyik országokkal vagyunk kölcsönösségben és milyen utassegélyeket fizetnek a velünk kölcsönösségben levő országok.

Én irtam a központba Novitzky László szaktársunknak ez ügyben, aki aztán megadta a kellő felvilágosítást. Igen megörültem, hogy azok az országok, amelyeket utirányomban felvettem, mind kölcsönösségben voltak velünk.

Minden olyan dolog, amely tervünket elősegíteni látszott, nagy lelkesedést keltett a társaságban.

Bár erős takarékosági fogadalmat tettünk egymásnak, hogy az utra pénzt vihessünk, de azért az 1896-os telet örökös mulatozással töltöttük el.

– Eh, gondoltuk magunkba – őszintén megvallva és titokba kissé szepegve – mulassuk ki magunkat, hátha az utazásunkba agyonütnek, vagy más módon ér szerencsétlenség bennünket. Egyszer él az ember!

Abban az évben volt új nóta az, hogy:

Isten veled vén eperfa, boldogságom tanyája,
Hullasd, hullasd leveledet, vándor-legény utjára.
Takarja be lábom nyomát hulló sárga levele,
Nem tudok én itt maradni, mert a szívem megreped.

Ennek a nótának ugyan nem valami pompásan rimel a verse, de a bánatos hangjával minket szíven talált akkor és szörnyű elkeseredett hangon fújtuk egész télen át minden összejövetelünkön.

Már kezdett tavaszodni, a fák rügyet hajtottak és az enyhe szellők végigcsókolták a szendergő virágokat, mikor a társaságba beleütött a krakk!

Ugyanis Munkás Dezső szaktársunk kilépett a Városi nyomdából és úgy a kompánia, mint a maga nagy bánatára elment Debrecenből Sátoraljaújhelyre kondícióba. Erősen fogadkozott ugyan, hogy ő a tavasszal visszajön és együtt indulunk el s bizonyosan találkozunk „Filippinél”, hanem én nem bíztam többé az ő jövetelében – és ebben a kételkedésemben nem is csalódtam.

Varga János barátom szintén kilépett a Csokonai-nyomdából s egy másik nyomdába kapott kondíciót, Debrecenben ugyan, de mivel nem volt többé a szuggescióm alatt, – tapasztaltam összetalálkozásaink alatt, hogy a lelkesedése teljesen elmúlt az utazás iránt. Nem is erőltettem, látva, hogy huzódozik. Tudtam, hogy a jó Jancsi mi velünk nem jön soha Párisba. Nem is jött. Itt maradt. Jancsi nem utazott, mégis elfáradt és már régen ott pihen Debrecenben a hatvan-utcai temető vén akácai alatt...

De nem vágok az események elé. A négy vándorból csak kettő maradt. Boros József komám és én. Hanem aztán mi el is határoztuk, hogy kitartunk, mind a vérig, mind a végig és keresztül hajtjuk utitervünket, ha csákányos szekerce potyog is az égből!

Boros József szaktársam magas, szép, szőke fiu volt, sima arccal, mint egy leányé, de igen komoly és szívós természetű ember. A legkevesebbet beszélt az expedícióba, de igen lelkes hűve volt.

És amint fogadta, kitartott az utazásban, mind a vérig, mind a végig.

Amint ezt az alábbiakban tovább fogom mesélni.

„Felkötöm a rézsarkantyut, én már innen elmegyek!”

A szegény „vén eperfa”, ami ráhullatja levelét a vándor-legény útjára, – háttérbe szorult! A fenti cím lett a kedvenc nótánk. Ezt fújtuk, duzzadó tüdőikkel a tavaszi éjszakákba, mikor a búcsú látogatások után esténként haza-haza tértünk.

Mert bizony rohamosan közeledett az idő, a „rézsarkantyú felkötéséhez”. A bucsuzáshoz, elváláshoz, az induláshoz...

A szaktársak kezdték komolyan venni a dolgot, mikor az utleveleinket is kiváltottuk. Egy évre, Európára szól. Büszkén hordoztuk a zsebünkben!

A rüsztung már teljesen készen állt, az apró felszereléssel együtt. Elvégeztetett minden.

Április vége volt már ekkor és a virágfakadás e hónapjában Józsi komám is, én is, merengve, nagyokat hallgatva üldögéltünk egy-egy kis lány mellett a kertben...

És a kisasszonyok meg-megfogták a kezünket, szomoruan néztek reánk, sóhajtottak és pityergőre állt a szájacskájuk...

Istenem, istenem, hogy mindenféle szerelemnek vége szokott lenni...!

Hanem aztán megembereltük magunkat és kidüllesztettük a mellünket; mosolyogni próbáltunk:

– Ne sirjon Katóka, ne sirjon Mariska, visszajövünk még, visszasegit bennünket a csillagos ég!

Hanem hát a lányokat nehéz volt megvigasztalni és megértetni velük, hogy ezt az utazást már nem lehet visszaszívni, mert nem engedi a becsület!

Hiába is cimbalmozták már nekünk, hogy:

Adj egy csókot utoljára
Ugy is elmegy nemsokára.
Ne menj el, maradj itt,
Majd meg látod jobb lesz itt,
Magad ülsz az ölemben!

Gyönyörű biztatás, csábító marasztás, de mi már megyünk! Aztán a nótavallomás tovább folyt:

Azt hallottam el akarsz menni,
Szebb szeretőt, jobb szeretőt akarsz keresni.
Pedig én tégedet nagyon szeretlek,
Gyere vissza, gyógyítsd meg a fájó szívemet.

Hát persze, hogy persze! Már hogy is ne jönnénk! Vissza bizony. Az ősszel vagy a télen, tömérdek mesével megrakodva. Visszajövünk mi – ha meg nem halunk valahol. Valahol idegen világba, messze tőletek. De ha idegen földbe temetnek is el, ott is rólatok álmodunk édesseink, drágáink!...

Mert valljuk meg, hogy a hőslélkű vándorok az ideáljaik előtt ugyan bátor, kurázsiz legényeknek mutatták magukat, de titkon sokszor gondoltak arra, hogy: Hej! a kirelázsumát, hátha nem látjuk meg többet a debreceni veres tornyot, meg azokat, akik a torony körül laknak!... Hiába való gondolatok már ezek! Mert menni kell!

Igy érkezünk el április 30-ikához. Valami kis pénzt tényleg összepóroltunk, hogy majd elvisszük az utazás nyomorát enyhíteni, de fájdalom, a meggyűjtött csekélyke összeg – valami 20–22 forint – igen szurta a zsebünket.

Meghánytuk-vetettük a dolgot a Józsi komámmal s arra a meggyőződésre jutottunk, hogy ez az összeg „élni kevés és meghalni sok”, ami a mi virágnyelvünkön azt jelentette, hogy ezt a kis pénzt ugyan nem érdemes elvinni, ez olyan segítség a mi nagy utunkban, mint a szentelt víz; se nem árt, se nem használ.

Ugy döntöttünk, hogy a pénzt nem vesszük el, hanem Veres Tóni cigánynak adjuk, aki május elsejének az éjszakáján igen szép, bánatos nótákat fog ezért huzni a Katóka és Mariska ablaka alatt, a kis lányok megsiratják a tavaszi éjszakában szétömlő nótafoszlányokat és titokba meg is csókolgatnak bennünket érte és ez többet ér – akkor többet ért – nekünk minden praktikus előrelátásnál.

És úgy is lett, amiként beszéltük. A Tóni cigány 10 pengőért úgy megdolgozott a májusi éjszakán, amint ez már dukál. Ugyanis Veres Tóni azelőtt is igen sok jó pénzünket tette el és tudott az utazásunkról, tudta, hogy miket kell húzni, hogy az itt maradt szerelmes szíveket előbb elkeserítse, aztán megvigasztalja.

Az „ébresztő” után panaszosan bugtak fel a „Säckingeni trombitás” merengő akkordjai a szép csöndes, holdvilágos és orgonailattal teljes tavaszi éjszakába, hogy azt mondja:

Nem jól van az a földön elrendelve,
Hogy tüske nélkül nincs egy rózsa sem,
Szegény szivünk lángoljon bár epedve,
A vég azért csak elválás lesz.

Szemedbe néztem egyszer andalogva,
Üdv tündöklött ott és szerelmi láng,
Isten veled, óh, milyen szép lett volna!...
Isten veled, mást mért a sors reánk.

Mi, muzsikáltatók az ablak alatt a szivünket éreztük facsarodni e dalra és tudtuk, hogy odabent az a kis lány, aki az ágyba félkönyökre dőlve hallgatja a muzsikát, zokog, kesereg. Siratja az elmenő vidám fickót, a szétfoszlani kezdő első szerelmet, a romba dőlni látszó első szép álmát, siratja a fiatal lányok kacagásra és sirásra olyan könnyen hajló, felszines, de igaz indulatával.

A nóta pedig zúgott tovább, ismételt a cigány, mintha csak látta volna a lelkét a fiatal uraknak is, a kisasszonyoknak is. Tudta, hogy a melódiához mindig verset gondol a hallgató. Húzta! habár a rügy fakadt, a rózsa bimbózott, a holdvilág sütött és a lég virágillattal volt tele. Húzta, mi pedig szomorúan mormogtuk:

Felhők borongnak, szél süvölt a fákon.
Az erdön és mezőn eső vonul.
Ép jó időbe tartom bucsuzásom,
Éltemre és utamra köd borul.
De bármiként forduljon jó vagy rosszra.
Sohasem felejtlek el te szép leány,
Isten veled, óh milyen szép lett volna.
Isten veled, mást mért a sors reánk!

Mondom, hogy gyönyörű tavaszi éj volt, de mi a szivünkbe tényleg azt a felhős, borongós, fákat süvöltető, őszi, szeles időt éreztük... S talán sirva fakadunk, ha a hurok duhajon, kacagva bele nem csapnak a vidám huszárnótába:

„Felkötöm a rézsarkantyut, már én innen elmegyek!”

Ez az, aki ragyogója van! És a bánatos szívünkön átfutott a meleg napsugár! Hohó, mi legények vagyunk, és nem lányok, csak nem fogunk itt pityeregni! Milyen jó, hogy az ember lelkébe nehéz belelátni és milyen jó főleg, hogy a szerelmese legkevésbé szokott és tud az ideálja lelkébe látni. Higgyék el kérem, ez az egyedüli oka, hogy ötven perccel több válopör nincsen!

Ha minden nő belelátna az imádottja lelkébe a házasság előtt és viszont s felfedezné azt a tömérdek hétköznapiságot, sivárságot, közönyt, akkor az anyakönyvvezetőket belepné a penész, nem volna, aki igénybe vegye a szolgálatukat...

De nem látnak bele. És ez jól van így. Jól van, mert így mi is megmaradtunk, a mi kedves kis szerelmeseink előtt „erős férfiaknak”, akiket „nem rémit meg a csata zaj, s nem száll le szívükre haláljaj!”

Mikor másnap a szokásos „hogy alvás” és „mit álmodás” felől elmentük tudakozódni Józsi is a Katókájához, én is a Mariskámhoz, bevallották, amit sejtettünk, hogy az éjszaka pityeregve hallgatták a „gyönyörű éjjeli zenét”. Köszönték s mikor az első alkalmas pillanatban egyedül maradtunk, nyakunkba borulva, igen sok édes puszikkal – honorálták is.

Ugy tudom, hogy ekkor sirtak is a kis leányok és a legények is meg voltak illetődve egy kicsit, talán nem is kicsit... Talán ígéretek is tevődtek, örök hűségről és el nem muló szerelemről – ha visszatérünk... S az ígéretek elhitettek...

Meg kell jegyeznem, hogy mi korrekt emberek voltunk Józsi barátommal mindig – s az ígéreteinket be is váltottuk, ami nem minden tavaszi ígérettel szokott megtörténni...

Elég az hozzá, hogy ilyen, illetve ez volt a mi búcsuzásunk. A „négy szemközti” búcsuzásunk. Mert a hivatalos, a nyilvános elköszönés három nap múlva történt meg. Kiléptünk a kondícióból s a még elutazásunk előtt szülőföldünkön töltendő három napot búcsulátogatásokra használtuk fel.

Az első nap az ismerősöket, a kollegákat kerestük meg. Meghallgattuk a sok irántunk aggodalmaskodást, tanácsot, biztatást, jókívánságot és megköszöntük.

Második nap azokat a helyeket látogattuk meg még egyszer, amelyeket kedveltünk, ahol sok jó és szép időt töltöttünk; eszünkbe jutva a Petőfi verse:

Bejárom még egyszer e helyeket,
Ma itt vagyok s holnap már távozem
S tán vissza többé nem is térhetek...

E napon a katolikus temetőt is felkerestük Józsival, ahol két fiatalon elhalt inastársunk és jó pajtásunk Koszorda Ferenc és Laczkó Miklós pihent, akikkel egykor már álmodoztunk arról, hogy ha „felszabadulunk” Párisba megyünk.

Ez a két társunk, már mint gyermek sem birta elhinni, hogy Párisba gyalog el lehessen menni, talán előérzetük megsugta nekik, hogy ők nem is mennek, elég az hozzá, hogy hiába bizonygattuk Józsival előttük ennek a kivihetőségét, tagadták.

Odaálltunk a két sir elé és leszóltunk a porladókhoz:

– Miklós, Franci, halljátok-e? Indulunk Párisba hajdani vig társak és meglássátok el is érünk oda!

A tavaszi szél meglengette a virágzó vén akácokat a sirokon és ez úgy tünt fel nekünk, mintha ők bólingatnának helyeslőleg és a ránk hulló virágszirmokban talán ők áldották meg az utazásunk sikerét.

Délután – mint annyi sokszor már – felpróbáltuk a „rüsztung”-ot. Felvettük az utiruhát, a sapkát – felhúztuk a szeggel kivert lábbelit.

Hátunkra kapcsoltuk a megrakott „bornyut” a köpenyeggel, az oldaltáskát s kézbevettük a vándorbotot és úgy gyönyörködtünk egymásba.

– Hát jól nézünk ki komám, annyi szent!

– Jól komám, csak az a baj, hogy utánunk fognak kiabálni ezzel a felszereléssel.

– Bánom is én, csak ez a bornyu ne lenne ilyen nehéz.

Mert bizony a felszerelt háti táskánk kilenc és félkilót nyomott, de biztattuk magunkat, hogy megszokjuk – mivel hogy muszáj lesz megszokni.

Akkor, az indulásunk napja előtti este vacsorán voltunk az ideáljaink házánál Józsi is, én is.

Ez az este olyan szép este volt, hogy hosszú, keserves utazásunk alatt, a szörnyű melegek és fagyok, a koplalások és elcsüggedések idején mindig jutott e szép este emlékeiből vigasztalónak, biztatónak annyi, hogy az utunkat ujult erővel tovább folytathassuk.

És felvirradt ránk az otthon töltött utolsó nap reggele.

Már az előző napokban elhatároztuk, hogy Pestig vonaton megyünk, mert az ut, amint hallottuk, Debrecenről Pestig iszonyúan rossz.

Józsi előtte való nap este elbucsuzott a familiájától és mi hozzánk jött aludni, mivel a mi lakásunk közelebb volt a vasuti állomáshoz.

Mikor édes apám reggel felköltött bennünket, még egészen sötét volt. Reggel 3 óra lehetett.

Felhajtottunk egy-egy pohár papramorgót öltözködés közben és szedtük magunkra – megvallom, nem valami lelkesedve – az utiruhát, a „rüsztungot”.

Megcsókoltam az apámat, a nagynénémet, az öcséimet hirtelenében, nem akartam hosszúra szabni a bucsuzkodást. Az édes apám katonásan rivalt ránk az ő nagy hangján:

– Aztán, ha valahol kitöritek a nyakatokat, rögtön irjátok meg, mert különben agyonütlek benneteket! A ragyogótokat!

A nagynéném sirt. Az öregem is meg volt illetődve, én észrevettem ezt a szokott nagy hangu kiabálása mögött is.

– Menjünk – mondtam a komámnak.

És mentünk.

Az udvaron körülnéztem még egyszer, megveregettem a Kokett kutyánk fejét, ahogy hizelegve dörzsölődött a lábomhoz. Ez a kis kutya velem nőtt fel. Hajdan, gyermekkoromban kis talyigába fogtam be, amelyet vidáman és büszkén húzott a Kokett, az utcagyerekek nagy irigységére.

– Szervusz Kokett, meglátlak-e még egyszer?

Gyors léptekkel indultunk a patkós csizmákban nagy kopogással, hátunkon a súlyos bornyukkal és kezünkben a vándorbottal.

A még csöndes utcákat felvertük kongó lépteinkkel, amint a vasuti állomás felé ballagtunk. A tavaszi égen a pirkadást megelőző bibor felhőrongyok uszkáltak, jelezve, hogy jön Heliosz.

Valami titkolt szorongatással, nyomasztó érzéssel a keblünkbe, hallgatva kullogtunk. Egyikünk sem szólt semmit, gondolatainkba voltunk elmerülve.

Az állomás nyüzsgő, mozgalmas élete aztán kivert bennünket az álmodozásunkból.

Én jegyet váltottam Füzes-Abonyig, aztán vártuk az indulást. A vasutak romantikáját, a sokszor megénekelte csöngetést már nem hallottuk, két napja, hogy a vasuti harangok elnémultak, hogy Lukács miniszter rendelete kiszedte belőlük a nyelvet.

Felmásztunk egy vasuti kocsiba, ahol megbámulták az utasok katonásan felszerelt háti táskánkat s el nem tudták képzelni, miféle szerzetek lehetünk.

Mikor a vonat elkanyarodott Balmazújváros felé kidugtam a fejem a kocsi ablakon és merengve néztem vissza a felkelő tavaszi nap sugaraiban fürdő Debrecenre. Néztem, néztem a lassanként távol ködébe vesző „szülőföld” homályosuló körvonalait s mikor a verestornyot nem bírta a szemem többé kivenni a táj összefolyó alakjai közül, szomorúan húztam be a fejem az ablakból; s egy hatalmas sóhajjal könnyítettem magamon.

– Elmaradt – mormogtam. – vajjon meglátom-e még egyszer!?...

Előhúztam a kis pipámat, rátöltöttem s mikor már a pipám füstjét belefújtam a tavasz szelébe, vidámabban és nyugodtabban néztem szét magam körül. Odafordultam a komámhoz:

– Józsi testvér, aki Á-t mond, B-ét is mond.

– Igaz – hagyta helybe Józsi.

– Kimondtuk az Á-t, kimondjuk a B-t is.

– Kimondjuk, komám, ha a nyakunk is utánna szakad!

– Talán csak nem szakad?...

– Azt voltaképpen nem tudhatni – mondta flegmatikusan Józsi a surranó vonat mellett legelésző gulyákat nézve.

Hét órákor ért a vonat a Hortobágy állomáshoz, aztán röpi, illetve beszéljünk őszintén, cammogott a derék vicinális tovább, bölcs megfontolással. Madártávlatból úgy nézhetett ki, mintha egy óriási féreg mászna át a pusztán.

Szóltanul bámultunk ki a legelésző ménesekre, gulyákra, amelyek tudomást sem vettek a vonatunkról. A csikósok, gulyások flegmatikus nyugalommal nézték meg a pöfögő, füstölő ördögszekeret s egy hegyeset köpve, megvetőleg fordítottak neki hátat.

A pusztai nép utálja öntudatlanul a civilizáció e pompás vivmányát, mert ez befurakodik az ő birodalmába és tönkreteszi a szabad mezők romantikáját.

A vonat lassacskán elhagyta a pusztát. Átrobogott a három karu vashidon. Már feltünedezett messziről Tiszafüred, amelyet a füzesek és virágos partok jelentettek be.

Poroszlón túl láthatók lettek az egri hegyek, amelyet Józsi komám, aki mint vérbeli alföldi ember és aki a Basahalmánál eddig még nagyobb dombot nem látott, erősen megbámult, már amennyire ezt a távoli lilaszínű köd engedte.

Délben értünk Füzes-Abonyba, amelynek pompás indóházát meglátva, azt hittük valami hatalmas város van a hátamögött.

Milyen nagy volt a csalódásunk, mikor a nád- és zsupfedeles kis házikos helységet megláttuk.

Józsi meg is eresztett egy görbe imádkozást.

– Mi a fityfiringós-fityfiringet csinálunk mi itt három órahosszat?

Tudniillik a vonatunk Pest fele csak három óra tájban indult.

Elhatároztuk, hogy bejárjuk a „várost”. Ehhez mindjárt hozzá is fogtunk.

Alig mentünk egy pár lépést az utcán, egy érdekes idillt majdnem megzavartunk.

Ugyanis egy katolikus pap egyik ház alacsony kerítése előtt igen meghitt bizalmaskodással szorongatta egy csinos lány, vagy fiatal asszony kezét. Sőt, nem érte be a szorongatással, meg is csókolgatta, ami a tisztelt hölgynek igen jól eshetett, mert zavartan mosolyogva forgatta a szemét s nem mert a papra nézni. A szőke fejcskáját szégyenkezve hajtotta le. Egy óriási orgonabokor borította be őket s jó, hogy a kisasszony a kerítésen belől a pap pedig kívül állt, mert különben aligha egymás keblére nem borulnak.

Hogy is van az a régi nóta:

Orgonafa virágozzál,
Szőke kislány ábrándozzál...

Messze elkerültük őket, hogy ne zavarjuk a boldogságukat, de Józsi megjegyezte:

– Ez a káplán akkor lesz prépost, mikor én államnyomdai igazgató. Ez kifog bujni a reverendából.

– Lehet – hagytam helyben a komám okoskodását. És egy lakodalmas ház előtt álltunk meg, amelynek az udvarán cudarul húzta egy banda. A kimerült arcukról úgy látszott, hogy már tegnap este óta.

A rövid szoknyás, mezitlábás leányzókat az udvaron ugyancsak pörgették a legények. Nekünk feltűnt a lányok tarka ruhás viselete és az a körülmény, hogy különben pompás frizurával, diszes szalagot fonva hajukba és igen szép ruhába, szóval ünneplőbe voltak öltözve, – de mezitláb.

Összekészáltuk Abonyt, azután visszamentünk az állomásra, ahol kiváltottuk a táskánkat a csomagdepóból, ráfeküdtünk és aludva vártuk az indulást.

Három óra fele aztán megindultunk Pest felé. Az egésznap szépen sütő nap elbujt a tornyosuló nyári vihar-felhők mögé. Elkezdett szakadni az eső. A zápor összevágta a kocsi ablakát, nem láttunk a tájból semmit.

Megjegyzem, hogy zónázva mentünk s így este 9 óra fele vergődtünk be Pestre.

Józsi komám először volt Pesten. Megnézte a pompás, üvegbolthajtásos indóházat, de mivel az idő későre járt, a hátunkra csatoltuk a bornyuinkat és megindultunk a Kerepesi-uton megkeresni a Gyöngytyuk-utcát. A délutáni esős ég kitisztult, és pompás, nyári, holdvilágos este volt, de ez a szörnyen kivilágított pesti utcán nem lehetett észrevenni.

Én már 1896-ban a kiállítás alkalmával voltam Pesten és valamennyire ismertem a járást, hanem hát az óriási városban, az esti világítás mellett nehezen tudtam tájékozni magamat.

Arra emlékeztem, hogy valami szent szobor áll azon utca előtt, amelybe nekünk be kell kanyarodni.

Nagy volt az örömöm, mikor a Rókus előtt felfedeztem a keresett szentet.

Józsi is észrevette.

– Itt egy istentelen Krisztus, komám, figyelmeztetett a Mária-szobrot meglátva – itt kell ugy-e betérni?

– Ez a pajtás – feleltem, de nem a Krisztus ez, hanem az anyja, szűz Mária. Mindjárt ott leszünk. Itt a Gyöngytyuk-utca.

Tíz perc múlva a Schmidt-féle vendéglő kis kertes udvarán ültünk és újabb tíz perc múlva már szerelmesek is voltunk a Róza kisasszonyba, a vendéglősek nevelt lányába, aki igen rossz kis gulyást tett elébünk.

Istenem! Akkor ezt a gulyást rossznak, ehetetlennek találta a finnyás gyomrunk, amelyben még benne volt a hazai jó ételek íze. Bezzeg egy pár hónap múlva megettük volna a kirántott csizmatalpat is – ha lett volna!

Elég az hozzá, a gulyás felét megettük. Az asztalunknál több valcoló kollegánk is ült, akik nem nagyon röstelkedtek, hanem maguk elé vették a mi otthagyt gulyásunkat és pompás étvággal elfogyasztották. Látták rajtunk, hogy még igen „zöldek” vagyunk és biztattak, hogy majd megennénk még a szekérkenőcsöt is, csak essen ki a hasunkból az anyánk pogácsája.

Mi csak hallgattuk a külföldi utazásról jött valcosok hatalmas füllentéseit, az élelmezési állomásokon ért kalandjaikat. Amikor külföldi hatósági szállókon a hálásért, ebédért fát kellett fűrészelnünk, dézsát surolniok, kertet gyomláltak, utcát söpörtek s más efféléket.

A hátunk is kezdett borsózni! Aki felmarkolta! Ennek fele sem bolondság! De már mindegy! Benne vagyunk, mint Pilátus a Krédóba. Akár mi lesz, akár hogy lesz, végig harcoljuk.

Titokba ugyan a zajongó, kiskertes korcsmai udvarról hazaszaladtunk gondolatban és úgy véltük, hogy bizony jó lenne most tényleg otthon lenni. Az ördög vigye el ezt a Pestet is, meg az egész külföldet, meg a világlátottságot, ha ilyen keservesen jut hozzá az ember!

De aztán eszünkbe jutott, hogy mit szólnának a lányok, az ismerősök, a kollégák, ha visszafordulnánk. A viccek, gunyos arcok, eh, hátha csákányos fergeteg esik. Akkor sem! Megyünk!

És mérgesen hajtottuk fel a sörös poharainkat a komámmal, mintegy azt jelezve, hogy így üritjük ki a vándorlás poharát akármilyen keserű lesz is.

Egy asztalnál megletebb emberek ültek, egy kis alacsony, jókedvű urat mutattak a szaktársak:

– Ismeritek?

– Nem, mi.

– Látjátok az Zaka! Zaka Lajos!

– Igen?

Emlékszem, milyen áhitattal néztük meg Zaka bátyánkat.

– Mi debreceniek ezüstkelyhet küldtünk neki, mikor a börtönből kiszabadult – hencegtem a szaktársak előtt.

Abban az időben, illetve az előbbi években ő volt a magyarországi nyomdászok vezére. S a neve minden nyomdába örökké hangzott a Typographia éles tollu szerkesztőjének.

Mi hosszasan néztük az öreget, s úgy gondoltuk akkor, hogy csak azért is érdemes volt Pestre jönni, hogy meglássuk a mi híres Zakánkat. A vezérünket.

Mert mi belénk azt nevelték otthon, az idősebb szaktársak, hogy a vezető embereket tisztelni kell. Ma már ez másképp van. A mai generáció tudom, nem érzi azt, amit mi a Zaka első látásakor éreztünk.

De engem azért még később is bántott, mikor láttam a vezető embereinkkel beszélő egész fiatal szaktársakat. Micsoda pökhendi modor! Micsoda kutyába sem vevés rí ki ezeknek minden szavából! A megbecsülésnek semmi nyoma, a tiszteletnek minden hiánya nélkül olyan impertinens hangon fecsegnek, vitáznak az országos ügyeinket intéző nagytudású emberekkel, mintha hozzájuk hasonló éretlen gyerkőcök volnának. Nekem önkénytelenül viszketni kezd mindig a tenyerem és szeretném odatapasztani e hencegő uracsok mosdatlan szájára! De hagyjuk ezt!... Tempora mutantur!...

Akkor más világ volt!

Még egyszer jól megnéztük Zaka bácsit, azután aludni mentünk.

De akkor jött a dolognak a java, mikor a fényes „hálósobába” beléptünk!

Oh, ti, a „Szálló-egylet” pompás termeiben alvó mai vándorló ifjak, ti bizonyára nem ismertétek, legalább is kevesen ismertétek a Gyöngytyuk- és Kőfaragó utca sarkán levő „Nyomdász-szállót”. Amely alacsony szobákból állott, s amelyekbe négykézláb kellett bebujni, mint az eszkimó kunyhóba és piszkos volt, szörnyen piszkos, mint egy zsidószolgáló!

És az ágyak! Megnéztük a lepedőt, a párnahajat és csak a fejünket csóváltuk s szomorúan gondoltunk az otthoni szép, tiszta ágyakra.

Hát bizony ezen nincs mit spekulálni, valamelyikbe bele kell feküdni.

Végignéztük mindet, de egyik ocsmányabb volt a másiknál. Addig gondolkoztunk, melyikbe feküdjünk bele, hogy a bejövő utitársak mindegyiket elfoglalták s nekünk az jutott, amelyiknél legutóljára megálltunk. Nagyon természetes, hogy ezek voltak a legpiszkosabbak.

Nem volt mit tenni, elkezdtünk vetkőződni. Mikor szétnéztünk, akkor láttuk, hogy a szaktársak mind mezitelenre vetkeznek.

– Hát ez mi? Mért vetitek le fehér ruhátokat is?

– Muszáj, mondta egy idősebb szaktárs, csak vessétek le ti is. Különben tele lesz a ruhátok féreggel.

– Na mi jól nézünk ki, – gondoltuk a Józsi komámmal és nem tehetve egyebet, levetkeztünk mi is ádámkosztümre, minden fügefalevelek nélkül s belefeküdtünk a zacherlintől bűdös ágyakba.

Józsi megszólította a szomszéd ágyba fekvő kollegát.

– Te pajtás, miért vannak ezek az ágyak ilyen förtelmesen bezacherlinezve?

– A poloskákat akarják vele elriasztani, – magyarázta a szaktárs félálomba, de hát ez szélmalomharc! A poloskák fűtyülnek a zacherlinre, és vigan élnek, fiakat és lányokat nemzenek s rendithetetlenül vacsorálnak meg rajtunk – amint a mellékelt ábra mutatja.

S abban a percben egy olyan pofot adott, önmagának, hogy csak ugy csendült.

Valami poloskát akart agyonvágni, amely az ábrázatán korzózott s ami több mint bizonyos, hogy elmenekült az ökröt is leütő csapás elől.

Hanem mi teljesen jól voltunk lakva az ágyunkkal. Már úgy éreztük, hogy a poloskák légiója lep el bennünket s szijja belőlünk a szittyavért. Minden izünk viszkedett.

Tömérdek forgolódás után mégis csak elaludtunk, először távol a szülei háztól, mert a fiatal test el volt törődve s megkivánta a pihenést.

Elaludtunk s azt álmodtuk, hogy a dahomei szultán kinzó barlangjába dobtak bennünket, ahol millió mérges hangya szijja ki a szegény áldozatok vérért.

Pedig ez tulzás volt. Mert reggel mikor felébredtem, mindössze csak 27 poloskacsipést olvashattam meg a bőrömön. Ami különben kezdetnek elég szép eredmény volt.

Pesti tapasztalatok

Megátkozva keservesen Noé apánkat, amiért a poloskát is bevitte a bárkába és így nem hagyta kipusztulni ezt az átkozott férget, felébredtünk tehát a szép nyári reggelen és kicsinosítottuk magunkat, már olyan arányban amennyire ezt egy valcoló nyomdász garderoobja megengedi.

Reggelizés után a nyakunkba vettük Pest városát a Józsi komámmal és megnéztünk mindent – amit ingyen meg lehetett látni.

Jött velünk egy pesti fecsegő zsidógyerek is, egy kedves, cigányképű kis kölyök. Ő is valcról jött, mert a szállón aludt. Amint mesélte, árva fiu volt és sokat nyomorgott, de elpusztíthatatlan jókedvű kis legény vala. Sajnálom, hogy a nevét elfelejtettem, csak arra emlékszem, hogy Mórícnak hívták. Pesten létem alatt, később kutattam az arcvonásait az ismerős szak-társak között, de nem birtam, ha láttam is, hosszú évek után ráismerni többé.

Móríc volt a mi csicszerónénk. Igaz, hogy magyarázatai alatt tömérdek „kocsit tolt be a gyom-runkba”, de mi teljesen járatlanok, sok hasznát vettük pesti csatangolásaink alatt.

Móríc tehát tüzzel magyarázott, lelkesen és néha költői nyelven. Néha a történeti ismeretei cserben hagyták. Ugyanis határozottan állította, hogy Gellért püspököt Szent István gör-gettette le a hegyről, szeges hordóban, Clark mérnökről pedig tudni sem akart, a Lánchid építését egyedül Széchenyinek vindikálta, akit megtett diplomás mérnöknek.

Hanem azt a kőkorszakbeli viccet, hogy az alagutat azért furták a budai hegybe, hogy a Lánchidat éjszakára odatolják, Móríc is beadta nekünk, amiért Józsi meg akarta öklözni Mórt.

Mi csak mentünk, valljuk meg kimeresztett szemekkel bámulva a látni valókat – és nem tud-tunk betelni a világvárosias, hatalmas forgalom nézésével. A robogó kocsik, szekerek, foga-tok, suhanó villamosok, automobilonok, amelyek akkor még teljesen ujdonság számba mentek nekünk, mindaz a csodálatos zaj, ami az Élet szívdobbanása és ami a vidéki embert elkábitja s tagjaiban megszibbasztja a vért, – mindez mi rajtunk is erőt vett. Ugrottunk hol erre, hol arra egy-egy utca kereszteződésénél a kocsik elöl, mégis majd a kerekék alá kerültünk.

A rohanó villamosoktól meg határozottan féltünk, amint vonitva elzúgtak mellettünk.

Móríc váltig mondta, hogy csak előre bátran, a villamos vezetője vigyáz, hogy el ne taposson, mert ő neki gyülik meg a baja.

Szinte jól esett, mikor a Lánchidnál propellerre szálltunk, hogy a Margitszigetre menjünk, amelyet még akkor nem kötött össze hid a száraz földdel.

Amint a Dunán suhant velünk a kis fiókhajó, mélázva néztük a partokat, s nagyon jól esett a csöndes, gyönyörű sziget hatalmas fáin sétálni, megszabadulva a város kábitó zajától.

Összejártuk a szigetet, Móríc mindent megmagyarázott, megmutatott. Az Arany János tölgyfáit, a hőforrást, a romot, a fürdőt. A rózsák közt mutatott egy szépet.

– Nézzétek ez a Petőfi-rózsza.

Sokáig elnéztem a virágot és eszembe jutott róla a kis szürke ember, a Kiss József verse:

Nincs kő, mely jelölje
Alvóhelyét,
Egy rózsalevéltre
Irták nevét.

Szerelemről zengett
S regében él.
Legméltóbb emléke
a rózsalevél.

Elmondtam a verset a fiúknak is. Móric a noteszébe írta.

A szigetről átmentünk Budára, az Alaguton át. Megnéztük a Vérmezőt, összekószáltuk Budát. A hegybeépített régi, kis alacsony házak igen megnyerték a tetszésünket. Jártunk a Városmajor vén fái alatt és visszamenet felmentünk a várba.

Ez már délután 2 óra fele történt. Egész nap ugyan folyton ettünk járás-kelés közben, kiflit, tésztát, gyümölcsöt, de azért éhesek voltunk és elhatároztuk, hogy ebédelni fogunk.

Bementünk a Szentgyörgy-téren egy kis vendéglőbe és megebédeltünk. Aztán a királyi várpalotát néztük meg, amelyet akkor még építettek.

Meg voltunk Hausmann tanárral elégedve, hogy ilyen csinosan kifundálta a király házat.

Móric megjegyezte, hogy „kár ez a szép hajlék a pókoknak. Azok egyszerűbb szobákba is megszönnék a hálójaikat”.

Hanem az elragadó kilátástól a kastély elején, alig tudtunk megválni.

Józsi kijelentette: ilyen szép hely nincs több a világon.

Lementünk a gőzsiklón s a Lánchídfőnél felmászva egy omnibuszra, kidöcögtünk a Városligetbe.

Mondanom se kell, hogy mig kiértünk, volt elég nézni valója a mi „falusi” szemünknek.

Az Andrássy-utnak nem győztük végit várni.

A pompás üzletek az elején, a paloták és a végén a villák.

Erre Józsi is azt mondta, hogy:

– Nahát ez a Pest mégis csak jóképű város!

A városligetbe – vasárnap volt – ember-ember hátán tolongott. A mutatványos bódék nem nagyon érdekeltek bennünket. Ilyet otthon is láttunk vásár alkalmával, de a hullámvonat megnyerte a tetszésünket, kétszer utaztunk benne, de megbántuk, mert a Budán bevett ebéd, nyugtalankodni kezdett érző kebelünkbe...

Móric még délelőtt, a szigeten összeállította a nap programját, amelyet szigorú pontossággal végrehajtottunk. Természetes, hogy ahol fizetni kellett, Móricért mi viseltük a költségeket, mivel még akkor nekünk is volt egy pár hazulról hozott garasunk.

Mikor a városligetnek minden bokrárt megmutatta Móric, a földalatti villamosra pakolt és az Andrássy-út elején a napvilágra hozott bennünket.

Már ekkor alkonyodni kezdett. Bementünk egy mellék utcába, ahol egy-egy óriási pohár kávé eltüntetve, az Opera felé baktattunk, így állván műsorunk utolsó pontja a mai napra.

Az operával is nagyon megvoltunk elégedve, s elfoglalva a lehető legmagasabb, illetve a legolcsóbb helyet, büszkén trónoltunk a kakasülön. Ugy emlékszem a Parasztszünetet láttuk és valami balletet, de az egész napi látnivalók úgy elfárasztották a szemünket is, az agyunkat is, hogy alig vártuk a darab végét. Aludni akartunk már, mint inkább látni.

Lekázmálódtunk az Opera felső régióiból s a tavaszi éjszaka szele aztán valamennyire kiverte a szemünkből az álmat, míg Móric a tömérdék zegeken-zugokon, utcákon, körúton a szállóra vezérelt.

Természetes, hogy a szálló már be volt zárva és öt kemény vas leszurkolása mellett eresztett be bennünket egy vénasszony.

Fogcsikorgatva vetkeztünk le, a vacsorára váró poloskanemzedékre gondolva s káromkodásunkat a már alvó szaktársak hortyogása kísérte.

De ma már korántsem volt olyan idegen és rettenetes nekünk a piszkos ágy, mint tegnap. Kezdtünk beleszokni a helyzetbe.

Józsi végignézte azért a piszkos ágyat, mielőtt belefeküdt volna és szavalt:

Hajolj meg a változhatlan előtt,
A bőszi vihar, mint óriási bárd.
Ketté hasítja a dacos fenyőt,
Mig a meghajló fűszálnak nem árt.

Aztán belevetette magát a kurta vaságyba, hogy annak minden bordája ropogott, leköpte egy művészi sercentéssel a kis rövid gyertyát. S átvette egy „poloska” csöndes birodalmát.

Másnap vitt bennünket Móric a Muzeumba, ahol megnéztük a pompás gyűjteményt, azt az osztályt t. i. amelyik nyitva volt. Gondolom a történeti osztály volt e napon nyitva.

Móric magyarázott, a pesti gyerekek merész hangján, hangosan és keményen, néha piramidalis számárságokat mondván, hogy én szinte resteltem. De Móric olyan arccal nézett körül, mint aki ellenvéleményt nem tűr. Olyan Cyranó nézéssel, amelyben az van, hogy „párbajra hívom az egész földszíntet!”

Tizenegy óra felé még vagy négy utitársunkkal a Muzeum előtt, az Arany-szobornál adtunk találkát, hogy csoportosan induljunk a Svábhegyre.

Összeverődött a társaság és mig átkullogtunk Budára, összeszedtünk egy rakás ételneműt. Császárhúst, szalonnát, sajtot, kenyeret, gyümölcsöt, s ez édes terhekkal megrakodva mentünk a fogaskerekű-vasut állomásához, ahol Móric megint előadást tartott nekünk a géptanból, megismertetve velünk a csodás fogaskerekű-vasut szerkezetét, amiből mi ugyan semmitsem értettünk, mig a vonat meg nem érkezett és szemlélhetőleg meg nem néztük a sinek közepén levő, fogakba kapaszkodó kerekénél fogva hegyremászni képes, csodálatos leleményességgel konstruált vonatot.

Felültünk és a hegyen felfelé haladó vonatról elragadtatással szemléltük az elébünk táruló gyönyörű képet, az elmaradó Pestet, a pompás svábhegyi nyaralókat, amelyek mint valami mozgósínház képei vonultak el előttünk.

Felérve a végső állomáshoz, kiszállt a társaság és bementünk az erdőbe, ahol kikeresve egy szép helyet leheveredtünk, de az eleség nem hagyott nyugodni bennünket s hogy elvessük a gondját, hamarosan elpusztítottunk minden megehető.

Egy órai alvás után a pompás, erdős helyen felkerekedett a társaság és összejártuk az egész hegyet, elhatároozva, hogy kiki melyik nyaralót veszi meg, ha a nagylutrit megnyeri.

Móricnak nem kellett egyik „kunyhó” sem. Ő egy tisztást mutatott és azt mondta, köpjük szembe, ha tíz év múlva ő oda nem épített villát.

Móricnak, úgy látszik, vérmes reményei voltak még akkor. Szeretnék Mórral összetalálkozni, nem azért, hogy inzultáljam, hanem hogy megkérdjem tőle:

– Mór! Hány nyaralót, hány tervet, álmod és reményt építettél azóta a kerek, göndör, fekete-hajas tatárkoponyádba, amelyek im, mind romba dőltek Mór! És megleled-e e romok alján, valahol a svábhegyi villádat?...

A karaván megindult gyalog, vissza Pestre. Én nem tudom, hogy kerültünk a Margit-hidhoz este hat óra fele, de úgy éreztük a Józsi komámmal, hogy a hegyen kalandozás és a lejövet cudarul összezúzott bennünket. Józsi őszintén meg is mondta:

– Ugy érzem magam, mintha a fogaskerekű az én csontjaimon kapaszkodva ment volna fel a svábok hegyére!

Beváltottuk mindannyian, hogy átkozottul el vagyunk fáradva.

Átvonszoltuk magunkat a Margit-hidon, ahol a kiránduló társak elváltak tőlünk, a „vagyonos osztálytól” és hazamentek a szállóra, mert mi hárman a Vigszinházba mentünk a Trilby előadását megnézni.

Móric megint a felsőbb régiókba szállt velünk, t. i. a színház karzati állóhelyére s mi végig „élveztük” a hipnotizált leányzó tragikus meséjét, váltogatva egyre-másra a hegyen járástól a zsibbadásig elfáradt lábainkon az állást, mint a gólya a tóparton.

Végre Fenyvesi szerencsésen meghalt s utánna Trilby kisasszony is elköltözött az élők sorából.

Mikor a lépcsőn lefelé cammogtunk, Józsi bosszúsan dörmögte a foga közt:

– Régen vártam már olyan sóvárogva valakinek a halálát, mint ennek a fehércselédnek. Ha még egy félóraig él, én halok meg a fáradságtól.

Mig a fényes körúton hazamentünk, azt hittük álmodunk és ez a mesék végtelen városa, amelyet nekünk ránszabott robotként kell járni, mig élünk.

Olyan fáradtak és olyan álmosak voltunk, hogy csak akkor jöttünk magunkhoz, mikor a szálló megvetett vackába kinyújtóztunk. Átszóltam Józsihoz:

– Komám, hát nem pompás ágy ez?

– De biz’isten jó ágy ez, öreg! Milyet alszunk mi itt.

És elfeledve minden piszkos ágyneműt, minden zacherlinszagot és minden poloskát, olyan felségeset aludtunk a nyomoruságos vacokba, amelyet nem minden hasfájós püspök tudna utánunk csinálni.

Megtörtünk. Be voltunk véve a valcoló hadseregbe!... Mert az ember olyan állat, amely mindent kiáll, mindent elvisel és mindent megszokik.

Másnap reggel Móric zavart fel bennünket:

– Aufstehen kölykök! Szervusztok!

Kinyitottuk a szemünket és Mór ott állt előttünk. Oldalán egy viaszosvászonba csomagolt batyuval, kezében vándorbottal és mosolyogva nyújtotta kezét, amelyet mi meghatva szorongattunk.

Most jutott eszünkbe, hogy Móric elutazik Miskolc felé.

Felkeltünk és úgy, ahogy voltunk mezitelenül, megölelgettük a kis fényes, feketeszemű zsidó-fiút, akit láthatólag meghatott a meleg búcsuzásunk.

– Áldjon meg az ég Móric és köszönjük a szivességedet, amiért kalauzoltál minket.

– Eh – legyintett Mór elutasítólag, – szót sem érdemel, ti meg fizettetek ebédet, villamost, színházat értem. Ne köszönjete meg sohasem, senkinek semmit. Senkisé is érdemli meg. De azért irjatok, ha mégis eljuttok Lipcsébe vagy Párisba, amit én nem hiszek!

– Irunk, Móric, irunk – fogadtuk hiven.

És Mór – aki megtette a kötelességét – elment, vidáman, ruganyosan, tréfálva. És Mórt sohasem láttuk az életbe többet!...

Felöltöztünk, megreggeliztünk és már most Móric nélkül indultunk meg a városba.

Mielőtt az ismeretlen tömkelegbe bemerészkedtünk volna, felmentünk a Stáhly-utcai egyletbe, amely akkor közel volt a gyöngytyúk-utcai szállóhoz.

Az egyletbe felvettük a viatikumot és bejelentettük Novitzky szaktársnak, hogy külföldre fogunk utazni, tehát készítse el az utaskönyvünket, amely kijelentésünk tudomásul vétetett.

Megint a nyakunkba vettük a várost és Budapest térképével a markunkba, minden sarkon terepszemlét tartva, a Muzeumhoz jutottunk újra, ahol megcsodáltuk az állattani osztályt.

Egy bodegába elköltött ebédféle után nekiindultunk, hogy meg se álljunk a Zugligetig.

Akik villamoson kisurrannak a Zugligetbe, nem tudják, hogy ez a szép hely milyen messze van Budapesthez, ha az ember az apostolok lován, azaz gyalog keresi fel.

Mi pedig ilyen alkalmatosságon haladtunk a szép utakon kifelé, szoktatva magunkat a gyalogláshoz, a jó meleg, májusi verőfényen, öklömnyi izzadságcseppeket törölgetve a homlokunkról.

A Lipótmezőn megszólítottam Józsi:

– Hallod-e komám, nem kellene tovább menni nekünk...

– Mit? – fortyant fel Józsi – csak nem akarsz a bolondok mezején maradni? Menjünk!

És mentünk.

Bizony alkonyat volt, mikor kiértünk. De azért, bárhogya el voltunk is fáradva, összejártuk a csodaszép liget árnyas utjait, meredek sikátor-utcáit. Sőt ittunk, a „Disznófőnél” aztán villamoson mentünk vissza Pestre megint minden izünkben összetörődve.

Este a Nemzeti Színházba a felső erkélyen becsülettel végigszundikáltuk a „Dolovai nábob” előadását.

Előadás után a fényes, zajos Kerepesi-uton végigbandukolva, – büszkén, minden térkép nélkül – befordultunk a Rókusnál a Gyöngytyúk-utcába, a szálló felé és meg voltunk elégedve a sorsunkkal, mikor Schmidt bátyánk elébünk tette a kerti asztalok mellett a pár „szaftost”, amelyet kitünőnek találtunk és pompás étvággyal fogyasztottunk el.

Négy nappal előbb még komisz volt előttünk minden pesti étel.

S im az ágyak mindennap szintén jobbaknak tündek fel.

A zugligeti hegymászás ma is olyannak képzelte velünk a zacherlines vackokat, mintha a Pompadour márkiné selymes nyoszolyájában szenderedtünk volna el.

Reggel levelező-lapok vásároltattak és irattak a főpostán, amelyeken az otthon maradottaknak jelentettük, hogy ime már „házánk szívébe” vagyunk és holnap, szedve a sátorfát, indulunk tovább s Pozsony városába várjuk a hazai tudósítást a poste-restante rendszer nemes intézménye révén.

A szívünk bálványainak – felesleges talán megemlítenem – levelet irtunk, telehazudva eddigi utunkat egy csomó olyan kalanddal, amelyet Stanley és Serpapintó ur könyvéből szedtünk magunkhoz valamikor, amelyet odahaza bizonyára illő szörnyűködéssel olvastak az illetékes körök.

Másnap még egyszer összejártuk a szép, pompás körútakat, felmentünk a várba, kimentünk a ligetbe. Örültünk, hogy a várost kezdtük kiismerni és igen ritkán kellett valami „Andrást” megkérdezni tájékozás végett.

Ugy éreztük, mintha mi örök életünkbe a budapesti aszfaltot tapostuk volna.

Én vettem egy Közép-Európa térképet. Józsi meg három füzetet: Leggyorsabb nyelvtanulás németül, olaszul, franciául című könyvecskét, melyből ez ékes nyelveket akartuk apránként a begyünkbe szedni. Hogy ez mint sikerült, az kitűnik később a vallatásnál.

Délután a Kerepesi-temetőt jártuk össze. Megbámultuk a szép kriptákat, a jelesek sirjait.

Eszünkbe jutott az a francia, aki azt mondta: Ugy hazudik, mint egy sirfelirat. Itt is van elég ilyen igazat mondó sirfelirat.

Aztán hazamentünk a szállóra és utazáshoz készültünk.

Ugyanis úgy határoztuk, hogy a legközelebbi kifizetőállomásig – Esztergomig – hajón fogunk menni.

Még egy pár hatos ágaskodott a zsebünkben, azért nem füllött a fogunk a gyalogláshoz.

Ugy is lett. Öt óra fele a hátunkra vettük a bornyukat és elkészönve Schmidt tatától, de különösen Róza kisasszonyra vetve epedő tekinteteket, kiballagtunk a hajóállomáshoz, ahol egy Bécs fele induló gőzösre szálltunk, az Esztergomig szóló plánétával.

Az indulást megelőző sürgés-forgást szemlélve, úgy képzeltük, mintha valami tengeri hajón ülnénk. Uri göggel helyezkedtünk el a hajó éttermében és két-két tojást eltüntetve, a világ forgásával teljesen megelégedve mentünk fel újra a fedélzetre, ahol már felhúzták a hidat és induláshoz csengettek. A hajó sipolt és mi azon vettük észre, hogy az általunk olyan hirtelen megszeretett édes, szép Budapest, gyönyörű házaival, röpülő villamosaival, szép asszonyaival és leányaival, a levegőbe táncoló verklihangokkal, marad-marad el tőlünk; a szuszogó-dohogó vén tekenősbéka uszik velünk Bécs városa felé, amelyről azt dalolta a nagyapánk egykor, mikor el volt keseredve, hogy „hinné-e valaki, érte mennyi magyar vér hulla ki!”

A „cike–caki–cáj!”

A fenti cím egy nótának a refrainje, melyet egy csinos fehérccseléd tett népszerűvé a milleniumi kiállítás alkalmával az immár istenbenboldogult Ős-Budavár egyik mulatójában.

A Jambóval együtt országszerte dalolták ekkor, ezzel volt tele a levegő. Verkli, suszterinas, cigányzenekar örökösen ezt harsogta.

Amint a hajónk a Margitszigetet elhagyta, egy malacbanda engedelmet kapott a kapitánytól és rázendítette a cike–caki–cájt, amelytől valami meleg érzés lopódzott a szivünkbe. Mert ezt a nótát ugyan meglehetősen silányan húzta a hajón levő zenekar, de otthon is, a búcsuestélyünkön ezt játszotta utónak a cigány és most a melódiák újra elébünk idézték az otthon kedves képét.

De Józsi úgy látszott nem volt elragadtatva a zenétől, mert mikor a tányérozó primásnak odaadta az öt krajcárt, megkérdezte tőle szeliden:

– Barátom, ugy-e magok percentet kapnak a fülorvosoktól?...

– Nem mi, instálom – felelt a primás csodálkozva. – Ugy-e szép volt a nóta?

– Gyönyörű – hagyta helyben Józsi, hátat fordítva a „bájdalú zenérnek”.

Alkonyodott s mikor a 8 órát harangozták Vácnál kötött ki a hajónk. A fogházáról, meg püspökéről híres várost már beborította a félhomály s a továbbmenő hajó a lemenő nap aranyos fényétől ragyogó parti hegyek közt suhant tova a nyári estén a hatalmas folyón. A visegrádi romot már alig láttuk. A nap teljesen lement s helyette a hold szórta tele szeliden a vizet ezüst fénysávokkal.

A visegrádi partról újra felhangzott a cike–caki–cáj. Valami klarinétos fujta s a hanghullámok kedvesen ömlöttek át a vizen, a bűgva haladó hajó után.

Este féltizenegykor értünk Esztergomba, ahol magunkra szedtük a táskánkat és elkezdtük a kis csöndes, alvó városban keresni a szállót, amely az évkönyv szerint a Fáthy-uton vala. De ezt az utat hiába kérdeztük erre is, arra is, senkisé ismert. Végre egy rendőrféle alak ki-sütötte, hogy Fáthi-út az nincs, hanem Táthi-út az van, ide nem messze. Bizonyosan hiba van a könyvben.

Mi már nem bántuk akár Fáthy, akár Táthy, csak szálló legyen.

Meg is leltük hamarosan, de nem volt benne köszönet.

Egy félóraig rugdostuk a korcsmaajtót, míg egy öreg ember kinyitotta, aki nem igen örült, ugylátszott, a szerencsének, mert amint kisült, a nyomdászok alvóhelyét kiadta vásárra jövő vidéki pasasoknak és így esett, hogy nekünk az éjszakát a korcsma nagy, hosszú, kemény asztalán kellett kihúznunk.

Ez aztán cudarabb volt, mint a pesti zacherlines ágy. Ráadásul, dacára, hogy a korcsmai asztalon aludtunk, reggelre a szó teljes értelmében felfaltak bennünket a poloskák! Teremtő öreg atyám, ha itt az „asztalba” is ennyi volt a poloska, mennyi lehetett az ágyakba!

Valami tizen aludtunk mindenféle mesterségű vándorok az asztalon s én ma is csodálkozom, hogy ez éjszakán nem rogyott ránk a szálló a vakarodzó elvtársak ajkáról elhangzott átkoktól, akik lábuknál fogva húzgálták le a szenteket az égből a primás városában.

Nyár volt, tehát jókor virradt. Reggel négy órakor már a városban kószáltunk mindnyájan. Amint pedig kilenc órakor kikaptuk a viatikumot egy igen csinos, tiszta nyomdában (gondolom a Buzárovics-féle) egy gépmester szaktárstól, aki kifizető volt – eleséget vásároltunk, a

szigeten megreggeliztünk, aztán összejártuk a várost. Elég jó benyomást tett ránk mindaz, amit láttunk. De a kupolás dómot csak kívülről néztük meg, igen ellenszenvvel viseltetvén minden templom belseje iránt. A kellemes szállón felszedtük a bornyunkat s a szép új vashidon át Paks-felé megkezdtük a gyaloglást, a valcolást!

Ruganyos léptekkel, Józsi a cike–caki–cájt fütyölve, én a pipám füstjét vidáman fujva a levegőbe, indultunk a szép nyári délelőttön, – szinte örültünk, hogy valahára már tényleg gyalogolhatunk. Vonatok fütyölve rohantak a tulsó parti pályán Bécs felé, mi nem sokat törődtünk velük. Eh, mit, különb vonatunk van nekünk!

Ezek a jó csikók, a lábaink, csak úgy gyurták a kilométereket!

– Sohasem ülök vonatra, – mondta Józsi jókedvűen forgatva a bőrbe varrt vasbotját! – soha! Elmegyek gyalog az északi sarkra!

Akkor nem is gondoltuk, hogy ezzel a lépésekkel le kell gyürni vagy háromezer kilométert, míg újra vasutra ülhetünk egy rövid időre...

De ahogy a nap emelkedett az égen, kezdett gyötörni egy gonosz ellenség, amellyel még igen sokszor meg kellett viaskodni azután is. Tudniillik a szomjúság.

Józsi komám, aki jó katolikus volt otthon és egy darabig még az utszéli szenteknek is megadta a tisztességet egy kalapemeléssel, kezdett kijönni a béketűrésből, mikor kut seholsem látszott. Különösen dühbe hoztak bennünket az utszéli, szivárványos kutnak látszó, kőből csinált, fülkés szenttartó oszlopok.

– A keh essen bele, aki ideállította, mért nem egy kutat csinált helyette – jöttünk ki a sodrunkból, amint a napsugár tengerbe mindjobban gyötrött bennünket a szomjúság.

Végre valami tanyát leltünk, ahova Józsi bement, egy új punnháborút rögtönözve az inába harapni akaró kutyákkal, de amelyek, amint a vasbotjával megcsapta őket, mindjárt kapituláltak.

Öt perc múlva egy barna, ötliteres cserépfazekat hozott tele vízzel – nekem.

– Igyál öreg.

Ilyen jól semmiféle ital az életben nem esett. Valósággal csömörig ittam. Józsi aztán visszavitte a fazekat a tanyásnének, mi pedig tovább mentünk Muzslán át s mivel ránk deledzett, egy falu alatt kerestünk egy árnyas helyet és előszedve a táskánkból az Esztergomba vett elemőzsiát, jelentettük, hogy „tálalva van”.

Az igaz, hogy a disznósajt pocsékká vált a táskában a rátüző napsugarak alatt, de megettük, mint tót a szappant, mert pénzünkben volt. Egy darab édes tészta, egy alma és a lakoma befejeztetett. A faluba jót ittunk, aztán tovább mentünk. Három óra felé Puszta-Csenkén túl mikor a nap türhetetlen melegen kezdett a mi kényelemhez szokott nyakunkra piritani, bementünk egy kis utszéli erdőbe s a fübe végignyulva hatalmast aludtunk.

Öt óra lehetett mikor felébredtünk, egészen felüdülve indultunk meg és mikor sötétedni kezdett Karván felkerestük a falubirót, hogy rendeljen nekünk szállást.

A kisbiró eljött velünk a dunaparti zsidó korcsmároshoz, akinek a felesége, egy csinos, mosolygós, javakorában levő menyecske, tudomásul vette a dolgot és kijelentette, hogy a kocsiszinbe, a szekéren, jóféle szalma van, pokrócot is ad éjszakára, ott el lehet aludni.

Mi megköszöntük és kiülve a korcsma elébe a dunaparra, néztük a vizen csöndesen Pest-felé uszó tutajokon égő tüzeket. Ugy látszott az alkonyatba, mintha a tüzeket a vízre rakták volna.

A partokon gyermekek játszottak, két-három évestől felfelé. Elnéztük, hogy kijönnék-be-mennek az óriási vízbe, senkisé sem félti őket. Amíg föld van a lábuk alatt tapossák, ha elfogy, usznak, mint a potyka. A vén folyó a dajkájuk, a játszótársuk.

A tulsó partokon levő hegyek tetejéről elfogyott a napfény, a békák megszólaltak a füzesekben, a faluba hazajött a csorda és a tulparti vizimalmok bugása szeliden dörögött át a csöndes esti vizen.

A parton vagy három hatalmas ladik volt kikötve. Józsi megkérdezte a korcsmáros suhanc fiától, hogy szabad-e csónakázni.

– Tessék, ha tudja hajtani – felelt a Béla gyerek.

Józsi beleült a csónakba és elkötötte, aztán evezgetett, a víz pedig csöndesen vitte el a parttól.

Én pipázva beszélgettem Párisról, Berlinből egy molnár segéddel s mikor felnéztem, látom, hogy a Józsi komám már milyen messze ment a parttól.

A molnár aggódva nézett utána és megkérdezte tőlem:

– Szokott az az úr csónakázni? Nagyon bement a víz közepére. Van maguknál Debrecenbe víz?

– Hogy ne volna. A csónakázó tó. Józsi gyakran szandolinozott ott.

Hanem a molnár nem adott az én beszédemre semmit. Felállt és nézte a messzebb-messzebb-menő Józsi csónakját.

Ráadásul Bécs felől jött egy három sleppes vontató hajó és Józsi éppen ott bukdácsolt a csónakjával előtte.

Már akkor én is láttam, hogy Józsi nem bír a csónakjával többé. Az ár és a víz hullámozása, amelyet a vontatóhajó felvert, zavarta a csónakot a tulsó part felé.

A molnár látta mindezt és aggódva kiáltott fel:

– Baj van! Ha az ár a zúgóba hajtja, a malmok kereke alá kerül!

Nem sokat okoskodott, hanem beugrott egy csónakba s a vízi emberek ügyes fogásával, mint egy propeller-savart, pergetve a lapátot, nyilegyenesen suhant a ladikkal Józsi után. És eltűnt a teljesen besötétedett vizen.

Én, mint a rucákat nevelt kotló a tóparton, aggódva tipegtem a vízszélen, a komám után búsulva.

Egy fél óra múlva jöttek vissza. A molnár már messze-messze lent fogta el a Józsi csónakát, amelyet a komám, kimerülve a hiábavaló evezésbe, hagyott uszni az árral.

Örömrivalva fogadtam a Józsit, akin a szörnyű, küzködő evezéstől facsaró vízzé izzadt a nyári ruha és mikor az evezést abbahagyta, a hüvös vizen, megfázott, úgy, hogy még később Münchenben is köhögött.

A molnárlegénynek igen megköszöntük a szivességet és Józsi magára véve a köpenyegét, künn beszélgettünk a korcsmáros családdal tíz óráig, míg a tulsó partról átrivalt egy hang, hogy menjenek át a csónakkal.

A korcsmáros kiáltott, aki Győrbe volt vásáron és érkezve a vonaton, át kellett menni érte a Dunán egy ladikkal.

Mikor a jóképű korcsmáros megérkezett neki is bemutatogattak bennünket, mint olyan legényeket, akik gyalog akarnak Párisba elmenni. Ugyanis az utitervünkről beszélgettünk a családnak egész este.

A szép Rezsinke, a legnagyobb házi kisasszony, aki mellett a jövőbelije, a falubeli szatócs is ott ült, alig szólt a vőlegényéhez valamit, folyton velünk beszélt, mivel mi rettentő „művelt” hangon társalogtunk vele, agyba-főbe „nagysádkodtunk”, ami a falusi kisasszonynak láthatólag roppant imponált. Szóval formaliter udvaroltunk a kis bájos nőnek.

De mi tudtuk mit csinálunk.

Mikor lefekvésre került a dolog, nem a kocsiszinbe aludtunk, hanem Rezsinke sajátkezüleg vetett a tornácon levő gyékény-gyikón ágyat, a puha, friss szénára lepedőt tett, paplant hozott és tollas párnát a fejünk alá.

Nincs felségesebb dolog, mint nyáron tornácon aludni. A harmat nem esi az embert és mégis friss levegőn van.

Az első napi gyaloglás után pompásan esett a jó ágy, amiről tudtuk, hogy poloskamentes és már félálomba voltunk, mikor zenehangokra ébredtünk.

A szegény vőlegény húzatta a Rezsinke ablaka alatt. Bizonyosan féltékeny lett ránk este és ellensúlyzásképp éjjeli zenét adott hamisszemű ideáljának, lerontandó vele a Rezsinke szívébe – általa képzelt – térhódításaink diadalát.

És vajjon mit húztak a zenekarrá avanzsirozott falusi vályogvetők? Hát ugyan mit húzhattak volna egyebet, mint a: cike–caki–cájt.

Józsi amint a másik oldalára fordult, meg is jegyezte:

– Komám, ez a nóta minket a sirunkig kísér.

A nóta pedig szólt:

Csattan a csók, a lány irul-pirul,
De cike–caki–cáj...

Mi bizony nem vártuk a dal végét. Az első napi valcolás után elaludtunk, mint a ködmön és álmunkban otthon voltunk s Rezsinke helyett az ideáljainknak udvaroltunk.

Reggel még aludt az egész háznép, mikor a hajnal ránk hulló első sugarára felébredtünk.

A csordás túlkölése serkentett fel bennünket s a szép reggelen vidáman ugráltunk fel a jó ágyról. Reggel 5 óra lehetett, de már a nap melegen sütött.

Lementünk Józsival a ház előtt folyó Dunára és a partra térdelve, nekigyürkőzve elkezdünk mozdani.

– Sohasem volt még ennyi víz a mozdótálamba, mint most – mondta a komám, vidáman dörzsölve arcát. Amiben én is igazat adtam neki, végignézve a felkelő naptól bearanyozott, csöndesen folyó, hatalmas vizen.

A bornyuból elővettük a törülköző-kendőnket s mire a toalettal készen lettünk, már a tornác párkányára egy sávós asztalkendő volt terítve s rajta állt két csinos, virágos csuporban a friss tej, mellettük egy-egy karaj kenyér.

A korcsmáros ur, a házigazdánk, reggeli előtt egy-egy pohár papramorgót diktált belénk, aztán biztatott, hogy fogadjuk el a früstököt, amit nekünk nem kellett kétszer mondani.

Csak azt nem tudtuk, hogy mig mozdani voltunk, ki hozhatta ide ezt a reggelit? De ez is ki-világlott, mikor a früstök után ideadta a korcsmáros a munkakönyveinket, amelyet este a házigazdának kell átadni az utasnak – és sok jó szerencsét kívánt, mi viszont köszöntük a szíves vendéglátást. Mikor kijelentettük, hogy üdvözljük „kedves neje ő nagyságát” és „Rezsinke nagyságnak is a kézcsókunkat küldjük”, egy igen bájos, borzas fejecske jelent meg

a konyha ajtajában, a Rezsinkée és a konyhaajtó mögül nyujtotta felénk a kezecskéjét, de ki nem jött, mert amint őszintén megmondta, egy kis rövid alsószoknya van rajta.

Mi megszorongattuk a kis kezét és meg is csókolgattuk! Eh, az ilyen kéz, amely olyan pompás ágyat vetett nekünk, olyan jó, friss tejet adott, megérdemli, hogy megcsókolják.

Miért ne, mikor nekünk semmibe sem került, ez a kis lány pedig hizott tőle öt kilót.

Egy merengő tekintetet vetettünk felé, egy sóhajt küldtünk a reggeli szellőbe és ruganyosan indultunk ki a kapun, kijelentve Rezsinkének, hogy meg sem állunk Párisig és őt a szívében visszük!...

Az igaz, hogy amint vidáman vertük a csizmánk talpát a napsugaras országuti ösvény gyöpjéhez, tíz perc múlva úgy elfelejtettük a hálót, a falut, Rezsinkét, mint annak a rendje!

A lábak pedig kirugattak katonásan, a bornyu húzta kissé a vállainkat, de már kezdtük ezt is megszokni. A nap melegen sütött, jött az izzadás. Az országutról le-lementünk a Duna partjára, mert a vén folyó jött velünk, illetve mi mentünk a partja közelébe és a poharainkból nyolc-kilenc kehelllyel leeresztettünk, de a lágy folyó víz, amely olyan izű volt, mint a tej, nem nagyon oltotta a szomjunkat.

Duna-Mócs elmaradt, Dunaradványon kenyeret, szalonnát vásároltunk, amely a legjobb étvággyal fogyasztott el. Érdekes volt, hogy így, ahogy ezek az egyszerű ételek estek nekünk akkor, úgy, soha életünkben, olyan jóízűen, semmiféle megehető falat nem csuszott le a torkunkon.

Délután egy cserjésbe leheveredtünk és hatalmasat aludtunk s az utunkat csak alkonyat fele folytattuk. Én közzéfüstöltem a kurtaszáru pipámból a tömérdek szunyognak, de azok nem nagyon féltek a füsttől. Egész családok megvacsoráltak a nyakunkon, orrunkon.

Este volt, mikor Izsára értünk, hol a kisbíró, egy igen derék gazdaembernél szállásolt el bennünket a nemzeti bíró uram parancsára „hévatalos tekintéllyel és tapintattal”.

A házigazdának népes családja volt. A sok csiribiri lány közül a Pali gyerek vált ki, aki 10–12 éves, okos arcú, kis fiú volt. Mondták, jó tanuló.

Kérdeztem is a fiucskától, történetből, földrajzból, olyan ismeretkörbe, amelyet egy gyerektől várhatni. Meglepő értelmességgel válaszolt. Mikor szóba jött, hogy Párisba megyünk, elszörnyűködött. Tudta, hogy messze van és az apja nagy bámulatára és büszkeségére, megmondta, hogy Franciaország fővárosa és „van százszorannyira, mint ide Komárom”. Amiben Palinak igaza volt.

Itt is jó volt a nyughely, a kocsiszinbe, a szalmába, pokrócokat is adtak. Reggel pedig mosdóvizet és törülközőt s egy fazék tejet, de pénzt nem fogadtak el.

A bornyuk a hátaikra kerültek és megindult a társas cég „Komáromot bevenni”.

Dél előtt már tíz óra felé megbámultuk a hatalmasan vastag várfalat és egy vendéglőbe letéve a hátizsákainkat, elindultunk összejárni a Jókai szülővárosát.

Először az tűnt fel, hogy lépten-nyomon találkoztunk egy-egy csoport rabbal, akiket munkára vittek és töméntelen katona köszált fel s alá a városban.

A Klapka György-téren megnéztük Komárom vitéz védelmezőjének a szobrát. Hát szép az a vitézség, illetve szép volt akkor, most már nem sokra megy vele az ember. Ennél jobban érdekelt bennünket a Vármegye-utcában a magyar író-király, Jókai szülőháza.

Mi – lehet, hogy mesterségünknel fogva – többre nézünk egy nagy író, öt tucat vitéz tábornoknál, huszonöt rossz miniszternél és egy halom királynál, császárnál. Áhitattal bámultuk az egyszerű hajlékot, ahol a legnagyobb magyar író meglátta a napvilágot.

Eszünkbe jutott önkénytelenül az a sok élvezetes óra, amelyet a könyveivel szerzett. Főleg az Arany Ember, Tengersizemű hölgy, Hétköznapiak, amelyekben szülővárosát is megemlíti. Ugy tapasztaltuk, hogy Komárom szebb, kedvesebb város a Jókai regényében, mint a természetben.

Köszáltunk tovább a városban. Egy fás tér közepén egy fabódét leltünk, ahonnan színházi karéneke hangzott ki. Nyári színház volt, meglehetősen silány alkotmány. Leültünk egy padra s a próbáról kijövő jókedvű színésztrupp mókáit, tréfálkozásait néztük egy darabig.

Aztán a fügét mutató szüz köszöbrát kerestük meg. A monda szerint ez a szüz volt az oka, hogy Komáromot nem tudta eddig ellenség bevenni.

Ez mindnek *fügét mutatott*. Voltaképpen pedig a szobor nem fügét mutat, hanem egy koszorút tart.

Kisérteltünk a Dunaparra, nézve a forgalmas életet, ami állítólag hajdan még nagyobb volt. Komáromban ugyanis hatalmas búzakereskedő cégek voltak, amelyeknek a hajói Bécstől Orsovaig szállították a búzát. A dunaparti kávéházakban szinte kis börszót alakítottak a kereskedők, akik között nem egy-két milliomos is akadt.

Nekünk debrecenieknek még egy dologról volt nevezetes Komárom. Tudniillik Csokonai Vitéz Mihály, Debrecen nagy fia, hajdanában itt, e városban udvarolgatott Vajda Juliának, az ő hűtlen Lillájának, aki a szegény poétánál többre nézett egy gazdag fakereskedőre. Ugyanis az őt halhatatlanító poétának kosarat adott s a koros Lévy István uramnak nyújtotta a kezét és a „Földiekkel játszó égi tünemény”, a „Csikóbőrös kulacs”, a „Magánosság” költőjét hagyta a szép, kőszívű Lilla sirni, keseregni és bánatába meghalni...

Hiába sirta Vitéz, hogy:

Óh, csak Lillát hagytad volna,
Csak magát nekem,
Nem fakadna most panasza
Gyászos énekem.

Lillát elvitték a jómódba, Duna-Almásra s Lévy halála után még kétszer férjhez ment. Ott is van eltemetve Almáson, majd 50 évvel élte túl egykori költő-szerelmesét.

Ha egy ház mellett mentünk el a kisebb utcákba érve s a kertből kihajló orgonalombot láttunk, ráfoglunk, hogy ez lehetett a Vajdáék, vagy a Bedy Julia költőnő háza, aki a szerelmeseknek egyik pártfogója volt.

Vajjon hova lettek a szerelmesek, a szerelmek, a csókok? Sehova. Itt vannak körülöttünk mindig, ma is, most is. Nem multak el, a szerelmek sohasem mulnak el, csak helyet cserélnek. Im, e kihajló, buján virágzó orgonalomb édes illatából, ki tudja, talán a Csokonai és a Vajda Julia szerelmes sóhaját szórja szét az enyhe tavaszi szellő...

A merengések végén haza mentünk, a Katona úr vendéglőjébe és a költői gondolatok után a legvaskosabb prózát megszegyenítően jóllaktunk. Igen csúszott a szép kis vendéglősné főztje. Egy-egy félliter bort megittunk, de az olyan erős volt, hogy mi, akik elég jó ivók voltunk, mikor felálltunk az asztal mellől, azt hittük, hogy a híres komáromi földrengés visszajött újra.

Ebéd után pedig felcihelődve, a kedves, barátságos Komáromtól elbúcsúzva, mondogattuk Csokonai Vitéz Mihállyal:

Itt ám én ezt a várost, ha lehetne,
Ha engemet az én Lillám nem szeretne.
Összeverném sarkantyúmat, megindulnék,
Még e város felé háttal sem fordulnék.

Mi aztán ezt nemcsak ígértük, de meg is tettük. Mikor a Dunán átvezető fahidon baktattunk, megláttuk a távolabb fekvő dunai ligetet és megint eszembe jutott Csokonai. Ez hát az a „Tanunak hívott liget”, ahol a Lilla fülébe sugdosta, hogy:

Halld csak Lillám, mi bágyadt szellő
Sóhajtoz fenn az ágakon,
Nézd mint ingatja a zöldelő
Levélt a gyenge lombokon.

Mind, mind az én sóhajtozásom.
Kik ott a fákon lengenek,
Kiket gyakor sóhajtozásom,
Mellemből feltekertenek.

Hát a szerelem szép, a sóhajlás is szép, a vers is szép, de az nem volt szép, hogy míg az égbe jártam, nem törődtem a földdel. Ugyanis a fahidon tilos volt a pipázás, én pedig az angol gyökér-pipámból hatalmas füstmacskákat fujva, álmodoztam és kullogtam a Józsi mellett. Így a felhőkből a sárba rántattam, mikor egy „rendér” figyelmeztetett. Szerencse, hogy elég udvarias volt a földi rend éber őre és nem birságolt meg, ámbár a hid tábláján nagy betűkkel állt a hidon pipázókra mért súlyos büntetés. Zsebre is dugtam a pipámat rögtön és csak egy óra múlva vettem elő, mikor megint a mezőkön gyurtuk a kilométereket Pozsony felé.

Az egész heti szép napfényes idő beborult és úgy láttuk megkapjuk a valcosok egyik legkellemetlenebb barátját – az első esőt.

Nem sokáig ballagtunk és kezdett hullani az áldás, elébb csak szeliden, aztán cudarul, mintha csak dézsából öntötték volna, közben egy kis jó mogyorónyi jéggel vegyesen, hogy csak úgy kopogott a hátunkon a bornyú.

A köpönyeget lebontottuk már előbb, így az lett pacallá áztatva elsősorban, de vizes lett azután minden rajtunk levő ruhadarab, mert az egész országuton szemmel sem lehetett látni valami alkalmatosságot, ahova behúzódhattunk volna.

Dörgött, villámlott, csattogott. Szép kis idő, aki felmarkolta!

Na, gondoltuk, itt van a végveszedelem! Most összeáztunk, vizes rajtunk a ruha, meghülünk, heptikát kapunk. Ezért ugyan elindulhattunk világot látni!... Ezt gondoltuk és hittük is, amint sötét sejtelmekkel nekifeküdve a süvítő, záport szóró szélnek, igyekeztünk előre törtetni.

Oh, te penészes fülű páduai szent Antal, te tudod, hogy ezek után hányszor vettünk mi ilyen zápor-fürdőt, még ilyenebbet is! Ha most nekem annyi ötforintosom volna, az ördög meg írná tovább ezt a könyvet éjjel tizenkét órákor, hogy remélhetőleg egy kis pénzre tegyek szert.

De nincs! Ennélfogva folytatam ott, a szomoru gondolatoknál. Már alkonyodott, kezdtünk éhesek is lenni, falu sehol sem volt látható. Valami kis erdőbe értünk, de a zápor, ha szünt is, csöndes, őszi esővé alakult. Fáztunk, vacogtunk. És mentünk. Engem csak az macerált, hogy a dohányom, gyufám összeázott, nem tudtam pipázni. Pedig, ha az ember mérges, jól esik a pipa.

Az erdőn átmenve, megint pusztát jött s a berek szélén egy alacsony, fakerítéssel bekerített, bádogból készített Krisztus állt. Más senki, az egész láthatáron. A szegény Krisztusnak a vakrozda megette az orrát.

Józsi megnézte a Krisztust. Azt hittem imádkozni akar, hogy jó éjjeli szállásunk kerüljön. De a pogány nem azt tette:

– Ennek a Krisztusnak orrákja van, komám – mondta részvétellel.

– Hagyj békét – feleltem mérgesen, – inkább szólj neki, hogy valami fedelet kerítsen felénk, te rád jobban hallgat, mert pápista vagy.

Józsi lelökte a hátáról a bornyút és nagy csodálkozásomra, a keresztet bekerítő rácson átmászott. Már nyilván azt hittem, hogy a komám szentté lett és a kereszt alá akar térdepelni. Azaz, hogy Józsi le is térdepelt, de nem imádkozott, hanem a kereszt lábánál levő magas fű közül gyönyörű búzávaléró körtét és szilvákat kezdett kiszedni, amelyeket bizonyára valami jólelkű vénasszony hozhatott oda áldozatképpen.

Én bizony nem vettem észre a gyümölcsöt.

Józsi megkereste a vizes fűbe az utolsó darabot is, én pedig a bornyuba raktam a zsákmányt.

A komám kimászott a kerítésen és megint hosszasan nézte a Krisztust.

– Látod, igaza van Ábrányi Emilnek – mondta komolyan.

– Mért pajtás, kérdeztem a táskát felsegitve a komára.

– Azt mondja egy versébe, hogy:

Igazság, jóság, irgalom,
Volt minden szava, tette,
Nem a királyok biborát,
A rongyokat szerette!...

– Azt, hagytam helybe. A Krisztus – ha plébából van is, – segít a szegény emberen és arra gondoltam, micsoda vacsorát rendezünk mi, a derék, fájós orrú Krisztus körtéjéből, szilvájából!

És ez a Krisztus – ugylátszik – pártfogolt bennünket továbbra is, mert másfél óra múlva egy falut leltünk, amely különösen azért lesz előttünk emlékezetes, mert a végén egy érdekes tábla vala, imigyen figyelmeztetve a jámbor utast:

VÁNDOR MEGÁLLJ AZ ISTENEDET FÉLD ÉS IMÁDD!

– Nem rossz – jegyezte meg Józsi. – Ügyesen szakította meg a piktör elvtárs a mondatot.

Bementünk a biróhoz, hogy rendeljen lakást a faluba, de bizony az nem küldött bennünket sehova. Adott maga szállást. A jó biróné váltig sajnálkozott rajtunk, hogy így összeázva meghülünk, de mi odaültünk a szabadtűzhely mellé, ahol az estebédet főzte a biróné és úgy, ahogy lehetett, megszáritottuk a ruhánkat. Ezalatt egy-egy fazék tejet, amit pénzért kértünk a birónétól, de aki nem fogadta el, leküldtünk, egy hatalmas darab kenyérrel lenyomtattuk s elbeszéltük az utazásunk tervét a családnak, akik azt tanácsolták, forduljunk vissza, mert olyan messzire nem lehet emberhalál nélkül eljutni. Mi nem vitattuk az ügyet, hanem köszöntük és kimentünk az istállóba, ahol a lovak, tehenek igazi jó meleggé tették a klímát. Egy sarokba pompás ágyat vetett a kocsis a jószagú szénába, hozott két hatalmas subát s alá-fészkeltük magunkat.

– Ezekkel a subákkal a jégre rá lehet feküdni – mondta Józsi komám.

Mikor pedig a kocsis kiment az udvar elejére hármónikázni, előszedtük a bornyúból a Krisztus-adta gyümölcsöt és elraktuk az utolsó szemig a fazék tej és rozskenyér után.

Csak mikor megettük, jutott eszünkbe, hogy talán a tejre nem *egészséges* szilvát enni. Istenem! Még *akkor* eszünkbe jutottak, hogy: *nem egészséges!*

Óh, ti félig sárrá rothadt almák ott a mainzi országútfélen, amelyek ekkor még csak virágzatok, gondoltátok-e, hogy akik egy félvékára valót felszedtek belőletek a sárból és jóízűen felfaltak, – ezelőtt 5 hónappal azon töprenkedtek, hogy jó-e a tejre szilvát enni?

Szóval még mindig *zöldek* voltunk. De a bunda alatt az átázott, átfázott testünk kezdett felmelegedni, a jóillatu széna összefüllött körülöttünk és olyan egészséges álomba merült a fáradt karaván, amelyet a kocsis hármónikája sem birt megzavarni. Pedig amint félálomba hallottam, a biróuram lóhajtója a modern zenét kultiválta, haladt a korrallal. Ugyanis a betegsípú húzómuzykából a cike–caki–cájt igyekezett kigyomrozni.

Reggel nekieredtünk és Dunaszerdahely városába ebédet vásárolva, a hűvös időben ugyan-csak maradtak a kilométerek a hátunk mögött. A Benyovszky uradalmon át haladt a két tagból álló karaván. A vidék egyhangú volt, faluk, puszták, erdők, köszönető libapásztor leánykák, füttyűrésző pásztorgyermekek. Mennyi arc, mennyi kép, amelyet nem látunk többet!

Este már Bácsfán voltunk és Tomanovics János bátyánkhoz szállásoltak bennünket, egy a Bosznia okkupációt átküzdött, értelmes, gazdálkodó emberhez.

János bá' alkonyattól estig mesélte nekünk a fekete hegyek országának elfoglalását. Aztán egy színbe, ahol a bucsukor a hívők szoktak aludni, a szalmába ágyat vetett nekünk, a két hitetlen pogánynak. S dacára, hogy nem imádkoztunk a falu védszentjéhez (azt sem tudtuk, hogy hívják) elaludtunk az urban. Éjfélkor az éjjeli bakter kiáltására felserkentem egy percre, aztán húztam a bőrt tovább.

Másnap pedig egy szürke, esős, őszi napon, legyűrve egy rakás kilométert, este 8 órakor beérkeztünk Pozsony városába.

Itt a német!

Itt volt! Már Pozsony előtt az országuton is találkoztunk emberekkel, akik úgy köszöntek, hogy: Gut namt.

A hátunk megborzongott, mikor hallottuk, a debreceni fülünkbe pedig belenyilallott. Itt a német! A német nyelv, amelyet az iskolában is tanítottak otthon, mióta meg Pesttől eddig értünk, és pihenőt tartottunk, mindig szorgalmasan tanultunk a „Leggyorsabb nyelvtanulás németül” című tanulságos füzetünkből, de amelyet – fájdalom – sehogy sem birtunk bevenni!

Az első, akit megkérdeztünk Pozsonyba érve, hogy hol a „Fekete Oroszlán” fogadó, németül felelt.

– Ez már sváb – sóhajtott Józsi, búsan – mondjad csak neki németül.

Én egy nagyot lélegzettem és fújtam:

– Bitte zér, majne herr, vojiszt dasz gaszthóz cum swarcenen löven? Wasz?

Megjegyzem, a kérdezett dzsentlmén egy öklömnyi suszterinas volt. De akármilyen gyalázatos, szittyá kiejtéssel mondtam el a fentieket, megértett és olyan udvarias fiú volt, hogy elvezetett bennünket a Fekete Oroszlán vendéglő ajtajáig. Amely rendes kis vendéglőben tíz perc múlva gyurtuk is béfele a szaftost és a tetejébe egy pár pohár sört.

Mikor jóllaktunk, én rágyujtottam és igen jóhangulatba néztük a világot, elbeszélgetve a komámmal.

Már ebben a vendéglőben is németül beszéltünk, illetve németül *mutogattunk*. Ámbár itt mindenki értett magyarul, csak nem tudott beszélni. A kis pikoló ugyan egy pár szót nyögött, de az csak olyan volt, mint a mi német tudományunk. Azaz semmi.

De mi el voltunk törődve. Bejelentettük, hogy aludni akarunk. A kis pincér-palánta aztán elvezetett bennünket a hálósobába, amely igazán csinos, festett padlójú kis hely volt, tiszta, nagy vasággal és jelenleg csak mink voltunk benne az utasok.

A Szepe gyerek, mikor a szobába vezetett bennünket, egy ott lábatlankodó cselédnek ékesen bemutatott:

– Kerem, esz is matyar.

A hölgy ugyan nem magyar volt, hanem zsidó, de az mindegy. A szája a füléig szaladt, úgy mosolygott és igen barátságosan kezdett velünk csevegni a kedves Fánika. Nagyon barátságosan!

Elmagyarázta, hogy ez egy randevu-hotel és ő vezeti be a párokat a szobájukba. És sok borravalót kap. Jövőre pedig férjhez fog menni.

Mi elvoltunk fáradva és vetkőzni kezdtünk, de Fáni nem mozdult. Megnéztük jobban. A Fáni frizuráján látszott, hogy csak minden szökőévben szokott fésülni. Fáni egy kissé loncsos volt. Fáni egy kissé nagyon piszkos volt és mindennek dacára udvarolni kezdtünk neki. Már nem voltunk elfáradva. És jöttünk, láttunk – sohse dicsekedjünk – győztünk!

Józsi, az igaz, hogy azt mondta később, amit Szolimán császár mikor a rigómezőn a csata után végig lovagolt. (Ha ugyan Szolimán mondta és a rigómezei csata után mondta):

– Ilyen győzelmet az ellenségemnek sem kívánok.

Ámbár a tejre is megettük a szilvát... Az sem volt helyes. Eh, az utasnak nem szabad válogatni!...

De ne legyünk indiszkrétek. Hogy is mondja a Telefon Hirmondó: más!

Aludjunk. És aludtunk a jó, tiszta ágyakban. Az ablak nyitva volt, egy száraz fa odadörzsölte a fonnyadt lombjait hozzá. Az emeleten zongoráztak. Tudják mit? A cike–caki–cájt!

Pompás, mosolygós, meleg napsugaras reggel költött fel bennünket. Remekül aludtunk, ami nem csoda. Egy hétig nem volt levette rólunk a ruha, egy hete hogy nem aludtunk ágyban.

Reggelizni bementünk a vendéglőbe, ahol bekapva a türhetően jó kávéból egy nem éppen „pozsonyi mérő”-vel, nekiindultunk a városnak.

Tetszett. Meg voltunk elégedve a koronázó várossal. Mindjárt otthon éreztük magunkat benne. Konstatáltuk, hogy a katonaság sokféle. A kis, beteges villanyos-vasút pedig nagyon mulatságos volt előttünk, mert néha-néha egyet-egyet gondolt és a Herkó-páternek sem ment odább. Voltaképpen a nyomdász-egylet házát akartuk megkeresni s e keresés alatt találtuk meg a Petőfi-utcát, amelynek a sarkán a Petőfi neve y-nal van a táblára kiöntve. Mondja aztán valaki, hogy a Krakszel Huberek hazájában nem becsülik meg a magyar poétát! A csinos színházzal is igen megvoltunk elégedve. A tiszta péküzleteket látva, eszembe jutott a Jókai „Mire megvénülünk” regényéből Fromm papa, a derék pékmester s elnézve az ajtóba álló, jól táplált tulajdonosok ábrázatát, azt kérdeztem magamba, melyik lehetett ezek közül a Henrik gyerek, aki nem szeretett tanulni?

Kóborogtunk össze-vissza. A Mária Terézia fehér márványba faragott szobrára is ráakadtunk. Fadrusz mesternek elismerést szavaztunk, ügyesen kigyártotta a paripa hátán ülő szép asszonyt. Hanem az a ló sem kutya ám alatta, no meg az életüket és vérüket kínáló két nyalka magyar legények sem az utolsók közül valók.

Végre meglettük az egyleti házat. A keblünk is dagadt a büszkeségtől. Lám, milyen házat építettek ezek a pozsonyi nyomdászok. No, de majd mi is építünk Budapesten még különbet. A berendezése is csinos, szép volt. Különösen a sárgára festett, elegáns könyvtárszekrények nyerték meg a tetszésemet. Gutenberg tatánknak is itt láttam a szobrát először.

A viatikum-ügyet elrendeztük, aztán megint a városba indultunk. Összekószáltuk minden zegét-zugát.

A szent Márton székesegyházat csodáltuk meg legelőbb. Azt mondják, ezt még Szent István alapította. Ez a leghiresebb épület az ó-városban. Nekem csak az tetszett a gótikus épületen, hogy szent Marci uram lovasszobrát, Donnez Rafael, az isten nyugtassa meg, magyar huszáruhába öntötte ólomba. Én úgy láttam Márton sógor kedvvel viseli a nyalka uniformist.

Az ó-város régi, ódon épületeivel valami antik-hangulatot lop az ember lelkébe. Vagy csak ez rajtunk alföldieken vett erőt?

Hanem az új-város modern, kertes épületeivel igazán csinos és szép. Csak egy bántott bennünket és ezt ne vegyék sértésnek a pozsonyiak: olyan sok csunya asszonyt, lányt én sehol sem láttam, mint itt. Vagy talán mi előlünk bujtak el a szépek?

Este a hippodromba egy óriási biciklikereken művészkedő csepürágót csodáltunk meg s a napi sétától eltörődve hazatértünk csöndes hajlékunkba, ami fájdalom, már nem volt csöndes.

Péczely volt benne egy gépmesterrel. Péczely! Van-e aki e nevet nem ismeri, a régebbi legények közül. Péczely, a kis öklömnyi Péczely, aki hetvenhét-szer utazta össze Közép-Európát. Nem is dolgozott soha. Vagy három napnál tovább nem. Hanem utazott folyton. Ha Magyarországon leteltek az utazása napjai, kiment Németországba, ha ott is kifogyott a karenc-

időből, átment Franciaországba, Svájcba, Olaszországba. A világ minden részén voltak jó emberei, akiknél egy nadrágot, egy cipőt, egy kalapot levágott. Már előre eltették neki.

A szája egy percre be nem állt. Örökké locsogott-fecsegett semmiségeket, de mindig szóra-koztatóan. Hát mikor a ruházatát sorolta fel:

– Ezt a kalapot egy főnök barátom adta Marseille-be, ezt a mellényt Párisban vettem (??) a Templeben, ezt a kalapot egy kolléga adta Majnai Frankfurtba, a pipáját akkor biztosan Rómába vette és a botját a türingiai erdőkbe vágta.

No hát ez az úr volt a szobánkban egy gépmesterrel, akit, mint jövődöbeli apósát mutatott be. Az apósa fiatalabb volt, mint ő, de a beszédjükbe volt valami következetesség. Ugyanis Péczelynek egy gazdag nagybátyja volt, akit sokszor emlegetett, ettől örökölni akart s ez örökségre számítva, az a szaktárs (elfelejtettem a nevét, de jobb is) tényleg hajlandó lett volna hozzáadni a csavargó- királyhoz a leányát.

A két hálótársat (vasárnap este volt) a pozsonyi szaktársak valahol irgalmatlanul leittatták, aminek tanulságaképpen mind a két ágybanfekvő úr előtt, egy bizonyos edényben, ott gőzölgött – a kiötvenhatolt sörfölösleg, rettenetes illatot terjesztve a kis szobában.

Mi kinyitottunk ajtót, ablakot és örültünk Péczely úr és társának, már annyira, amennyire ezt a szörnyű illat miatti bosszúságunk engedte. Péczely emlékezett rám Debrecenből, én is adtam neki egy nadrágot valamikor, neki pedig zseniális memoriája volt, akinél egyszer levágott, azt nem felejtette el többet.

Beszélt annyit, hogy a fejünk is zúgott bele. Kérdezte, merre megyünk, ellátott utasításokkal bennünket. Diktált egy rakás címet, ahol le lehet vágni vacsorát, ebédet. (Az ördög sem irta fel). Még félálomban is hallottam, hogy kelepel, senkisem felelt rá, de őt ez nem zavarta, csak fújta a magáét.

Mire reggel felébredtünk hírük sem volt. Azaz hogy a sörfölösleg még ott volt az edényekben, letakarva egy-egy Typographiával gondosan, de ők tovább utaztak Magyarország felé.

Mi, reggeli után felmentünk a várba, széjjelnézni. A hajdan hatalmas erősség ma rom, omladék. De az ember csodálkozva nézi a régi, primitív eszközökkel dolgozó emberek hatalmas műveit, amit itt is az építkezés terén elkövettek. Micsoda falak, tornyok, minő alagutak nyultak belőle erre is, arra is. Egybe belementünk, tíz percig haladtunk az alagutban, amely öles magas és ugyanolyan széles is, a gyufánk fogytán volt, amellyel világítottunk, ennél-fogva visszatértünk, nehogy a többféle ágazó alagutakon a sötétbe eltévedjünk.

A romtól lejövet, a várkaszárnnyák fele kerültünk. S innen valami hegyoldalon jöttünk le, ahol alig birtunk megszabadulni a csókáruló kisasszonyoktól. Egész ármádia volt belőlük és való-sággal vadásztak reánk. De mi, modern Józsefek, vitézül elmenekültünk a szerelmes Potifár-nék elől.

Lementünk a Dunaparra, a szép vashidon átsétálva, összejártuk a botanikus kertet, amely igazán szép és rendezett. Délelőtt 9 órára aztán visszamentünk a szállóra, ahol megint úthoz készültünk.

Ugy határoztuk, hogy Pozsonytól Bécsig, mivel nem sokba kerül, hajón fogunk felmenni. Ugy is lett. Tíz órakor hajóra ültünk.

Gyönyörű vidék terül el a Duna mindkét partján, amint a hajó Bécs felé halad. Lépten-nyomon erdő, hegy, várrom, virágzó falvak, városkákkal behintve.

Mikor Dévénynél a határhoz értünk a közönség elkezdte a kendőjét, kalapját rázni, visszafordulva arra, amerről jöttünk. Nem tudtuk mirevélni a dolgot. Először azt hittük, valami hajó jön és azt üdvözlük, de hajó sehol sem látszott. A beszédből aztán kivettük, hogy az országnak köszönnek ezek, az elmaradt Magyarországnak.

Ha így van akkor jól van. Mi is levettük a vászonsapkánkat és meglengettük Pannónia felé:

– Hát, Isten veled hazánk, bátrak (??) hazája!...

És öt perc múlva Magyarország eltűnt a szemünk elől.

A keringők hazája

Ezután már német lett a világ, illetve osztrák. A hajó orrára felhúzták a fekete-sárga lobogót a magyar mellé; a part melletti országúton a sorompók, útmutató-fák is ilyen színűre voltak mázolva. Délután két óra fele a Kanálisnál megállt a hajónk és átszálltunk egy kisebb osztrák gőzösre, a mely a kis Dunakanálison bevitt bennünket Bécsbe, mert a Duna nem érinti a várost, hanem messze alatta folyik el. A külvárosok közt kanyargó folyócska tömérdek gyárat, hatalmas épületet, malmot hagyott maga után s vitte hajónkat a város központja felé, számtalan hid alatt haladva át. Egyszer aztán, három óra felé délután, megérkeztünk. A birodalmi főváros teljes pompájában állt előttünk, remek körútjaival, palotáival. Mert akárki akármit beszél, Bécs egy gyönyörű, régi, megállapodott város.

Az ember e kedélyes nép között rögtön otthon érzi magát. Mi, dacára, hogy németül csak egy pár szót tudtunk nyöszörögni, jókedvvel, mintha csak a pesti aszfalton járnánk, indultunk neki a városnak, egyes, málészájú alakok megbámulták a hátú táskánkat és vicceket is eregettek, de elhallgattak, mikor a tenyerünket mutattuk nekik. Megértették, hogy ez virágnyelven: *ötöst* jelent.

A hegyes rezescsákót viselő rendőrök udvariasan feleltek a rettenetes kiejtéssel tört-zúzott német kérdéseinkre. A Zieglergassét kerestük, ahol a nyomdászegylet háza állt s ahol a hivatalos helyiségek vannak.

Kószálásaink közben végimentünk az Operaringen. Valami véletlen csoda folytán eljutottunk a Mariahilferstrassera és három órai vándorlás után, hatalmasan elfáradva a hegy-völgyes utcákon, meglettük a Zieglergassét, az egylet impozáns házát és itt az irodát. A pénztárnok kifizette az utassegélyünket, megmondta, hogy a főnökegyesületet keressük fel, ahol az alvóhelyre ingyen jegyeket kapunk s mi a táskáinkat az egyleti gondnoknál hagyva, újra nekiindultunk a városnak.

Egy órai kószálás, kérdezősködés után ezt is megtaláltuk és felvettük a három ingyen alvásra szóló jegyet.

Az alvóhelyünk valami Hundsturmplatzon létezett. Este tíz órakor fel is találtuk a kedélyes helyet, ezalatt összejártuk az óriási város negyedrészt.

Halálra fáradva értünk a kutyaostrom-téri herbergbe, ahol első dolgunk volt egymásután három porció wurstot (hurkát) megenni. Bizonyosan lóhúsból voltak e finom étek, de mi szörnyű éhesek voltunk, nem igen vegyelemeztek, hanem küldtük lefelé, hogy a szemünk is dagadt bele. Megettük volna mi akkor a patkányhúst is.

Az alvóhely förtelmesen piszkos volt. Nem csak poloskás, de... ízé, szalonképes nyelven, hogy is hívják azokat a kis fehérhátú bogarakat? Már én leirom, ha a finnyásabb olvasók megszólnak is. Ennek a féregnek a neve t-én kezdődik és ...etün végződik. Találják ki, hogy hívják. Elég az hozzá, hogy mi nem nagyon találgattuk, mégis tömérdeket találtunk reggel az ágyunkba. Szerencse, hogy itt is nyakig-mezitláb aludtunk, így a ruhánk megszabadult e derék ragadozóktól. Mikor pedig felkeltünk a tenyerünkkel erősen ledörzsöltük az egész testünket.

Hirtelen öltöztünk. Egy kávé mérésben behörpintettük a früstököt, azután a nyakunkba vettük a várost újra. Gyere Bécs! Nézzünk a szemedbe.

A programot már otthon, de apróra az országúti pihenőkön kifundáltuk s ezt végre is hajtottuk.

Első szám volt a két gyönyörű épületbe elhelyezett dús, világszerte párját ritkító muzeum megtekintése.

A két remek palota között elterülő tér közepén áll a Mária Terézia pompás szobra. Először ezt néztük meg, azután bementünk az egyik muzeumba, amelynek az előcsarnokában magyar festményt leltünk. A kupola freskóját nem kisebb ember, mint Munkácsy Mihály festette. „A művészet diadala” a címe e bámulatos szép képnek, amelyet illusztrált ujságokban sokszor láttam, de az csak ott érvényesül, a helyén; alólról nézve csodálhatjuk a bolthajtásos plafondon elterülő képet.

Aztán felmentünk a pazar termekbe. De ki tudná azt leírni, csak halványan is elképzelhetővé tenni, hogy mennyi műkincs van itt felhalmozva.

A szépnek, a csodálatosnak, a remeknek, ritkának, drágának minden lépten-nyomon halmazára akad az ember. Köteteket lehetne írni e muzeumokról, e műkincsekről és hónapok egymásutánja kellene a tüzetes megszemléléséhez.

Egy gyönyörű, álomszerű khaosz az, ami a fejembe maradt e bámulatos tárlat emlékeiből. A képtárból Matejkó amulettes embere, a Payer északsarki képei és a Makart szinpompás vásznai azok, amelyeket nem moshat az idő ki agyamból. Aztán más termek, más tárlatok jönnek. A tébai ásatások, mumiák, koporsók, régi edények. Letűnt világok embereinek nagyszerű munkamaradványai. Régi pénzek, ékszerek, gyűrűk, amelyben mákszemnyi órák vannak. Bámulatos leleményességgel, végtelen türelemmel konstruált szerkezetű álló, ütő, zenélő órák. Századokkal ezelőtt készült, ma is jár, ilyeneket nem is tudnának a fejlett technika mellett sem előállítani többé, mert nincs reá idő a „gyorsan és olcsón” századába.

Pompás fegyverek halmaza jön. Nyilak, puskák, kardok, pisztolyok. Csupa drágakő, remekei a fegyver- és ötvösművészetnek. V-ik Károly császár kardja, paizsa, sarkantyúja. Mátyás király páncélja, több király teljes fegyverzete, remek himzetű lótarakók, nyergek, lószerszámok, sólyomsapkák.

Kodexek, régi rajzok, drága antik, üveg- és porcellán edények, arany- és ezüsttálak, kelyhek, ékszerek.

Végtelen ügyességgel, elképzelhetetlen türelemmel faragott apró elefántcsont-faragványok. Egy tojásnagyságú dobozba felvonuló katonák, nép, gyermekek a legapróbb részletig kidolgozott alakokkal. A tenyerembe elfér és egy emberélet kellett az elkészítésére. De nem egy efféle dolog van itt, tömérdek, se szeri, se száma az ilyen műremek.

Megint fegyverek. Egy török hadvezér egész fegyverzete. Egy pár gyönyörű, gyémántokkal kirakott pisztoly, amit a tuniszi bej ajándékozott I. Ferenc József császárnak, bársonytokban.

A látottaktól zúgó fejjel haladtunk át a másik muzeumba. Ott is ugyanaz a halmaza a csodálatosan remek dolgoknak.

A csigákon kezdtük. De milyen csigák, kagylók! Aprók és óriások! Bogarak, lepkék, madarak! Micsoda tobzódása a színeknek, a szépnek, az elképzelhetetlenül különösnek.

Halak, amelyek a tenger fenekén élnek, ahhoz a nagy nyomáshoz alkotott szervezettel, amelyet a felettük fekvő tenger képez. Hogy szárazra kerültek, ez a nyomás megszűnt és a szájukba tolult a belük. Micsoda csodálatos apró és óriási szörnyei a tengerfeneknek sötét világának!

Cápák, krokodilok, hüllők, emlősök, az állatvilágnak úgyszólván minden példánya előttünk áll. Oroszlánok, tigrisek, elefántok, tevék, bölények, rinocerus, orszarvú, gorilla, láma, iram-, rémszarvas. Különösen gazdag a Holub Emil Afrikából hozott állatgyűjteménye.

Az első emeletet elhagyva, a másodikon találjuk a műveletlen népek fegyvereit, ruházatát. Nyilak, edények, botok, csészek, sapkák, főnök jelvények, szerszámok, szőnyegek. Indus, kínai, japán dolgok. Afrika, Ázsia, Amerika minden népének valami szép, csodálatos, vagy jellegzetes produktumát bámulhattuk itt minden lépésünk után.

Hogy mit érhet ez a kincs? Ki tudná azt megmondani.

A muzeumőrök borotvált arcu legények. Egy magyarra is akadtunk köztük. Ez megmagyarázott mindent, ami csak az ő felügyelete alatt álló teremrészen volt.

Délután 3 óra elmult, mikor kijöttünk a muzeumból. Reggel kilenctől étlen-szomjan bámultuk a tömérdek látnivalót.

Egy kis vendéglőbe valamit ettünk. Becsületemre nem tudom mit. Az étlapot megnéztük, megmutattuk a pincérkisasszonynak és az elhozta, mi pedig megettük. Gondolom hús volt. De olyan szörnyű éhség kellett hozzá, mint a miénk, hogy meg tudjuk enni, annyira rossz volt.

Hazulról egy kis pénzmagot küldött az apám. Már napok óta nem laktunk jól tisztességesen, mert a viatikum csak arra elég, hogy néha egyék belőle az ember, de nem nagyon! Akinek a gyomra rossz, nincs étvágya, az menjen valcolni. Meglássa, hogy reggeltől estig mindig tud enni, anélkül, hogy jól lakna.

Mondom a Práter fele indultunk, de ahány süteményes, kiflis, gyümölcsös kofát találtunk, attól mindig vettünk valamit és temettük el a telhetetlen gyomrunkba, amely a Danaidák hordójának látszott.

Mi később sem használtunk közúti vasutat, se gőzt, se villamost. Örökké gyalog jártunk a városokban is. Részben azért, mert így többet lát az ember, főleg pedig a kevés rézköltségek miatt.

Most is teljes gőzzel, kitünően „befűtött” gyomorral rugtattunk a Práter fele, a meleg juniusi délutánba, örökké velünk levő lapos poharainkból hatalmasat iván az utcai közutakból, amelyekből a legjobb ízű vízvezetéki víz csorog. Meg kell adni, Bécsnek kitünő vize van. Messze hegyekből van elvezetve egy patak a városba, az adja a pompás ízű vizet.

Derekas gyaloglás után elértük utunk célját. Itt voltunk a Práterbe. A Práter hasonlít a mi pesti városligetünkhöz, de ennek a javított és sokszor bővített kiadása.

A szép, verőfényes tavaszvégi délutánba zúgott ez a hely a verkliktől, drumberdóktól, zenekaroktól. Gondolom, itt egy nagy erdő lehetett, egykor de most díszes tisztások, ligetek, berkek, rétek, kocs- és lovagloutak váltakoznak benne. A levegő tele van a vidáman zsi-bongó, nyüzsgő, jókedvű bécsi nép lármájával. Itt a teljes otthonosság, fesztelenség a jelszó. Nincs illik és nem illik szabály. Eszembe jutott a Csokonai verse:

Az áldott természet metszébe e szabad
Szót az emberek szívébe, hogy ami tetszik az szabad!

Nóta szól, pohár cseng, az „összbirodalom” minden nemzetének megvan a maga korcsmája, amelyben „olyanformán” érezheti magát, mint otthon. Mi is megleltük a nemzetiszínűre mázolt trikoloros magyar csárdát. Magyar a felírása is, cigányok muzsikálnak benne és Bécsben szolgáló huszárok, bakák ugratják a csárdás hangja mellett a „földieket”, meg a nem földieket is, vidám kurjongatás mellett. Olyan vidámak, olyan boldogok. Talán hazaálmodják magukat és azt hiszik, otthon táncolnak a tiszaparti falu zsidókorcsmárosa hajlékában.

A csárdák mellett ott vannak a komédiák, a látványossági bódék, minden variációban és van örökké közönségük. A bécsi nép igen naiv, nevetni szerető és szívesen tátja a száját a sok hazugságot, bolondságot kiabáló fabódék előtt, ahol mindenféle csepürágást, nyaktörő „művészetet” bemutató előadások révén húzzák ki az ember zsebéből a garast.

Cirkusz, hippodrom, ördögmotóla (de kicsoda óriási körhintá!) Paprika Jancsi, kocsikázás, lovaglás, biciklizés, vonatozás néhány fityingért élvezhető, t. i. annak, aki élvezni tudja az ilyen ostobaságot.

És a verklik, az édes-bús bécsi keringők sirnak, búgnak, nyafognak, már aszerint, amilyen az instrumentum szerkezete. A sör, főleg a sör folyik. És kutya annyi van, mint Váradon pápista pap.

Józsi lépten-nyomon oldalba rugott egy ebet, vagy a farkára lépett. – Ki nem állhatta a kutyákat.

– Már az igaz – mérgeskedett – hogy eb a német kutya nélkül. Fújják fel a dögjeiket.

Átmentünk az ugynevezett „Nobelpraterbe”, ahol aztán már ellenkező a világ. Elegáns kocsifogatok robognak, úrlovasok táncoltatják a pompás paripáikat és teljes a csönd és szoliditás.

De Bécsben lépten-nyomon hallunk magyar beszédet és ez jól esik az ember fülének.

Este tíz óra fele vergődtünk haza a Kutyaostromplatzra, az Arany Szarvas vendéglőbe, ahol végtelen udvarlást vittünk véghez, kézzel-lábbal magyarázván a pincérkisasszonynak. Különben önagysága végezte a szobaleányi teendőket is, sorra vetve a szállóbeli ágyakat. De az udvarlás kárbaveszett. Egy betyár bukaresti oláh gépmester-kunde – jól tudva németül – kanterbe vert meg bennünket... A széptevésnek csak az volt az eredménye, hogy a csapodár kisasszony tisztább ágyakat adott, mint a tegnapi esteliek voltak.

Reggel kávézás után siettünk a Rendwegre. Nagy dolog előtt álltunk. Az államnyomdát akartuk megnézni, amit nem mindenkinek mutatnak meg.

Nekem, az én kedves jó Novitzky bátyám adott egy írást, az egyesület levélpapírján, amelyen az állt, hogy „tanulmány uton vagyok és szíveskedjenek az egyesület ajánlatára megmutatni az üzemetek.” Ennek az írásnak igen sokszor jó hasznát vettem. Lipcsébe, Berlinbe, sőt dacára, hogy németül volt, a francia államnyomdát is megmutatták reá.

Mondom a Rendwegre mentünk – ugyanis a Rendwegen – egy nem éppen csinos utcában – van a híres, osztrák államnyomda egy hatalmas, négyemeletes, modern, szép palotában elhelyezve.

A középpajton bemenve, a kapus fülönfogott bennünket (ne tessenek szószerint érteni) és kérdezte mit akarunk.

Mi csak annyit tudtunk jól, akkor még németül, hogy: „bitte schön meine Herr”. És ékesen kivágva e finom szavakat, a cerberus orra alá dugtuk a Novitzky ajánlólevelét, aki az igazgatóhoz utasított bennünket.

Az első emeleti folyosón jutottunk ide, amely tele van az intézetben nyomott gyönyörűbbnél-gyönyörűbb nyomtatványokkal, könyvekkel, metszetekkel, klissékkal és régi faragások levonataival, amelyek a falak mellett felállított üveges-szekrényekben vannak elhelyezve.

A falakat szintén az intézetben nyomott, berámázott remek műlapok díszítik.

Az igazgatóhoz nem lehetett rögtön bejutni. A szolga leültetett bennünket. Leültünk és néztük azt az életet, ami itt folyik.

Szolgák, hivatalnokok, ügyfelek jönnek-mennek folyton. A szolgák a hivatalnokok, a kisebb hivatalnokok a nagyobbak előtt megállnak, míg elmennek mellettük és mélyen meghajlanak. (Hát ez miről jó?)

Az intézetnek külön kis telefon-központja van, ez is ott volt a folyosó végén és a kis-asszonynak folyton kell kapcsolni össze a számokat.

Tízpercnyi üldögélés után jött a titkár és a szolgálja jelentette neki, hogy mit akarunk. Az öreg titkár elvette az ajánló-levelünket és bevitte az igazgatóhoz, mi is mentünk vele. A pazar fénnel berendezett terembe egy hunyorgós szemű, aranycvikkes, dereshaju úr ült és végignézte az írásunkat is, minket is.

Felállt, beszélt valamit és dacára igen kopott voltunknak, kezet fogott velünk.

– Ez már finom legény – mormogta Józsi komám.

Az igazgató aztán megadta az engedélyt és utasította a titkárt, hogy keressenek valakit az intézetbe, aki tud magyarul, hogy vezethessen bennünket.

Sok-sok lőtás-futás után találtak végre egy embert, aki tudott magyarul egy keveset. Valami irodai gyakornok lehetett. Ugy emlékszem Friedrich urnak hívták.

Frigyes úr legelőször a nagy központi gépterembe vitt le bennünket, ahol egy 200 és egy 100 lóerejű gőzgép termeli az intézetnek a hajtóerőt.

Amit alább irok, előrebozsátom, mint a Nyílttereknél szokás, hogy „e rovatban közlöttekért nem vállal felelősséget – a szerző”. De úgy hiszem, illetve úgy láttam akkor, hogy Frigyes úr elég tájékozottsággal birt arról, amit előadott.

A gőzgépek pompás alkotmányok voltak a Brünner cégtől. A porcellán kőkockákkal burkolt terem különben ragyogott a tisztaságtól, a mi homlokunk pedig az izzadságcseppektől, mert itt átkozott volt a hőség.

Átmentünk a villanygépekhez. Odamenet megnéztük az intézet igazán csinos kántinját. A kényelmes étkezőhelyiségekhez tiszta, rendes konyha tartozik, ahol úgy a hivatalnokok, mint az 1600 munkás, (ennyit foglalkoztat az intézet) kényelmesen étkezhetik, mérsékelt díjjazás mellett. Ennek az az előnye, hogy egyes alkalmazottak nem kénytelenek étkezés végett, néha igen távolfekvő lakásaikat felkeresni.

Az áramot, világítást és hajtóerőt a Ganz és Társa bécsi gyárából való két hatalmas dinamó szolgáltatja. Rend és tisztaság, a modern kívánalmaknak mindenben megfelelő viszonyokkal találkozunk.

Innen a fűtőházba, a pincébe tértünk be. Itt van a központi légfűtésre berendezett apparátus.

Felmentünk a nyomdai gépterembe és a gyorsajtó-osztályt néztük végig. Hetven gyorsajtó dolgozik, sok belőlük kétszint nyomó ikergép. Igen nagyméretű nyomófelülettel. Túlnyomólag a Kaiser & Schön, de az újabbak a König és Bauer-cégtől valók Würzburgból. Vannak különben Siegl-féle gyártmányok is.

A folyosókon rettentő mennyiségű ráhába zárt forma van felhalmozva, túlnyomólag nyomásra készen, vagy tömöntés alá, esetleg raktárbatétel végett.

Négykerekű tolóskocsik járnak a szedőteremtől a gépteremig, melyek egyszersmind záróasztalokul is szolgálhatnak, mert lapjuk érclemezekkel van bevonva.

A zárókészülékek is újdonságok voltak előttünk. Pesten, a milleniumi kiállításon sem láttam olyanokat a nyomdászati pavillonban.

A gépteremből a szedőosztályba mentünk. Ilyen van hét csoport. Kitünően világított termekben, kényelmesen berendezett utcákban dolgoznak itt a kollegák. A tabella-osztályon láttam, hogy ugyancsak használják az ólomléniát. Minden anyag új, lehet pontosan dolgozni. Mi vidéki emberek, akik harmincéves anyaggal dolgoztunk eddig, ezt irigyeltük főleg.

A külön helyiségben levő rotációs gépekhez mentünk innen. Remek alkotás valamennyi és a König és Bauer-cég építette őket. Frigyes úr szerint tizenkétezeret nyomtak óránként, minden száz példánynál csengettek és kétfelől adták ki a nyomott ivateket.

Tüzetesebb meghatározást nem tudok róluk adni, mert részben nem lehetett itt sokat időznünk, részben akkor még nem sok nagy nyomdát láttam s szakmámban is zsenge kezdő voltam.

A könyvkötészetet vettük szemügyre ezután. Óriási méretű ez az osztály is. Folyton nagyítják, mégis szűknek bizonyult jelenleg is. Egyrésze a folyosókra volt szorítva. Legközelebb újra bővíteni fogják.

Felmentünk a litografiához. Micsoda remek képeket, műlapokat nyomnak itt! Uj fajta aluminium és nem kőlemezeket használnak a bemaratáshoz.

Majd átmentünk a tömöntődén, amelynek örökké sok a dolga és a betűöntődét néztük meg.

Két csoport gép dolgozik. Egyik fajta gépből teljesen készen kerül ki a betű szignatúrával és csak fel kell rakni a megtelt léniákat. A másik fajta gépek utánmunkálásra váró gyártmányt szolgáltatnak.

Tömérdek asszony, lány válogatja, dörzsöli a betűt, quadrátot, kizáróanyagot és rendezi, csomagolja. A padlón nagy halmazokba áll a kész portéka.

Megnéztük a stégek öntését is és bámultunk, hogy mennyi baj van ezekkel még öntés után.

Azzal a meggyőződéssel hagytuk el a pompás műintézetet, hogy hónapok alatt lehetne ezt csak jól áttanulmányozni. Az ilyen futólagos áttekintés csak arra való, hogy álmodni tudjon felőle az ember.

Az előcsarnokban megköszöntük Friedrich úrnak a szíves magyarázatait s elhagytuk a pompás intézetet.

Csak azt sajnáltuk nagyon, hogy a pénz-nyomást nem nézhettük meg, de hát ehhez külön miniszteri engedély kell, ilyen pedig nekünk nem volt.

Délután három óra lehetett, mikor az államnyomdából kijöttünk. Egy bodegába „megebédeltünk”. (Igy neveztük a szafaládé, kenyér és szilvaevést). Aztán a Schönbrunnba indultunk, a királyi nyári lakhoz.

Mig ide kijut az ember gyalogszerrel, szemlélődhetik az utcákon.

Bécsben gond volt rá, hogy dacára az óriási terjedelemnek, a lakosság ne szűkölködjék fásított terekben. Tényleg sok parkja van és ez soha sincs emberek nélkül. Gyerek, dada, leány, asszony, rendes látogatói a kerteknek. Ide hozzák uzsonnáikat, etetik a madarakat és itt udvarolnak, vallnak szerelmet a fiatal urak. A feketerigók olyan szelidek, hogy az emberek között járnak.

– Milyen bátor ez az osztrák-madár – jegyezte meg Józsi komám – a fekete tollú, sárga csőrű madárra mutatva.

Érdekesekek Bécsben a kutyafogatok is. Kézi kocsikba, talyigákba, de egész nagy szekerekbe is befogják a hatalmas, megtermett ebeket, amelyek valóban igen erős állatok és vetekednek némely rossz lóval.

Tömérdekféle közlekedési eszköz van Bécsben. Lóvasút, villanyos, omnibusz, földalatti vasút, automobil, kocs, autobus. Cseng-bong, füttyöl. Ebben az időben építették a Wien medrét, az egész város fel volt dülva azon a tájon amerre folyik. Roppant munka is volt ez, kibetonozni az egész medret mindenütt.

Hanem mi, a rezescsákós policájok útmutatása és a lábaink segítségével minden közlekedési eszköz nélkül egy és fél óra alatt künn voltunk a Schönbrunnban, pedig mikor a Rendwegen ezelőtt másfél órával kérdeztük egy rendőrtől, hogy merre és mikor jutunk ki, azt mondta, hogy az „zu Fuss drei Stund'n!” azaz gyalog, három óra!

A Schönbrunni császári kastély valóban fejedelmi lakhely benyomását teszi a szemlélőre. Nemcsak szép, de pompás kertjével, komoly, méltóságos és fenséges. A park nyírott levelű fái kertészeti csodák. Ugyanis a fák gallyai, levelei olyan egyenesre vannak nyírva, hogy nyilegyenes bozót-falakat alkotnak, mintha csak egy darabból lenne az egész, s e falaknak még homorú fülkéi is vannak, mintha csak behorpadtak volna s e fülkékben fehér szobrok állanak. A virágágyak francia ízléssel vannak rendezve. Egy térség végén pedig magas, pázsitos dombtetőn, ives, fehér kőtornácaival áll a Gloriett.

E nyári lakot I. József alatt kezdték építeni 1696-ban, Mária Terézia alatt fejezték be 1750-ben. A palota az akkor születő clasicizmus szülötte, talán nem is éppen sikerült alkotása, de a belseje pompás rokokó ízléssel van berendezve.

Az osztrák császárok mind szívesen tartózkodtak e szép kastélyban, I. Ferenc József itt lakik legrendszeresebben, ha Bécsben tartózkodik.

A park megcsodálása után átmentünk az állatkertbe, amely igazán pompás, nagy gyűjtemény. Tigris, oroszlán, medve, strucc, (nemcsak egy pár) és két hatalmas elefántján kívül megszámlálhatatlan mindenféle állat található itt, csinos, rendes, megfelelő óriási ketrecekben, tisztán kezelve. A mi pesti, szegény állatkertünk hozzá sem fogható.

Egy hatalmas ketrec tele van majommal. A virgonc állatok szörnyű játékot visznek véghez, nem kis mulatságára a jó bécsi közönségnek, amely legszívesebben itt időzik.

A rossznyelvű Józsi azt mondta erre, hogy:

– Similis simili gaudet (a hasonló a hasonlóknak örül).

Üvegházában, télikertjében az öt világrész minden flórája virit. Szépek benne az óriási pálmafák és egy, a magas tetőzetig érő lucfenyő, amelynek a kedvéért felemelték az üvegház tetejét.

Itt egy nagy kalitban száz meg száz apró madár fecseg, csicsereg, röpköd és verekedik. De a kis foglyok úgy látszik, jól érzik magukat.

Egy padon kipihentük a mai fáradalmunkat és megettünk egy rakás szilvát, aztán nyakunkba véve újra a várost, nekiindultunk a szállásunk felfedezésének, ami egyáltalán nem volt könnyű feladat, mert már beesteledett.

De mi olyanok voltunk, mint a vakok, akiknek mindegy akár éjjel, akár nappal, egyformán nem látnak.

Mi fényes délből is úgy tudtuk a járást itt, mint éjfélkor, azaz sehogysem, de hála a derék utasító policájoknak, este 10 óra fele megint beérkezünk „der Goldene Hirsch” szállóba a poloskákat megvacsoráltatni.

Reggel a Szent István templomot kerestük fel, amely olyan nevezetes épülete Bécsnek, mint Párisnak a Notre-Dame és Pestnek a Bazilika. (Most jut eszembe, hogy a pesti Bazilikát is Szent István templomnak hívják már).

Ezt az ódon góth-stilusu templomot 1147 táján szentelték fel a mint beszélük, a mai székes-egyház legrégebbi részei még a XIII-ik század elején épültek. Azóta folyton toldják-foldják, számtalanszor renoválták de ma az ördög sem mondaná róla, hogy olyan öreg fiú, úgy ki van nyalva, olyan hegyesen mered az égnek 139 méteres tornya. Amelyről a Bécsben szolgáló

egyszeri magyar baka azt hazudta a falujában, hogy mikor a tetejét zsindelyezte (??) az ács és a szekerce kiesett a kezéből, mire a földre ért kirothadt a nyele! (T. i. olyan magas a torony és olyan sokáig tartott az esés).

Meg kell adni a templom belől is igen szép. Aki hinni tud és bekerül a város zajából e nagy, áhitatot keltő, csöndes terembe, igen jóízűt imádkozhat. Nekem az jutott eszembe, hogy ennek a drága helynek az árán, milyen tüdővész-szanatóriumot lehetett volna építeni!... Az is lett volna ennyire az „Isten háza”.

A templomból kimentünk a Grabenre, amely Bécsnek, úgyvélem, olyan előkelő korzója, mint Pestnek a Kossuth Lajos-utca. Remekebbnél-remekebb kirakatu üzletek csalogatják a pénzes embereket. Minket ugyan csalogathattak.

Az elegáns, csinos és meg kell adni szép bécsi nőket jól szemügyre véve, a Burgba igyekeztünk, hogy az őrségváltáson ott lehessünk, ugyanis ez a „vakparádé” egy kis látványosság-számba megy.

A Burgot hamarosan elértük. Azt hiszem Kölcsey sohasem látta a Burgot, mert akkor nem írhatta volna a Hymnusban, hogy „nyögte Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára”, mert ez a vár, ha ugyan várnak lehet nevezni ezt az épülettömeget, egy csöppet sem büszke. Sőt igen hasonlít azokhoz a kisvárosi, jólelkű háztulajdonosokhoz, akik megengedik, hogy a szomszédok átjárjanak a telkükön. A bécsi Burgon keresztül kasul jár a fél Bécs mindenféle népe és kocsija, demokratikusan zörögve át a császári hajlék kapui alatt.

– Ennek a sövényfájához kötötte Hány János a lovát? – jegyezte meg Józsi mosolyogva. – A sövényt valamelyik hideg télen alighanem feltüzeltette a császár, mert seholsem látom.

Annyi bizonyos, hogy hajdan erősséget képezhetett. Szilárd, masszív épület mind ami a régi időből való. Állítólag 1221-ben már állt és akkor itt már vége volt a városnak.

Egy részét átrenoválták és az gyönyörű is, de ha teljesen készen lesznek is az építkezéssel, akkor sem lesz olyan soha, mint a budai királyi várak, fekvésénél fogva hiányzik az a fenségesség, ami a budai várakot egyenesen királyi hajléknak praedesztinálja.

Mikor a Burg egyik nagy udvarára értünk, éppen déli 12 óra volt és a bosnyák-ezred jött bandaszóval az őrséget átvenni.

Az őrségen levő katonaság szemben állt fel az udvaron szintén zenekarral, a most jött bosnyák-csapattal és zászlóhajtogatás, tisztelgés, Gott erhalte-muzsika és katonai hókusz-pókuszok után a bosnyákok elhelyezkedtek az őrségen, a másik csapat pedig a zenekara hangjai mellett ellépegetett a kaszárnnyába, keményen kivágva a lépést, meredt testtel tisztelegve fel egy erkélyre, ahol valami kopasz szájú tisztecske ácsorgott. Azt hiszem főherceg volt, az isten áldja meg.

Még bámultuk egy darabig a mindenféle egyenruhájú katonákat, különösen a burgzsandárok tetszetek, meg az osztrák és nyalka, magyar testőrök, a párdubőr kacagánnyal.

De ezektől nem várhattunk ebédet, ennél fogva kiindultunk a palotából.

Amint a Burg kapuján kifele mentünk, szembetalálkoztunk egy udvari fogattal, hat lépésre ment el előttünk.

Egy öreg katonatiszt ült benne, meg egy cigányarcú cilinderes úr. A flegmatikus bécsiek nem törődtek velük, de mi a katonatisztben valakire ismertünk és kitört belőlünk lelkesedés. Lekaptuk a vászonsapkánkat és a levegőbe megráztuk, aztán elkurjantottuk magunkat szittyául:

– Éljen a király!

A kocsi olyan közel volt hozzánk, hogy a benne ülők meghallották a kiáltásunkat s az öreg katonatiszt meg is értette, mert mosolyogva hajtotta meg a fejét felénk és tisztelgett, a fekete arcu úr is megemelte a cilinderét.

A kocsiba ugyanis I. Ferenc József ült, meg a vendége, az akkor Bécsben időző sziámi király.

– Na – mondta Józsi komám meglegedetten – ez sem esik meg velem többet.

– Micsoda, pajtás?

– Két király fogadta egyszerre a köszönésem.

– Jobb lett volna, ha meghívtak volna ebédre – feleltem a cimborának.

– Nézzünk is valami bodegát komám, mert nekem is kiugrik a szemem az éhségtől.

Egy zúgutcába leltünk is. Parizer, vajas-kenyér, szilva. És a lukulusi lakoma befejeztetett.

Valami népkonyhán főtt ételt is lehetett volna kapni, de mi sohasem töltöttük utazásunk alatt népkonyhák és vendéglők keresésével az időt. Ettünk száraz ételt és megnéztük a látnivalókat. Ha ilyen evőhelyeket kutat az ember, nem marad ideje a megnézni valók felkeresésére, meg aztán, mi a száraz ételt jobbizúen fogyasztottuk, mint a mindenféle főtt kotyvalékokat.

Ebédelés után leültünk az Operring közelébe és elbeszélgettünk, nézegetve a járó-kelőket.

A hölgyeken sokszor láttunk sárga selyembluzt és fekete szoknyát.

– Ezek hazafias-szinű ruhát viselnek – mondta Józsi. – Akárki mit mond, ez a két holt szín szép együtt.

De láttunk ugyanekkor mást is. Valami fiatal ember (messzebb ment el tőlünk) a mellén átfont, tenyérnyi széles, piros-fehér-zöld szalaggal haladt át a parkon. Magyar lehetett, valami ünnepélyre, még pedig hazafias ünnepélyre mehetett. Az osztrákok közül többen odakiáltottak neki mosolyogva:

– Eljen matyar!

– Ez már szép – dünnyögte a komám. – Ha Pesten egy fekete-sárga mellszalagos ember menne végig az utcán, letépnék róla és bizonyosan bevinné a rendőr.

A délutánt azzal töltöttük, hogy megnéztük kívülről Bécs szép épületeit. A görög-stilben épült birodalmi tanács házát, ami megint nincs olyan szép, mint a mi dunaparti országházunk és a bécsi városházát, de ez aztán szebb, mint a mienk Pesten.

Az Operát is megtekintettük, szerettünk volna belől is szétnézni benne, de már erre nem mertünk költeni, mert a baksis fogytán volt.

A Ringek, illetve a körutak is igen szépek Bécsben, vetekednek Páris boulevardjaival s növelik a barátságos voltukat a terebélyes lombú platánfák, amellyel szegélyezve vannak.

A pompás fogadalmi templomról úgy hallottuk, itt, ennek a helyén akarta egy féleszű szabó régebben megölni a császárt, de csak azt érte el vele, hogy a császár, aki még akkor fiatal, erős ember volt, adott neki egy nyaklevest, amelytől felfordult, aztán meg törvényt ültek felette és felakasztották az árvát.

Az ugynevezett Belvedere is gyönyörű palotacsoport Bécsben. Ugy tudom, a trónörökös lakik most benne. Palotáival, udvaraival és csodaszép szökőkutas, élősvényes kertjeivel 100,000 négyzetméternél nagyobb területet foglal el. Érdemes megnézni.

– Ennek is jó volna az ára – sóhajtott Józsi komám – a pompás helyen széjjel nézegetve.

– Százónknak is – tóditottam a dolgot. – Gyerünk innen, mert mindjárt anarkista leszek.

És mentünk.

Ma már letelt az alvó időnk a főnökegyesület által adott ingyen alvó helyen, pedig egy napot el is blicceltünk, három helyett négy napig aludva a kutyaostromplacci fénom fogadóba.

Ma este új helyen aludtunk, a Goldschlagstrassén, az Arbeits-Hotelbe. Hát annyi bizonyos, hogy eben kutyát cseréltünk. Ez még piszkosabb hely volt, mint a tegnapi. Ha ugyan lehetett már piszkosabb.

De olyan bizonyosan volt. A lefekvés előtti mozgalmas élet igen érdekes. Tíz óráig nem lehet lefeküdni. Addig a diszes társaság a „társalgóba” tanyázik. Fecsegnek, kártyáznak azok a szegény ördögök, akik egész nap keveset jövedelmező célok után vagy célnélküli semmittevésben ödöglik össze a roppant várost. Az élet kitagadottjai ezek, javarészt elzüllött színészek, sipisek, zsebmetszők, munkához nem jutó hivatalnokok, kolportőrök, akiknek ez csak látszólagos foglalkozásuk, a másik, amiből tengetik magukat, az kifürkészhetetlen. Iparos van köztük a legkevesebb. Nagyrészt kiéhezett arcú, beteges, köhögős alak mind, az embert elfogja a szájalom, ha rájuk néz.

Tíz órakor megváltottuk a „Schlaf-markot” az ércből készült bilétát, 30 krért és vártuk a fekvést. Mikor a tízet elütötte az óra, a „Fater” egy kézi lámpát vivő szolgálval megindult előttünk és mentünk fel az emeleti alvóterembe. Voltunk vagy hatvanan. Az óriási alvószobába vagy nyolcvan vaságy volt kétsorjában felállítva és három gázláng világította meg.

Mindenki hirtelen ledobálta magáról a rongyait és teljesen meztelenül egyik kezében a Schlafmarkkal, a másikban a fehér ruhájával az ágya végéhez állt. Addig nem szabad lefeküdni, míg a Fater a szolgálval meg nem vizsgálja a fehérruhát, hogy nincs-e benne féreg.

Ez meglehetősen hosszan tart, ámbár a vizsgálat igen felületes, de addig ott kell meztelenül dideregni, ha hideg van is.

Mikor a szolga visszaadja a fehérruhát, a „vendég” odaadja a Faternak a Schlafmarkot, akkor aztán szabad lefeküdni. A ruhát az ágy fejénél levő fogásra akasztjuk. A táskánkat, pénzünket (ha van) egy, szintén az ágy fejénél levő zárható szekrénybe csukjuk, aztán aludhatunk, ha tudunk a poloskáktól.

Józsí összeátkozta az egész „Hotelt”, a rendszerével együtt, de lefeküdt a mellettem levő ágyra. A másik ágyszomszédom egy féllábú verklis volt, aki szépen lecsatolta a falábát és az ágya mellé támasztotta, a kis sípládájára, aztán magyarázni kezdett nekem valamit. Látna, hogy én nem nagyon értem, kézzel-lábbal gesztikulált. Kimeresztette a szemét, összerázódott, csikorgatta a fogát és az újját a szájába dugta, azután nyájasan és kérlelve fordult hozzám s azt híván, hogy megértettem, mert folyton mondtam neki, hogy ja, ja, lefeküdt és hamarosan elaludt.

A három gázláng egész éjjel égett a szobába, így nem volt sötét. Ugy három óra felé, valami nyöszörgésre serkentem fel és látom, hogy az én féllábú szomszédom megint úgy tesz, mint tegnap este. Meresztli a szemét, rázkódik és csikorgatja a fogát. Felkönyököltem és egy percig néztem. Akkor láttam, hogy a szegény sógor most nem mókázik, hanem igazán töri a nyavalya. A szerencsétlen azt magyarázhatta tegnap este, hogy ő szivgörcsös és hogy ha esetleg rájön, segítsek rajta.

Felugrottam és hamarjába más nem lévén, a botom fogóját dugtam a foga közzé, hogy küszködésébe el ne harapja a nyelvét. Összerágta a kemény botot cudarul. (Most is rajta van a foga helye.) A kezét lefogtam és vigyáztam, hogy le ne essen fetrengésébe az ágyról, de alig birtam vele.

Egy percre ha tartott a roham. Aztán lecsillapult. A botot kivettem a szájából. A szemét behuntya, majd csendesen kinyitotta és kimerülve, hálásan nézett reám és megszorongatta a kezem, köszöngetve a szivességem.

– Jól van sógor, jól – sóhajtottam az ágyamba feküdve, – neked is meg van a magad keresztje.

Aztán aludtunk tovább s mikor reggel felébredtem, a féllábú szomszéd, nem volt az ágyába. Elment s valamelyik utcasarkon forgatta a verklejt, amely nem törődik szerencsétlen gazdájával, hanem vidáman rikoltja a levegőbe a „Suppé, suppé” keringő lágy akkordjait.

Mi úgy határoztuk, hogy ma még megnézzük a Habsburgok temetkező helyét, a kapucinusok temploma alatti sirboltban és délbe elhagyjuk Bécset.

Ugy is lett. Reggelizés után elmentünk a kapucinusok templomához, a rendőrök utasításai nyomán és vártuk a bemenetelt.

Mert a templom mellett egy folyosón megvárja a szolgálatot tevő bajusztalan, szakállas barát, míg huszonöt-harminc vendég összegyűl, akkor aztán levezeti a kriptába a látogatókat, amelynek a kulcsa nála van.

Akármilyen hideg természetű is az ember, valami csodálatos érzés vesz rajta erőt, mikor a nem nagyon fényesen, de elég jól megvilágított pincetermekbe leér, ahol pompásabbnál-pompásabb koporsók vannak egymás mellé rakva, nem egy vertezüst, sőt arany vagy dúsan aranyozott, de remek ötvösmunkák, különösen a régebbiek. És bennük királyok, királynék, főhercegek, gyermek, agg, ifjú, férfi, nő alszik, porlad. Míg éltek, földi istenek voltak, most ők is porok, mint amilyen lesz az én szerencsétlen, féllábú, nyavalyatörős verkleis szomszédom.

Mária Terézia és férje. A sasfiók, a reischtauti herceg, az I. Napoleon szerencsétlen fia. Miksa, mexikói császár, akit agyonlőtt a népe ítélete. Rudolf, a néhai trónörökösünk, porladnak, mulnak.

Rudolf és Miksa koporsója egymás mellett áll. A két szerencsétlen, erőszakos halállal kimult Habsburgot egymás mellé tették. A nagybátyát és az unokaöccsöt.

A Miksa, mexikói császár koporsóján friss koszoru volt 1867–1897. felirattal. Harminc éve volt, hogy megölték. A Rudolfén is teljesen friss két koszoru állt, az I. Vilmos német császáré és a siami királyé.

A kiborotvált fejtetőjű kapucinus nyujtott, éneklő hangon sorolta fel, megállva minden koporsó előtt, a lenn alvók nevét teljes címükkel, a kezében lévő kriptakulccsal mutatva a jelzett koporsót.

A hangtalan, szinte néma látogatók, a kapucinus barát bánatos, éneklő hangja, a félhomály a kriptában és a pompás koporsók, mindez igen csodálatosan hat az emberre. A térdünk beleütődik, nekünk, szegény csavargóknak, a pompás koporsókba, amelyekben császárok és császárnék alszanak. Itt vannak a lábunknál, akik míg éltek rettentő távolságban álltak a hülye társadalomban mindazoktól, akik itt most az elmúlásuk helyét felkeresték. Mindez érdekes... De menjünk.

Megindultunk felfele, a barát jön utoljára és gondosan becsukja a krypta ajtaját.

Öt perc múlva künn járunk a lármás, forgalmas utcákon, a tavaszvégi nap fényesen süt, a szép lányok, asszonyok vidáman mosolyognak. Eh! Inkább vagyunk mi csavargó nyomdász-legények itt fent, a tavaszi verőfényben, mint meghalt császárok ott a hideg, komor, nyirkos, kapucinus-sirboltban.

Már minket csak oda temessenek el a debreceni, madárdalos temetőbe, egy virágos sir alá, amely felett egy évben „kétszer nyílik az akácfa virága”, nem egy méltóságot és fagyot lehelő pompás pincébe!

Józsai is ezt gondolhatta, mert a feljövételt követő mindkét részről hallgatás után vidáman szólalt meg:

– Komám, ezek a császárok soha sem jönnek fel többet a kapucinusok kriptájából. És nem mennek el Párisba gyalog.

– Nem azok, komám, – feleltem jókedvvel, – de mi elmegyünk!

Az egyetbe tartottunk. Itt volt lerakva a hátitaskánk, mi pedig indulni akartunk tovább. Itt hagyjuk a valcerek hazáját!...

„Vigy más utakra Lucifer!...”

Még egyszer jól megnéztük a szép körutakat, a fényes fogatokat, amint a Mariahilferstrasse felé tartottunk. Ez az utca forgalmasság tekintetében, no meg a tömérdek boltjával is hasonlít a pesti Rákóczi-uthoz.

A Zieglergassén, a nyomdász-egylet házában, felszedtük a hátitáskáinkat a gondnoknál, aztán lemenve, valami eleséget vásároltunk és kitudakolva egy jóképű policájtól, hogy a linzi országra merre juthatunk ki, a magyarázata után neki indultunk.

Délelőtt 10 óra lehetett ekkor, jól kiléptünk, azért délután két órakor még mindig Bécsben jártunk, illetve nem tudtuk elhagyni a roppant várost, pedig folyton mentünk. Csak akkor láttuk, hogy milyen szörnyű egy nagy fészek ez.

Három óra fele aztán maradozni kezdtek a házak. A szegényes külvárosi hajlékok elmaradtak, a rendetlen utcák szép árnyas, sétányos uttá váltak, beszegve két oldalt gyönyörűbbnél-gyönyörűbb villákkal, nyaraló telepekkel és nyárilakokkal.

Megálltunk és visszaneztünk egy magasabb kapaszkodóról az elmaradt városra. Innen gyönyörű volt a kép. A szép kék hegyektől körülvett ház-tenger, messzebb tőle a Duna ezüstcsikja. Távolabb egy fennsík zúg, hajlong a remek bécsi erdő, a Wiener-Wald, gyepes völgyeivel, patakjaival, kedvenc kiránduló helyeivel. Távol a szemhatáron kékes-fehéren csillognak a havasok.

Mig szemlélődtünk, elfogyasztottuk a vásárolt eleségünket s a mellettünk csergedező forrásból nagyot ittunk, aztán kiadtuk a rendeletet:

– Kocsis! Befogni!

A rendelet hamar végre lett hajtva, a hátunkra dobtuk a táskát, meglóbáltuk a sapkáinkat Wien felé:

– Szervusz Bécs! – aztán nekiindultunk a hatalmasan kapaszkodó hegyi utnak.

A nap keményen sütött. A gyaloglásba már belejöttünk eléggé, főleg a városokbani folytonos járkálás edzette meg a lábunkat, hanem most másztunk először hegyi utat. Ez pedig igen keserves multság az olyan embernek, aki az alföldön született és nincs az ilyesmihez hozzászokva.

Nyomtunk, gyúrtuk az ügyet, de az izzadság ömlött a homlokunkon, hátunkon. A mell, tüdő tágult, szinte éreztük, hogy a horpadt nyomdász-mellek mint protestálnak a szokatlan munka ellen. Az ilyen hegymászás a tüdőnek még a csucsát is mozgásba hozza, azért ez különösen nekünk igen egészséges. Két oldalt az utat fenyőerdők szegélyezték, mohón szívtuk be ezeknek a kellemes illatát.

Lépten-nyomon találkoztunk kirándulókkal. A bécsi ugyanis szenvedélyes kiránduló. Boldogtalan, ha egy vasárnapot a városban kell töltenie. Jöttek most is, kocsin, gyalog, lóháton, sőt szamarakon is, de főleg szamarakon. Férfiak, nők, gyermekek. A fülesek fürgén szedték a lábukat a hegyi utakon és szállították a vidáman nótázó társaságokat az országut melletti erdők tisztásaira.

Lassan-lassan elmaradtak a kirándulók, ahogy távoztunk távolabb Bécstől. Kis, rendes, tiszta osztrák faluk jöttek, illetve mi mentünk rajtuk át.

Az úton jövő parasztoknak korrektül kivágtuk a német köszönéseket, éreztük, hogy a nyelv kezd ránkragadni apránként. Igaz, hogy Bécsben is örökké németül kellett nyöszörögni,

akármit akartunk. Tapasztaltuk, hogy ha az ember kényszerülve van, eszébe jut, amit tíz év előtt tanult is a nyelvből.

Az egész nap igen hevesen sütő napot nyári viharfelhők kezdtek beborítani. Kilátásunk volt egy hatalmas, jeges zivatarra, igyekeztünk fedél alá jutni. Kissé aggódtunk, mert Ausztriába most kértünk először éjjeli szállást, nem tudtuk, hogy fogadnak bennünk.

Bevállik-e itt is a magyarországi rendszer, hogy a bíróhoz megy az utas és az rendel szállást.

Bementünk az első parasztházba és kezdtük törni-zúzni németül, hogy kaphatunk-e éjjeli szállást.

Egy szép, barnapiros fiatalember volt a gazda, mosolygott a nyelvbeli járatlanságunkon és a porfelleges utat nézve, azt mondta, hogy ad szállást, mert mindjárt szakad az eső.

Kikérdezett persze bennünket, hogy mik vagyunk, honnan jövünk, elkérte az írásainkat, sőt a pipámat és gyufámat is elvette s felvitt a szénáspadlásra. Ránkzárta a padlás ajtóját és jó-éjszakát kívánt.

Odakint már bömbölt a nyári zivatar és ömlött az eső, éppen ideje volt, hogy fedél alá jussunk. A jég csak úgy verte a ház cseréptetejét. A padlás teljesen sötét volt, de mi megleltük a szánkat.

Fütyültünk a zivatarra. Elővettük a bornyúból a délután vásárolt eleségünket és megettük. Az erdőben szedtünk egy rakás földi epret, azzal lenyomtattuk. Az ivás hiányát egy kissé éreztük, de már ebbe is bele tudtunk nyugodni. Aztán a jó, illatos szénába vackolni kezdtünk, mint a szegényember malacca. Belebujtunk a puha, meleg szénába, a köpenyegünkkel betakaródtunk s a hegymászástól elfáradva, potyoghatott felőlünk a mennykő, zúghatott a szél, ömölhetett az eső, öt perc múlva úgy elaludtunk, mint a tulipán-mozgalom 1905-ben.

Hajnalba a gazda kinyitotta a padlás ajtaját, jó reggelt kívánt és azt mondta aludjunk tovább. Mi megfogadtuk a szót, mert még tényleg álmosak voltunk. Reggel 8 óra fele másztunk le a „hálóteremből”. A ház végén egy patak folyt. Az eső utáni, gyönyörű, júniusi reggelen lementünk a patakra és megmosdottunk. A gazda nem volt már otthon, egy szép menyecske ide az írásainkat, de ezek az osztrák parasztok nagyon hideg népek, nem állt szóba velünk az asszony, az igaz, hogy nem igen érthette a nyöszörgésünket s az volt főleg az oka.

Mi köszöntünk és tovább mentünk. Egy péküzletbe (még falun is van, itt nem sütnek a házaknál kenyeret, mint a magyar községekben) kenyeret vásároltunk, egy hentesnél wurstot (hurkát) s elhagyva nemes Dorfok községét, tapasztaltuk, hogy a falu, ahol aludtunk, igazi szép, tiszta, rendes és jómódra vall. Itt híre sincs a nád-, szalma-tetős vályogházaknak, mint Magyarországon. Mind kőből van építve és cseréppel, pléhvel fedve.

Amint a faluból kiértünk a szép reggelen, a remek táj teljesen kibontakozott előttünk. Fennsíkron állottunk. Távolabb egy tornyos kastély látszott, tul rajta lilaszínű hegyek, az ut egyik oldala a rónára nyílt, a másik fenyves-erdőkre.

Vidáman, üdén, szinte boldogan lépegettünk a pompás, rendezett, köves országuton, amely bizony megint nem hasonlítható a hazánkbeli sártengertől, kátyuktól és víztől borított – főleg – megyei utakhoz.

– Szép ország ez az Ausztria – sóhajtottunk. Mikor éri utól Magyarország!?

Estig átmentünk tizenöt falun és kisvároson, egyik szebb, csinosabb volt, mint a másik. És nem volt egy sem, amelyikben valamiféle gyár ne lett volna. Ezért kell az osztráknak a közös vámterület. A földje nem valami jó. Kavicsos homok tulnyomólag, szóval nem buzatermő föld, de ezt a rossz földet pompásan művelik. A konyhakertészet mintaszerű. A rétjei fel-ségesek. De az ipara élteti Ausztriát. És ez iparnak piac kell. Egy nagy piaca Magyarország.

A táj folyton változó volt, szebbnél-szebb képeket tárt elénk. Sok hegyet másztunk, de kezdte a lábunk és mellünk ezt is megszokni.

Mikor ránk esteledett, egy faluba a bíró, pardon a polgármester ur, mert itt így hívják, cédulát adott, amely a harmadik szomszédjához szólt, az adott szállást. Lefekvés előtt a háziasszony valami szürke folyadékkal kínált meg bennünket. Azt mondta: leves.

Mi megkóstoltuk és mivel éhesek voltunk, meg is ettük volna, de majd összemarta a szánkat.

– A sváb meg akar mérgezni – mordult fel Józsi komám. – Ez klórmész!

Mikor a háziak nem vették észre, kiöntöttük és a kenyeret magába ettük meg.

A szállást egy kocsiszinbe kaptuk. Nem volt egy csöppet sem jó. Hüvös éjszaka lett és a köpenyegünk nem tartott elég meleget a szellős félszer alatt.

Alig vártuk, hogy reggel legyen, köszöntünk és egy kis vendéglőbe menve, kávé ittunk, hogy felmelegedjünk valamennyire.

A kávé keserű volt, mint az élet. Az osztrák falusi vendéglős sajnálta tőle a cukrot, mi meg érte a 10 krajcárt, de legyűrtük, aztán ki az országotra. Majd felmelegít bennünket a gyaloglás, nincs ennél jobb melegítő.

A nap feljött és a fázásnak nyoma sem maradt. Az út remek vidéken ment át. Fenyőerdők, virágos tisztások, fecsegő patakok váltották egymást.

Dél előtt 10 órakor beértünk Szt.-Pöltenbe, ami igen kedves, barátságos kis német városka. Valami katolikus ünnep volt e napon, mert a város sétaterén ugyancsak hullámozott a közönség. Egy padon magyar emberek ültek, rögtön észrevettük a német beszéd közül kihangzó hazai hangokat. Magyar asztalosok voltak, akik itt dolgoztak. Estig ezek vezettek erre-arra a városba bennünket, megmutogatva, amit megnézni érdemes, de hát Bécs után mi itt igen kevés érdekes dolgot leltünk. Aztán elbúcsúzva tőlük, a szállásunkra mentünk.

A szálló jó volt, nagyszerűt aludtunk.

Reggel a csizmáink talpába belevertünk egy rakás szeget, mert az eddigi utak kezdték megviselni a lábbeliket, aztán agyó Szent-Pölten! Ki a mező, országotra, ez a mi kedves helyünk!

És tényleg úgy volt. Sokkal jobban éreztük magunkat az országuton, mint a városokban. A szabadságnak, a függetlenségnek édes érzése itt járja át igazán az embert. Itt nem parancsol senki! A meleg napsugár, a gyönyörű kék ég, a mosolygó mezők, susogó erdők kedvesebbek voltak nekünk a városok tülekedő emberáradatánál. Az embereknel, akik megkérdik, kik vagyunk, honnan jöttünk, miért és hova megyünk és erre nekünk felelni kell, ezerszer eldarálni a sablonos, már szajkó módra betanult referálást. Az országuton nem szól hozzánk senki, legfeljebb nagynéha egy őr, akinek megmutatjuk az írásainkat, az tiszteleg és tovább ereszt bennünket.

Elnézegettük az érdekes gazdálkodási módszerét is az osztráknak. Milyen szorgalmas, fáradhatatlan nép ez. A hegyoldalban fekvő, rossz, kavicsos földjére puttonban, a hátán hordja fel a trágyát. Egy ló és egy tehén van az ekéje elé fogva és e nyomoruságos szántással mégis olyan jól megtudja munkálni a földjét, ezt a rossz földet, hogy Magyarországon a négyökörrel felszántott fekete föld sem terem többet. Az asszonyok minden mezei munkában nagy segítőtársai a férfiaknak. Trágyát gereblyélnek, gyűjtenek, kapálnak. Szép, erős nő valamennyi s a mezőn széles karimájú szalmakalapot visel.

Lova, tehene, ökre gyönyörű; piszkos szarvasmarhát, sovány, girhes lovat, mint Magyarországon, sehol sem lehet itt látni. Mind nagy, kifejllett, erős, kövér.

Érdekes, hogy az ökör itt nem járommal húz, hanem a homlokára erősített, bőrpárnával ellátott vaskampóra akasztott istránggal, a ló pedig nem a haslós szügyhámmal, hanem lójárommal.

A szénaboglyákat fogakkal átszurkált, földbeerősített gerendákra rakják, ami igen praktikus dolog, mert jól száradnak és a szél lekötés nélkül sem szórja szét őket.

A jószágnak, ha indulni akarnak, azt mondják: Gyia! Ha megállni kell, a nyelvükkel pergetnek: Prrri!

E napon először éreztük meg nagyon a gyaloglás fáradságos voltát.

Ugyanis az osztrák igen szent nép. Az országutakon lépten-nyomon vannak a Krisztusok, szentek, kápolnák. A jövő-menők „Dicsértessék” és Jézus nevével köszönnék.

Mikor esteledett, leltünk egy falut, bementünk az első házba, ahol egy rakás duruzsoló ember állt az asztal mellett. Mi bizony nem tudtuk mit csinálnak, mert nem értettük a mormogásukat.

Józsi komám valami rettenetes kiejtéssel belekiáltott a duruzsolásba:

– Kaphatunk itt éjjeli szállást? – Semmi felelet, csak mormognak tovább.

Akkor aztán én zengtem el nekik egy oktávával feljebb, mint Józsi.

De már erre abbahagyták a mormogást és egy vén ember ránk ordított:

– Hinausz! Szakrament, Krucifix! – Kifele! Nem látjátok csavargók, hogy imádkozunk! – És egy szekrény mellett kaparászott, ahol nyilván botot keresett.

Mi nem vettük tréfára a szíves marasztalást, hanem azt néztük merre tágasabb a világ.

A parasztok még sokáig kiabáltak utánnunk s mi a kis faluba meg sem próbáltuk a további szálláskeresést.

– Guta üsse meg a betyár svábját, – dörmögött Józsi – ki a fene tudta, hogy erre így szoktak imádkozni. Azt nem értem én, mire jó az az imádság?

Én nevettem is, mérgeskedtem is. Már egészen besötétedett. Leültünk egy árokpartra és előszedve ökörszalonnánkat és kenyerünket, falatozni kezdtünk.

Ahogy ott ültünk egyedül a sötét estén, szóttanul eszegetve a csöndes országútszélen, olyan nagy elhagyatottság érzete vett erőt rajtunk, olyan nagy lehangoltság, hogy ki sem lehet beszélni. Csak este ne lenne! Csak szállást ne kellene keresni. Ez a valcolásban a legkellemetlenebb. Mert aki nem próbálta, fel sem tudja fogni, hogy milyen keserves érzés az, mikor az embernek nincs hova lehajtani a fejét.

Felálltunk és szóttanul indultunk meg a csöndes, sötét országuton. Baktattunk, baktattunk. Sehol egy lámpafény, egy kutyaugatás. Még béka sem kuruttyol erre, a pocsolyákat itt lecsapolják és felszárítják. Csak csönd és a fenyőerdők rejtelmes susogása. A tülevelű lombok közül mintha misztikus árnyak suhannának ki s bentről, az erdő mélyéből mintha nagy, bánatos sóhajtások hallatszanának.

Igy érzi, így hallja ezt a vándor, akinek szervezete el van fáradva az egész napi menéstől és nyugalomra, pihenőre vágyik. Az ember lába alá kellemetlenül gördülő kavicsok kerülnek, diónagyságúak csak és mégis majd elesünk rajtuk. A láb, az elfáradt, agyoncsigázott rab-szolga, minden utasítás nélkül cipeli a testet. Hajcsárja az agy is fáradt, ideges. Kihajló, tülevelű gallyak megszúrják az arcot, a kéz rezzelve kap hozzá. Semmi! Menjünk tovább! Tovább! Az út még mindig hegynek megy. Félig alszunk s mintegy álomba halljuk a csizmák kopogását a kavicson és a botok kongását.

Egyszer csak kutyaugatás hallik!

Ah! Hogy felrezzen erre a fáradt utas. Ahol kutya van, ott ember is van, hajlék is van. Menjünk. Az út már völgybe halad. Világosság vehető észre távol, mint szentjános bogarak csillogó háta. Falu! Ez a beszéd! Az agy magához tér és kiadja a parancsot a lábnak: mi lesz helóta? Mozgás, mozgás! És a szegény láb fürgébben lépeget. Itt a falu!

Tíz perc múlva egy kis barátságos vendéglő asztala mellett ülünk, egy hajtásra kihörpintve az elébünk tett sörös kőkorsót. És micsoda felségesen esik ez a sör! Szállást is kapunk. 15 krajcár koponyánként. Minden van! Az előbbi kellemetlen érzésnek nyoma sincs már.

A kis helység hangadói, a kovács, a pék s még egy néhány borotvált arcú öreg fiú, vitatják a napi politikát, iszogatva s a hosszúszerű porcellán-pipából bodor füstfelhőt eregetve. Még minket is észrevesznek és kikérdeznek. Nyöszörgünk, amit tudunk. Mondjuk, magyarok vagyunk, debreceniek és Párisba megyünk.

A Debrecen szóra felugrik egy borotvált arcú meglett férfi és tört magyarsággal megszólal, az arcán valami régi emlék mosolyog:

– Debreceniek magok? Én jártam ott! Ott szolgáltam mint katona! Jó nép, jó város!

És kérdezgetett bennünket a szülővárosunkról össze-vissza. Az elfelejtett nyelv az emlékezés által kezd simábban folyni az ajakáról. Egész boldog volt a jó osztrák, hogy a katonáskodása emlékeiről beszélhetett. Fizette egyre-másra a sört, mi pedig tartottuk szóval. Ugy örült a derék pék nekünk, mintha pénzt lelt volna. Ugy látszott, mi voltunk neki az ifjúsága, amely még egyszer visszatért!...

A szomszédjainak, közbe magyarázta németül Debrecent és dicsérte, majd megint nekünk beszélt. Alig tudott megválni tőlünk. De mi álmosak voltunk és nagy kézszorongatások után felmentünk szobánkba aludni. Cudarul el voltunk fáradva. Nem kellett ringatás, ahogy a fejünket letettük, rögtön elaludtunk.

A mosolygós reggelen, amint kinéztünk a csinos, barátságos kis alvószobánk ablakán, a Dunát pillantottuk meg, a mi régi utitársunkat, csak hogy mig Pest alatt igen komoly meglett férfi, itt még vidám, ficánkoló ifjú volt.

Reggeli után útnak eredtünk a Duna partján és a hatalmas Benediktiner kolostort – kívülről – megnézegetve, elhagytuk a városkát, csak a végén álló tábláról tudtuk meg, hogy Melknek hívták.

Mikor az országútra értünk kellemetes meglepetés ért bennünket. Az út mindkét oldalán hatalmas cseresznyefák állottak s a finom gyümölcs biztatólag mosolygott le róluk. Csak azt nem tudtuk, szabad-e szedni?

Ausztriába, de általában külföldön az országutak gyümölcsfákkal vannak beültetve, cseresznye, körtve, alma, szilva és Olaszországban szentjánoskenyérfaakkal. E fák termése az országutat gondozó útfelügyelőket illeti. Ugyanis itt bizonyos távolságra osztva, felügyelők gondozása alatt állanak az utak, ezeknek kell követ törni, javítani, tisztán és ép állapotban tartani az utakat. Fizetésök is van és a gyümölcsfák termése is az övék, amint már említettem.

Ezek a jó emberek rendszeren künn foglalkoznak az országutakon, vagy követ törnek, kosaras szemüveggel védekezve a pattogó kőszilánkok ellen, vagy söprik, javítják az utat és hiúzszemekkel vigyáznak arra, hogy az úton jövők-menők meg ne dézsmálják a gyümölcsfák termését. Ami a földre hull, azt szabad felszedni. De ami a földre hull, az már rendszeren élvezhetetlen.

Ennélfogva mi kilestük, hogy „életünk útkaparói” ne legyenek a láthatáron, akkor aztán a cseresznyefa gallyai közé vágta Józsi is a bőrbevarrt vasbotját, én is a magam vasas furkóját,

hogy csak úgy szakadt le az áldás gallyastól. A szegény vándor legények finom csemegéhez jutottak.

Teleraktuk a táskát cseresznyével, ami pedig nem fért bele, elraktuk a feneketlen gyomrunkba.

Három napig, míg Linzig értünk, folyton cseresznyével éltünk. Csömörlésig ettük az izletes, ingyen gyümölcsöt.

Linz előtt az utak megint fenyveserdőn vittek keresztül. Tömérdék zsindely-készítő telepet láttunk itt és a hegyi erdők igazi gyönyörű helyeket kínálgattak pihenésre. A hegymászást már teljesen megszoktuk. Ruganyos léptekkel kapaszkodtunk fel a hegyi utakon, tiszta, kis falvakat, városkákat hagyva magunk mögött.

A mi gyermekkorunkban még a meséskönyvek a Németországban, illetve Ausztriában rajzolt és metszett klisékkel voltak tele. Ezek a képek teljesen elütők a magyarországi népviselettől és tájaktól.

Most felelevenedtek előttünk gyermekkorunk meséskönyveinek a képei. A hegyes tetejű, emeletes házacsok, a jármos lovak, a fapapucsos gyermekek, a fenyves erdők, hegyek, patakok. Mintha csak a régi meséskönyveket forgattuk volna.

Egy gyönyörű fekvésű, hegy alatti falucskába háltunk meg Linz előtt. Délután borult volt az ég és csendes eső permetezett, de meleg volt a lég. A kis vendéglő ablaka, illetve a hálószobánk ablaka nyitva volt, s én lefekvés előtt az ablaknál üldögélve teljesen megelégedve az étellel (mert jó volt a szállásunk), a délután vett porcellán, német pipámból eregettem a füstöt. Az este ép, szelid, őszi volt, mint szeptember elején nálunk s kinézegetve, gyönyörű, lefesteni való tájkép állt előttem. Az ablak alatt egy rezgő nyárfa súsogtatta ezüstszerű levelét és egy távoli patakról altatólag hallatszott ide egy vízimalom zsongása.

A szó az otthon maradt kis lányokról folyt köztünk. Mikor így megvoltunk elégedve a helyzetünkkel, mindig az ideáljainkról beszéltünk. Leveleket vártunk, ha nem is tőlük, csak „róluk” Linzbe és csak is ezért sóvárogva lestük a másnapot, hogy a *lutrik* városát elérjük.

A nagy beszélgetés után boldogan aludtunk el s álmunkba hazaröpültünk a fenyvesek, hegyek, patakok hazájából a mi poros, akáclobos nagy falunkba s megleltük azokat, akikről ébren annyit ábrándoztunk.

Másnap délben a linzi „Arany Szarvas” vendéglő költőien rendetlen, a kőkorszak előtt meszelt szálló-szobájában raktuk le a bornyukat. A szalétlibe egy tál veres levet tett elénk a „Fránci” nevű kis pincérplánta, amiben állítólag húsdarabok feküdtek. A vörös csirizzé vált rántást és húst egy névvel jelezte a Fránci:

– Ein kolás!

Szerencse, hogy irgalmatlan éhesek voltunk és a csirizt így megettük a hus kedvéért. De alig nyeltük le, a nyughatatlan étel megint a napvilágra akart kíváncsogni. Hanem egy korsó sörrel nyakonöntöttük a „kolást” és így megadva magát a sorsának, helyén maradt.

Mi a postára siettünk és a leveleinket a poste-restante osztályon magunkhoz vettük. Az otthoni kollegák irtak és biztattak bennünket az ut folytatására, a kitartásra (no ezt csak ide kell bizni!) És... igen... kaptunk édes leveleket is... De az nem tartozik a nyájas olvasóra. Minket boldoggá tett, punktum és egész vidáman indultunk a várost megtekinteni.

Linz csinos kis város. A Ferenc József-tér szép. A tornyos és a tornyán erkélyes városháza is érdemes a megtekintésre. Az egész Linz kicsibe hasonlít Budapesthez (sajtóhibás utánnyomása). Átmentünk a kis Dunán átvezető vashidon a város tulsó részébe. Ez időben itt az a jó szokás volt, hogy amelyik nyomdába bement az ember az utaskönyvével, mindenütt adott

főnök tiz krajcárt, ami igen jól esett (hát nem esett?) a szegény utasnak. Majd egy forintot szedtünk így össze, amelyet szörnyű éhségünk csillapítására fordítottunk rögtön. Pazarul vásárolva a turós-lepényeket, kalácsokat, fánkokat.

A vidéki népviseletet is megcsudáltuk. Az asszonyok óriási fekete selyemmáslit hordanak a kontyukon s minden terhet a fejükön cipelnek. És e terhekkkel olyan sebesen és olyan biztosan járnak, sietnek, sőt szaladnak is, hogy az embert elfogja az ámulat.

Linz még arról is nevezetes, hogy a temetőjében egy magyar poéta, Bacsányi hamvai nyugszik.

Vettem különben egy fényképet a városról. Általában elhatároztam, hogy minden nagyobb városban veszek egy-két fényképet, ha a kasszám engedi. Vettem is. Itt van a szobám falán, vagy huszonöt. Ezek eszembejuttatják folyton egykori vándorlásaim helyeit.

Megvacsoráltunk este a vendéglő kertjébe, ahol magyar fiukkal is találkoztunk, akik Németországból jöttek és kioktattak bennünket a külföldi állapotokról. A kedélyesen eltöltött este után a linzi poloskákat is megvacsoráltattuk és másnap teljes gőzzel nyomultunk Steyr felé, amelyet, igazán vadregényes tájakon át haladva, két nap alatt el is értünk.

Steyr igen kis városa Ausztriának, de szerencsés fekvése hatalmas ipari gócponttá tette. Ugyanis a Steyr és az Enns folyó összetorkolásánál fekszik és ezt a két folyót olyan nagyszerű vízművekkel látták el, illetve olyan ügyesen, praktikusán van a két kis rakoncátlan folyó mesterséges gátakkal felszorongatva, hogy mikor a gátaktól, illetve a zsilipektől megszabadul, szertelen erővel zúdul a tömérdek gyár hajtókerekeinek s így ugyszólván ingyen, vagy csak kevés költségbe kerülő hajtóerőt szolgáltat ezeknek. Van itt cipő-, evőeszköz-, bicikli-, fegyver-, bőr-, kalap-gyár stb. és töméntelen fafelmunkáló malom és műhely. A gyárak kéményekkel is el vannak látva s ha a folyók befagynak, gőzüzemre dolgoznak, de erre az évnél csak pár hónapjában van szükség, három negyedrészában ott a vizierő.

Ez a vizzúgás, amelyet a felszorított és lezuhanó folyók okoznak az egész városban, sőt az egész környéken hallik. Közelről pedig félelemmel nézi és hallgatja az ember, mert azt hiszi, hogy a megfékezett elemek minden pillanatban szétzúzzák a kis emberek által mintegy bosszantásukra emelt akadályokat. De a kis ember uralkodik a hatalmas vizeken és igájába hajtja azokat.

Steyrben a házak ó-divatú, német-mintára vannak építve, a szálló is olyan volt. Nem valami fényes, de tűrhető. Csak az bántott, hogy közvetlen a hálószobánk ablaka alatt egy, a falból kiálló csőből folyó forrás egész éjszaka olyan éles és átható hangon fecsegett, csörgött, hogy a fáradság dacára is alig tudtam tőle aludni.

Reggel Steyrből elindultunk Gmundn felé. Egy hatalmas fürdést rendeztünk egyik pihenésünk alkalmával a gyönyörűen tiszta, égszínkéék Steyr folyóba és teljesen felüdülve haladtunk a remeknél-remekőbb vidéken át Hall felé, amely gyönyörű kis fürdőhely.

Általában itt a vidék olyan mesébe illő szép, hogy én hozzáfoghatót, bájosabbat külföldön sem sokat, vagy talán nem is leltem.

Estére Kremsmünsterbe értünk. Érkezésünkkor – tudja az ördög miért – olyan jól esett nekünk, hitetlenek fülének is az apátság tornyában húzott, szép szavu harangok, az egész csöndes tájat betöltő tiszta csengésű hangja.

A kis szállóban, illetve „gasthaus”-ban, mint ahogy a németek hívják, ahol aludtunk, meglepően csinos szobákat kaptunk tizenöt krajcárért. Az ágyak előtt szarvasbőr szőnyegek voltak, az ágyakon pedig lepedő paplanok.

Boldogan feküdtünk le a szép tiszta ágyakba, mert eddig ahol aludtunk, a forró nyár dacára is nagy, nehéz dunyhákkal kellett takarózni, amelyek alatt télen is meggyúl az ember, nyáron pedig teljesen elolvad reggelre.

A vendéglőnek még volt egy másik jó tulajdonsága is. A kis város dalárdája tartott benne, valahol a földszinten, dalórát s a szép, bánatos német nótákat egyre-másra fújták.

Én nagyon szeretem a dalt. Ezekről hallottam először a „Beteg gyermeket”, a „Midőn tavasszal enyhe napsugárban” című szép dalokat, amelyekről nem bánom, ha azt mondják is, hogy limonádé ízűek, a melodiájuk mindig itt zsong a fülemben s ha hallom néha-néha, visszahozzák nekem a valóságom és fiatalságom édes, szép korát...

A felséges alvás után igen jól reggeliztünk. Ritkán ettünk ilyen jó kávé, amelyet itt kaptunk. Jó kedvvel indultunk meg Kremsmünsterből, gyönyörű hegyi úton át az őszi borongó ég alatt.

A felhőket, mikor egy-egy hegytetőn jártunk, gyakran láttuk a hegy derekán átvonulni, ami olyan, mint a köd és igen érdekes látvány, de ha átmegy rajta az ember vizes lesz, mintha megázott volna.

Szörnyű hegyeket másztunk, de a vidék elragadó szépsége kárpótolt bennünket az út fáradalmaiért. Hanem a hegyek meghozták az esőfelhőket is. Szelid homályú, gyengén kiderülő, gyengén beboruló ég hajlott felénk, mintha szeptember lett volna. Valami bús, őszi hangulat szállt a néma tájon át és a csendes eső szitált.

A meghalt barátainkról beszélgetve haladtunk Józival, a merengésünket csak az zavarta, hogy dél régen elmúlt, még sem leptünk egy falut, ahol valami harapnivalót vásárolhattunk volna.

Végre került egy, ahol aztán vettünk úgy ebédre, mint vacsorára kenyeret, hurkát, vaját.

E napon igen nagy utat tettünk. Egész nap sem pihentünk, mert az idő hűvös volt és így a meleg nem fárasztott, este pedig csak mentünk, faluról-falura, sehol sem kaptunk szállást, mindenütt elutasítottak bennünket.

Éjjel 11 órakor értünk Gmundnbe, de már ekkor ömlött az eső. Kénytelenek voltunk egy vendéglőbe befutni, amiben különben itt nem volt hiány. Hanem mikor bementünk, már meg is bántuk a tettünket.

Egy szállodai portás, nem törődve szörnyű kopott ruházatunkkal (turistáknak nézett bennünket nyilván), hajlongva jött felénk és nagyhirtelen felvezetett a második emeletre, nem is hagyott szóhoz jutni bennünket, hanem egy szobaasszonnyal igen szép szobát nyitogatott fel előttünk.

Az asszony meggyújtott két gyertyát, elébünk tette a vendégekönyvet, hogy írjuk be a nevünket. A nagy fényességben körül néztünk és elhülve szemléltük a pompás szobát.

– Már lesz, ahogy lesz, – adtuk meg magunkat sorsunknak – lefekszünk itt, ha holnap a bőrünket nyuzzák is le a szobaárában.

Igen előkelő arcot vágtunk, elgondolva, hogy itt már úgy sincs egyéb hátra csak a – fuss vagy fizess!

Uri göggel vetkeztünk le és nyugodtunk bele a csipkés, gyönyörű paplanos, rézágakba s mivel egész nap hűvös volt künn az országúton és tömérdek kilométert gyűrtünk le, úgy elaludtunk, mint a bunda.

Mosolygós napsugarak bujtak be a csipkefüggönyök között reggel, mikor felébredtünk. „Hanem ez a felébredés szivünk összetörte!” Illetve nem a szivünket, hanem a zsebünket, mikor a szobaasszony kijelentette, fejenként 2 frt 50 krajcárt kell fizetnünk!

– Oh, szent Habakuk! Mi lesz velünk Salzburgig, ami ide két napi járás.

Kiizzadtuk a tömérdek pénzt. Szerencsére ennyi még volt nálunk. Az igaz, hogy csak két-két hatos maradt e nagy érvágás után az erszényünkben.

Felhúztuk a hátunkra a bornyut és elhagytuk a nem mi számunkra teremtet szállodát s kiindultunk a városba.

Ugy vagyok Gmundnnel, mint Petőfi Debrecennel. Fáj rá az emlékezés, de jól esik. Mert Gmundn egyike a legszebb fekvésű fürdőknek nemcsak Ausztriába, de Európában is. Igen sok osztrák főherceg nyaral itt és ez idehozza az arisztokraciát, meg a tőkéseket. Ezért itt minden szörnyű drága.

Mi ugyan ügyetlenek voltunk, mert lelhettünk volna olcsóbb alvó helyet is annál, ahol az összes pénzünket elszedték, de már hiába okoskodtunk ezen.

Kimentünk a Gmundni-tó partjára a gyönyörű eső utáni napfényes reggelen és nem tudtunk betelni azzal a felséges képpel, amely szemünk elé tárult.

A hatalmas tavat óriási hegyek veszik körül s a tulsó partok már alig kivehetők erdőborította hegyoldalaikkal.

A tavon nyüzsg-mozog a tömérdek mindenféle fajta vízi jármű, csolnak, ladika, vitorlás- és gőzhajó, jacht stb. összefolyik a néző szeme előtt. Jönnek, mennek, hoznak, visznek. Árut, embert.

És mindezt beragyogja a szép, mosolygós juniusi nap. A tegnapi eső után meleg párával van tele a levegő s e távolabb lilaszínű ködfátyolnak látszó légen át még szebb – ha ugyan lehet – ez a kép...

Szótlanul bámultuk a remek tájat és úgy gondoltuk, ha nagy urak lennénk ide jönnénk állandóan lakni. Itt ülnénk naphosszat a tóparton s néznénk ezt a soha meg nem unható látványosságot és csodaszép tájat.

Ha nagy urak volnánk! De csak szegény, vándorok vagyunk. Ennélfogva valami eleséget vettünk a „vagyunk romjaiból” és búsan gondolva arra, hogy mikép jövünk ki Salzburgig a pár krajcárunkból, megindultunk nagy szomorún a császári fürdőhely – Ischl felé.

Az osztrák mészköálpok porzó utjain, korgó gyomorral bandukoltunk a hegyi hágókon. Nem törődtünk mi most a szép vidékkel. Reggel ettünk egy zsömlét. Délután öt óráig semmit sem haraptunk, pedig a szemünk is majd kiugrott az éhségtől. Már benne a valcolás abba a stádiumába, amikor az ember reggeltől estig képes enni, de a felséges étvágyhoz rendesen hiányzani szokott a megfelelő összeg a táplálék beszerzésére, ami igen keserves állapot. Tudhatja, aki próbálta.

Késő délután egy faluba hurkát vettünk és kenyeret, amelynek elköltése után, mindjárt szebb színben láttuk a világot.

Hanem az óriási hegyek közt mindig pityergőre állt a felhők szája. Esni kezdett. Szállás után kellett nézni. Egy helyre bementünk, de ott megint „morogtak”, pardon, imádkoztak a parasztok. Nem szóltunk semmit, csak hátat fordítottunk nekik és mentünk tovább. Végre egy falubeli kis Gasthausba elég türhető szobát kaptunk.

Reggel az utolsó pénzünket odafizettük a vendéglősnek az alvásért és egy árva krajcár nélkül indultunk meg Salzburg felé, azzal a szándékkal, hogy oda ma be kell érni, ha ég-föld összeszakad is.

Dél előtt a remek Ischli fürdőhöz értünk, ahol ugyancsak meresztgették ránk a szemüket a detektívek. Egy ilyen civilruhás rendőr az útlevelet is megnézte. (Jobb lett volna, ha ad egy pár hatost.) Mi pedig mentünk tovább.

Szörnyű hegyeken át másztunk egész nap. Mintha csak viccelni akart volna velünk a sors, mert a hegymászás rettentő étvágyat csinál. A gyomrunk cudarul korgott. Bolonditásképpen, ha patakhöz értünk, borzasztókat ittunk, hogy legyen benne valami.

Ez ment is délig, de délután már a csikóink kezdtek felmondani a szolgálatot. A lábaink nem akartak engedelmeskedni. Fáradtan, bágyadtan raktuk egymás elé őket. Hiába, menni kell!

Ekkor kezdtük tapasztalni, hogy az éhség olyan cudar mulatság, ami bizony, nagyon könnyen kényszerítheti az embert, hogy a jóllakott bölcsek által készített okos és szép törvényeket megszegje.

Fájdalom, – az útfeleken nem volt gyümölcsfa. Hanem később egy falu kertjében szép, az útrahajló meggyfát fedeztünk fel, amelyről gunyosan mosolygott le a gyümölcs.

Nem sokat spekuláltunk, hanem Józsi négykézláb állt, én a hátára másztam és azt mondtam az osztrák meggynek, hogy „gyere velem akác lombos falumba”! Nagy hirtelen leszedtem a kis, fiatal fának minden termését. Volt három liternyi.

Egy pillanat alatt a bornyuba volt az aratás, de valaki észrevette a kertben és vácset kiáltott.

Húh, a ragyogóját, ennek fele sem tréfa! Jött felénk az egész háznép, seprűvel, ostonnal, petrenceruddal, hangos kiabálás között.

Mi sem vettük tréfára a dolgot, futni kezdtünk, mint egy vérbeli osztrák generális a csatába.

A lábainknak nem jutott eszébe, hogy ma nem kaptak abrakot. Nem szaladtunk mi, hanem repültünk a meredek hegyi úton felfele a fenyves erdőbe.

A banda elmaradt, de egy tizenhatéves suhanc, egyedül, teljes gőzzel és dühvel rohant utánunk.

– A gazember, – mormogta Józsi futás közbe, – ez evett ma és azért győzi.

Hanem mikor láttuk, hogy a falu messze van és a legény csak maga jön, megálltunk az erdőszélen.

Hohó, ez már országút, ez a mi földünk, itt mi vagyunk az urak!

Megforgattuk a botunkat s biztattuk a fiatal, hogy jöjjön. Mutattuk a fütykösökkel, hogy adunk neki valamit.

Az atyafi úgy látszott megértette a „virág nyelvet” mert megállt.

– Gyere ide, az anyád szép lány volt fiatal korába, – gyere ide! Majd visszaadjuk mi neked a meggyet!

De volt esze és nem jött. Megfenyegetett bennünket, és azt mondta, hogy csak menjünk arra még egyszer, elhúzza a nótánkat. – Azzal visszafordult.

– Na hát – mondta a komám a meggyet kiborítva a pázsitra, – azt lesheted a kulcslyukon, míg mi felétek megyünk újra.

Beszedtük a prédát az utolsó szemig. De meg is érdekeltük, mert ezt azzal a véres verejtékkal szereztük, amellyel Ádámot átkozta meg az Atya, mikor a paradicsomba felmondta neki a lakást.

Hanem a meggy jól esett. Egész felvidulva folytattuk az útunkat a gyönyörű, hűs erdőn át. Alkonyatkor kiértünk belőle és az erdőszélen megállva előttünk mosolygott a lemenő napsugarakban csillogó tornyaival, messze a völgykatlanba, az óriási Thairenek, a salzburgi és bajor mészkőalpok bizar alakulásai között – Salzburg.

Salzburg, ahol – jól fogunk lakni!

A jobb jövő reménye csalja át az embert az életen. Minket is ez vitt a városba, ez adott erőt. Mert bizony a lopott meggyet megőrlötte a mi garadunk és estére keservesen elfáradva von- szoltuk be elcsigázott testünket a salzburgi fogadóba...

A Mozart városa

Salzburgba a szálló a Salzach folyó partjához nem messze volt. Valódi német Gasthaus. Vagy tiz, nehéz asztal állott benne, mindenik asztal más-más iparág asztaltársaságáé. Ezt onnan lehetett tudni, hogy az asztal felett a plafondba erősítve ott álltak az illető szakma jelvényei. Az asztalosoké felett gyalu, fűrész, szögmérő; a lakatosoké felett kulcs, lakat stb., a kádároké felett kis hordó, a mészárosoké felett ökör-fej, bárd és így tovább.

Az asztalok mellett szoktak esténként összegyűlni a kis mesterek és elpolitizálnak, vitatkoznak, míg az egy-két pohár sörüket megisszák.

Fali szekrények is vannak a falakon, amelyekben számozott sorrendbe ott állnak a hosszú-szárú, nagy, porcellán-pipák. Mindenkinek van egy számja és ha megjelen a vendéglőbe, leveszi a pipáját és az asztalához ülve, beszélgetés közbe fújja a hatalmas füstfelhőket, mint egy gyárkémény.

Az utasok is ide szoktak aztán ülni, kiki a maga szakmája asztalához, ahol a fiatal, vándor-generációnak le lehet vágni egy pár korsó, vagy ha a füle melegedik az öreg szaktársaknak, egy csizma sört is.

A mi asztalunk felett ott komolykodott a nyomdászcsimer és a „Gott grüss die Kunst” felirat, a német nyomdászok üdvözlő mondata.

Helyet foglaltunk és tőlünk telhetőleg bemutatkoztunk a már ott ülő két valcoló kollegának, természetesen németül s figyelmeztettük őket, – amit különben észrevehettek a gagyogásunkból, – hogy nem tudunk németül.

A szaktársak bajorok voltak, jókedvű, könnyelmű népség. Először elébünk tették a sörös kőkorsójukat, amiből én is Józsi is egy szörnyűt ittunk, hogy maradt is benne, nem is, aztán a tubákos pikszissüket dugták az orrunk alá, de már ebből nem kértünk.

Elnyöszörögtük nekik, hogy pénzünk nincs, mert Gmundnban szerencsétlenül jártunk és holnap kapunk viatikumot. Most dőlünk el az éhségtől és egy vak garasnak se vagyunk urai.

A bajorok nem estek kétségbe. Odahívták a vendéglőst és becsapatták zálogba velem is, Józsival az utas-könyvünket az utalvánnyal együtt. Erre aztán hitelezett a vendéglős holnapig, míg a pénztárnok fizet, vacsorát is, sört is.

Megettünk három-három porció gulyást (de csak a neve volt az!) hat-hat veklivel, reá töltöttünk vagy négy korsó sört és olyan jól éreztük magunkat a két napi koplalás után, hogy a pápával sem cseréltünk volna.

Hanem az alvó szobákba is vágytunk, mert a nagy mars igen megviselte a csontjainkat, különösen a meggy miatti futás. Felmentünk a második emeletre, ahol mesés szoba tárult elénk.

Az eddig általunk lakottaknál legalább ötven percenttel piszkosabb és rendetlenebb. És sváb bogár annyi, mint az égen a csillag. A gyertyafényre menekültek a szegény svábok, de a kompánia hajtást rendezett rájuk. A falon volt egy bádogfeszület. Az egyik bajor azzal verte agyon őket, mi meg a sapkákkal, no meg a csizmasarok is dolgozott, irgalom nélkül tiporva el a legszebb diszpéldányokat belőlük.

Az ablaknak egyetlen táblája sem volt. Ki volt törve egytől-egyik. De a ráma, amelynek spárgából vala a sarka, gondosan be volt téve, hogy be ne fujjon rajta a szél. Szerencsére odakünn vészett meleg volt és így az ablakok éppen megfeleleltek.

Lefeküdtünk a szép ágyakba, amelyre egy fél évvel ezelőtt húztuk tiszta ágyneműt. Volt azokon mindenféle piszkofolt. Én ma is csodálkozom, hogy annyi fertelmes ágyneműn meztelenül aludva, hogy nem ragadt ránk valami bőrbetegség. Bántuk is mi már! Tönkre voltunk menve a fáradtságtól. Nem néztünk sem eget, sem földet, lefeküdtünk s aludtunk, mint akit agyonvertek.

Reggel megindultunk összekószálni a Mozart és a Makart szülővárosát, mely igazán szép kis hely.

A kis Salzach folyó, amely az óriási hegyek közt igen rakoncátlan fickó s nagy viaskodást visz végbe az elébe torlódó sziklával, kövekkel. Zúg, tombol, vadul lármázik, de a város alatt már elég szeliden ballag el. Lehet a partján sétáló rendőröktől fél, akik komoly és szigorú arccal néznek rá néha. Hiába, a rendőri „erélt és tapéntatot” a Salzachnak is respektálni kell! A városban ő sem mer rezenirozni.

Az egész, tömördek tornyu városra büszkén néz le a Hohen-Salzburg nevű, egykori vár, amelyre fogaskerekű vasút visz fel, és a Mönchsberg, ahova meg emelőgépen vontatják fel a pasasokat.

Különösen este szép ez a hely, mikor a hold teleszórja fényével a folyót s a két partján levő, hatalmas fákkal szegett séta-helyeket ellepi a közönség. A tornyokba rettentő egyformán, halál pontossággal egyformán járnak az órák és mikor ütnek, olyan hangjátékot visznek véghez, ami harangozásnak beillik. Mert a város nem nagy és mindeniknek az ütése jól hallik. A hegyek visszaverik a hangokat és ez még érdekesebbé teszi a kedves hangzavart.

A régi utcái girbe-görbék és sok olasz-izlésű, ósdi palota van bennük.

De érdekes épület a Neubau, az egykori érseki kastély, amely most a császáré, ennek a tetején van a híres Glocken-spiele, a harangjáték. Ugyanis a háztetőn minden hang, kisebb-nagyobb harangok vannak s bizonyos időben ezekkel valóságos térzenét adnak a sétáló közönség szórakoztatására.

Gyönyörű a Mirabella-palota is, a háta mögött levő francia izlésű szobrokkal, szökőkútakkal díszített parkkal.

S mindezeket a reggel megevett kávéval néztük végig s a szeliden, ősziösen mosolygó kék égről, vidáman nevetett le ránk a nap.

Nem lévén egy krajcárunk sem, a vendéglőbe pedig estig nem akartunk menni, t. i. addig, míg a nyomdász egyleti pénztárnok nem jön és nem fizet, mondom egy fitying nélkül kószáltuk egész nap a várost. Egyszer csuful meg is jártuk. Egy hidon akartunk átmenni a Salzach tulsó partjára s már rajta voltunk, amikor észrevettük, hogy két krajcár hidpénzt szednek.

– Forverc, komám, – vezényeltem Józsinak. – Ez nekünk: „tabu!” Nem lévén két krajcárunk. Menjünk egy olyan hidon, ahol nem kérnek baksist.

Egy nagy kerülővel aztán leltünk ingyen-hidat, amelyen átmehettünk a város másik részébe.

Meg kell jegyeznem, hogy Salzburgban a vasuti állomás nagyon csinos. Szerettünk volna vasuton menni át a határon, mert féltünk, hogy gyalog feltartóztatnak, de ez az aggodalmunk feleslegesnek bizonyult.

A zsidók hosszunapon nem igen lesik olyan sóvárogva a csillagot, mint mi itt az estét. Rohantunk a szállóra, amint a város tornyai elharangozták az esti 6 órát és a nyomdász-asztalhoz leülve vártuk a kasszirt, aki hamarosan jött is. Ausztriában és Németországban igen jó rendszer, hogy a pénztárnokok a szállón fizetnek. Ez sok felesleges kószálástól menti meg az utast. Ez Magyarországon még akkor nem volt divatba.

Amint kikaptuk az utassegélyt, kifizettük a vendéglősnek a tegnap esti cekkünket és rendelkezni kezdtünk, illetve akartunk. De a bajor kollegák már nem voltak ott. Magunknak kellett intézkedni.

– Hanzli – szőlítettük a pikolót, – mi van ennivaló?

A Hanzli megmondta, de mi nem értettük. Elmondta ötször is, de mi felőlünk ötvenötször is elmondhatta volna a Hanzli, akkor sem értettük volna.

A kis kölyök aztán, látva, hogy így nem boldogulhat, a némanyelvhez fordult. Kézzel-lábbal kezdett magyarázni, de hiába feszítettük meg az agyunkat, nem értettük.

– Lang, lang – hajtotta Hanzli és elkezdte a saját gyomrát markolászni nagy arcfintorgatással.

Nekem pokoli gondolat cikázott át az agyamon:

– Tudom már mit magyaráz a Hanzli! Összevagdalt bendőt, hosszú, illetve hig, savanyú lére. Helyes, bruder, csak hozza!

Bevettünk két-két porciót. De ez iszonyu csomó étel volt! Hanzli csak nézte, hogy hova fér belénk. Vacsora után a szép holdvilágos estén elmentünk sétálni s még két-két szekérkerék nagyságu bélest vettünk és a „Lang” után küldtük.

Dacára ennek a nagy lakomának, éjszaka álmomban otthon jártam és ott is tömérdet ettem.

Reggel aztán egy fazék kávé (hat zsömlével) elfogyasztva, elindult a két vándor Bajorország felé s délután két órakor Freilassingnál, a határon voltunk.

A határok igen érdekesek. Mi, az ország közepén lakó nép, nem is képzeljük, milyen jól be vannak kerítve az országok. Pedig be vannak, akár csak a tiszteletes ur szilvássa. Nehéz innen passus nélkül megszökni.

Az osztrák vámháznál a vámtiszt bevéltotta a mi kis osztrák-magyar pénzünket német pénzre, márkára, pfennigre és figyelmeztetett, hogy a zsebembe levő két csomag felbontatlan dohányt vegyem ki a papírból, mert a bajor finác megvámol, amit meg is tettem. Egy osztrák csendőr megnézte az utlevelünket, utaskönyvünket és szerencsés utat kívántak s mi megindultunk a határt képező patak hidján át Bajorországba. A hat méteres kis fahíd fele fekete-sárgára van festve a közepéig, s ott az osztrák cimer, mellette Bajorország cimere s a hid másik része már kék-fehérré, a bajor nemzetiszínre van mázolva.

Ha engem egy osztrák-csendőr kerget s a hid elején elfog ott, ahol még fekete-sárgára van festve, visszavisz, mert ez osztrák terület, de ha sikerül egyet lépni a bajor területre, nem szabad utánnam jönnie, sem utánnam lőnie, mert az már Bajorország, s aki azon van, az bajor alattvaló, semmi köze hozzá az osztrák-csendőrnek.

Mi is rámentünk az érdekes hidra, a hid közepén az osztrák cimer alatt megálltunk és visszafordultunk Ausztria felé:

– Szervusz Ausztria, szervusz sasmadár! Ezek a patakba hajló vadvirágok elhervadnak, meghalnak a dértől, mikor mi megint a földeden járunk!

Egyet léptünk és Bajorországba voltunk.

Ha bajor – vidám és jószívű

Erről meggyőződünk, amint a határt átléptük.

Mert amint a hidon túl, a bajor vámház elébe értünk, az ennek tőszomszédságában levő, komlóval befuttatott lugasban, vidáman söröző társaságot láttunk, akik mosolygós arccal intettek magukhoz minket.

Gondoltuk vámtisztek, mert egyenruha volt rajtuk, s úgy véltük a lugasba fogják átnézni a holminkat, hogy nincs-e benne valami elvámolni való.

Mikor a táskáinkat ki akartuk nyitni, intettek, hogy hagyjuk. Aki gyalog jár, nincs vámolni valója. (Ezek igazán becsületesen lelkiismeretlen hivatalnokok, gondoltuk magunkban.)

Elébünk tettek két szörnyű nagy sörös korsót, hogy igyunk. Nem kellett kétszer kínálni bennünket. Felhajtottuk tele és letettük üresen.

– Bravó! Kiáltottak a zöldmundérosok. Még egyszer!

– Bánja az áldás! Ide vele!

Rögtön elébünk tettek másik két korsót, azt is leküldtük.

A bajorok meg voltak velünk elégedve. Kikérdeztek kik vagyunk, mik vagyunk. Elmondtuk, de írást eszük ágában sem volt kérni tőlünk.

Mi megköszöntük a sört és tovább mentünk. Később tudtuk meg, hogy akik megvendégeltek bennünket, nemcsak vám-, hanem csendőrtisztek is voltak. Mi felénk aligha itatnak tele vándorlót a csendőrök.

Ez a jóság, szívélyesség, ami első esetben ért bennünket a bajor földön, állandóan velünk maradt.

A bajornak nincsenek olyan rendes, csinos házai, mint az osztráknak, nincs olyan tiszta sem. De hasonlíthatatlanul barátságosabb, vendégszeretőbb nép. Sőt azt mondhatom, hogy egész utazásunk alatt, egyik országban sem tettünk el annyi potya-sört, ingyen alvást, mint Bajorban.

Én nem szerettem eddig a sört. Otthon csak kényszerüsből ittam meg. De Bajorországban olyan finom, zamatos, szinte édes az a jó barna sör, hogy reggeltől estig tudná inni az ember. Itt megszerettem én is.

Salzburgban megint megettük az ott kapott viátikumunk nagyrészét. Erre a túrára alig maradt valami. Bizony nagyon jól esett a derék bajorok szívéssége, akik nem csak jó szállást adtak – az igaz csak az istállóba – de fekvés előtt még egy-egy korsó sörrel is megkínáltak bennünket néha.

Négy nap alatt mentünk be Münchenbe. Az út idáig nem nagyon változatos volt. Az eleség a falukba vásárolt különféle, de igen jóízű wurstokból telt ki és az országutszéleken álló, szép, nagy alma- és körtefák terméseiből, amelyeket minden nap sikerült meglopni, úgy, hogy az útőrök ne vegyék észre.

A bajor is éppen olyan bigot katolikus, mint az osztrák. Az utfelek tele vannak keresztekkel és szentekkel. Az uton jövő parasztok rendesen „Dicsértessékkal” köszönnek, de a bajor, ha szent is, nem olyan mord, komoly, mint az osztrák. Tréfál, nevet és iszik. Sört iszik. Tömérdek sört iszik!

A földek, amerre mentünk, tele voltak komlóültetvényekkel, ebből gyártják a híres bajor sört. Hanem éppen olyan jól mivelik a földet, mint az osztrákok. Igás állatjaik kövérek, erősek. Majd minden udvarban van járgány, állaterőre és ez hajt: fűrész, rostát, szecs kavagót, cséplőgépet. Az istállók alatt betonozott trágyalégödrök vannak s ebből szivattyus-kúttal húzzák ki a levelet s azzal öntözik a réteket, amelyek dúsak, kövérek.

A utak is pompásak. A kilométer köveken jelezve van, hogy a legközelebbi város mennyire van még ide.

München előtt igen szép erdők terültek el a síkságon. Általában az ausztriai hegyek elmaradtak festői tájaikkal. A vidék ellapult, de mi jobban szerettük. Így hasonlított valamit a mi alföldi tájainkhoz, amit, akárki mit beszél, jól esik látni a síkon született embernek.

A szép erdőkbe tömérdek földiepert leltünk, ami pótolta a sovány kosztunkat. Fájdalom, az éhség folyton dühöngött köztünk. Valóságos bélpoklosokká váltunk, reggeltől estig képesek lettünk volna enni, ha lett volna mit.

Szedtük hát a számócát s úgy képzeltük, mintha a debreceni nagyerdőbe lennénk. Csak néha jutott eszünkbe, hogy Debrecen messze van ide! S olyankor tele tüdővel daloltuk bele a bajor erdőkbe, hogy:

Csillagos ég! Merre van a mi hazánk?
Merre sirat, merre sirat a babánk!?

Egy vasárnap délután volt, négy óra fele, amikor a müncheni „Mi asszonyunk” körtealaku sisakos tornyát megláttuk a távol ködében.

Egy óra múlva aztán a nagyvárosok közeledését jelző biciklis, automobilos kirándulók és a fogatok, szekerek sokasága csalhatatlanul bejelentette.

Sötét alkony lett mire beértünk és késő este, mire a Ledererstrassén levő szállót meglettük, tömérdek kérdegetés után.

Hanem a szálló jó volt, a sör még jobb, mivel egész este potyát ittunk – ez a legeslegjobb.

A másodemeleten levő alvószobánkban felséges alvás után (megint nem volt levette rólunk a ruha egy hétig és nem aludtunk ágyba ezalatt) a szép nyári reggelen megindultunk, hogy szemügyre vegyük az Izar melletti Athént. Ezt a nevet megérdemli, mert számtalan tudományos intézete van.

Igazán szép város, az már tagadhatatlan. De míg a viatikumot fel nem vettük és átkozottul jól nem laktunk, ezt egyáltalán nem vettük észre.

Megvettük az egyleti pénztárnoktól a német utikalauzt is 1 márka 50 pfennigért. Ez nagy érvágás volt az erszényünkön.

Bolyogtunk össze-vissza a városba a kifizetés után.

Valahogy kilyukadtunk a királyi palotához, amely három csoportból áll s nagyon szép a földött, virággal futtatott csarnokaival. A sok udvarok egyikén két szép kutat láttunk, a Perseus- és Wittelsbach-kutakat. A Max-Josephplatzon áll a Miksa József óriási szobra. Nem tudtam, hogy jutottunk a Maximilián-strasséra, ami egyike München legszebb utcáinak. Van husz méter széles és két kilométer hosszú. Ennek párja a Ludwig-strasse, no meg a Leopold-strasse, amely hasonlít az Andrássy-út végéhez. Egy gyönyörű diadalkapu is van rajta. Szép a Maximilián-tér is a bronzkutjával s a Königsplatz a Propylaeummal, a dór és jóni oszlopaival.

Általában az utcák – az újabbak – szélesek, a terek szépek s ha értenénk hozzá, sokat gyönyörködhetnénk az egyes házak, kútak, szobrok, – amelyek közt sok műredek van – szemlélésében.

A házak csak az Izar partján alacsonyabbak és az utcák szűkebbek. Itt még ósdibb a város, de nagyon érdekesek a régi épületek is. Kár, hogy sok utcája nincs fásítva és ez rideggé teszi azt a városnegyed, de aztán más helyei kárpótolják a lakosságot, mert például az Izar partján igen sok árnyas liget van, az Izar-ligetek s ez a város közönségének egyik kedvenc sétahelye.

Hanem az üzletek remek kirakatai, a bennük felhalmozott szebbnél-szebb disztárgyak olyanok, hogy az ember el tudná napokig nézni. Ilyeneket Párisban sem sokat láttunk. Oh, be sok mindent szerettünk volna venni, de hát kenyérre való sem volt.

Nézzék meg a szaktársak a nemzeti muzeumot is, a képtárt is, amelyek valóságos kincsei Münchennek, de nincs terem ezeket bővebben ismertetni.

Három napig kószáltunk a gyönyörű városban. Ez nem olyan nagy, mint Bécs, de igen bájos. Az utolsó nap a vasuti indóházat néztük meg, amelyre felhívták a figyelmünket. Valóban gyönyörű építészeti műremek, amely szinte páratlanul áll Európába. Talán Párisban a Lyoni és a drezdai központi pályaudvar hasonlítható hozzá, de a többi egy sem.

A rettentő üvegbolthajtás alá befutó vonatokat nem tévesztheti el az ember, mert a beszálló folyosóra végig nyulnak a sínjárok s egyik sínjárat a másiktól korlát keríti el. Az irányok pedig fel vannak írva a síkátorok fölé.

Az indóház előtti gyönyörű, virágos kert még szebbé teszi ezt a pompás épületet.

Az indóháztól elballagtunk a temetőhöz, amely benn, a város közepén fekszik. Magas kőfallal van körülkerítve, de inkább hasonlít egy remek virágos kerthez, mint temetőhöz.

Annyi gyönyörűbbnél-gyönyörűbb siremlék van itt, hogy a szem belefárad a nézésébe.

A temető közepén igen érdekes a ravatalozó épület, ugyanis van itt egy félköralakú folyosó, amelyre nagy, üveglapokkal fedett ablakok, illetve kirakatok nyílnak. És minden ablak hátamögött egy kis szoba van s benne egy kiterített halott.

És ez igen praktikus dolog.

A szűk, városi lakásokba egy haláleset alkalmával a kiterített halott elfoglalná három napra a lakást. Itt kihozzák a hullát ide és e, direkt erre a célra épített helyiségben felravatalozzák. Mindenki megnézheti az üveglapon át és a hulla ártalmas gőzölgése nem rakja tele a lakás levegőjét miázmákkal.

Egy kissé erőt vett rajtunk az elmúlás gondolata, míg a kirakatokat végig néztük. Itt egy fiatal lány, ott egy férfi, egy öreg asszony, egy ifjú ember. Alusznak csöndben és végtelen nyugalom látszik a viaszsárga arcokon... Béke és semmi gond... Milyen kellemes lehet!... Eh, számár-ság! Menjünk!

A hűvös folyosó alól kiérünk a meleg napsugarak alá. Csak süssél napocska! Szép ám az élet! Az igaz, hogy két márkával (2 kor. 40 fill.) megyünk egy hat napos útra, de mit nekünk! A te éltető sugarad érlel nekünk az útfeleken körtét és almát. Lesz, ahogy lesz.

Egy hentes üzlet kirakatába „Magyar speciálitást” láttunk kitéve. Paprikás szalonnát. Vettünk másfél márka árát, de majd elájultunk, olyan keveset adtak. Jaj, nem Debrecenben voltunk, ahol 4 krajcár árával jól lehet lakni!

Délután a városon kívüli óriási szobrot a Bajoriát néztük meg. Ez a Bajorországot jelképező menyecske olyan szeliden mosolygott ránk, hogy szerettük volna az arcát megcsókolni, ha nem harminc méterrel állt volna felettünk. Mintha azt mondta volna:

– Ne féljetek tekergők, az én földemen nem vesztek éhen!

És önagyságának a biztatására másnap reggel a gyönyörű árnyos fákkal szegett Ludwig- majd a Leopold-strassén át elhagytuk a vidám, évenként három millió liter sört megivó bájos, szép Münchent.

Az útunk Münchentől Regensburgig egyike volt legkeservesebb turáinknak. Kiszámítottuk, hogy ha ingyen szállásokat kapunk is, a pénzük csak kenyérre lesz elég, de az is szükön, a hat napos úton. A drága paprikás szalonnát felosztottuk hat fele és mindennap megettünk belőle egy ujjnyit, mert ennyi jutott. De a kenyérből sem sokkal több. Éppen hogy felvettük napjában háromszor az „úrvacsorát”.

Szerencsére minden nap megáztunk az egyhangu vidéken egyszer, mely felett örökké felhők borongtak s szél süvöltött a fákon. De minden nap kaptunk ingyen alvóhelyet az istállókban. Csak az enyhítette a nyomoruságunkat, hogy az útfélen még voltak cseresznyefák, amelyeket a rajtuk röpködő tömérdek seregélymadárral együtt kopasztottunk.

Utunk második napján Freising-en túl, egy fa alatt ebédeltünk, egyszer csak elébünk esett egy döglött seregély a lombok közül. Én felkaptam és a madár még meleg volt. Megnyomtam a torkát, amelyből egy teljesen ép nagy cseresznyeszem ugrott ki. A szegény állatnak a torkán akadt és megfulladt.

Landshutba nagy csapás ért. A csizmám talpa levált és az uton lelt dróttal kötöttem fel. A Józsié is erősen protestált az eddigi strapák ellen és helyzetének javítását kérte. Mi, mint a munkáltatókhoz illik, türelemre intettük a lázongó alkalmazottainkat, hivatkozva a magunk rossz helyzetére. Majd! Majd!

Ahogy a napok multak, a szalonna is rémületesen fogyott.

Pedig a vidék a lapályból megint hegyessé puposodott. Olyan sziklák közt másztunk, a korgó gyomrunkat cipelve, mint Salzburg körül.

Az utolsó két nap már csak kenyeret ettünk háromszor napjába. Nagyon jól esett az akkor! Csak lett volna belőle elég. De a Regensburgba érkezésünk napján már az sem volt. Egész nap nem ettünk semmit.

Hanem aztán mikor este a pénztárnok kifizetett bennünket a Donaustrasse-i „Zum blauen Hechten” című ékes nyomdász szállón, rohantunk vásárolni „halat, vadat, mi jó falat, szem s száznak ingere.” Ne tessenek minket pazarlóknak vélni. Csak wurstot, kenyeret, s két fánkot vettünk és felmenve a *pazar fénnnyel* berendezett alvószobába megettük még talán azt a papírt is, amibe csomagolták.

A szoba, hogy ne szaporítsam a szót, egyszerűen ronda volt. Az ablaka előtt két méternyire egy óriási égigérő fal nyult, két oldalt pedig az ablak mellett facsatorna jött le a felső emeletéről. A csatornákat az emeleti klossetek levezető csövéül használták. Képzeltető, milyen rezedaparfüm illattal gyült tele a kéjlek a nyitott ablakon át.

Reggel nagy dolgok előtt álltunk. Susztert kerestünk, aki gyógyirt rakjon csizmáink sajgó sebeire. Találtunk. Mig a csizmákat csinálták, mi a suszter fekete-rigóját tanítottuk füttyülni a cike-caki-cájra. Mert egy pár csizmánk lévén, nem mehettünk el. Meztláb vártuk mig a mester elkészül a munkájával.

Délután... Ünnepeyes csönd legyen uraim! – Mosattunk. Igen, nyájas olvasó, mosattunk! És ez esemény volt. Már harmadik hónapja jártunk abba a fehér ruhába, amelyet Debrecenben mostak ki. Egyszer-másszor egy-egy patakban szétdörzsöltük bennük a piszkot, kitettük a napra száradni és ráfogtuk, hogy tiszták. De most mosattunk. Valódi, igazi, hamisítatlan mosónővel.

Másnap megnéztük a várost. Van egy pár szép utcája, a többi szűk, girbe-gurba régi vacak. Csak Turn-Taxis herceg kastélya szép, és a város alatt folyó „suhanc” Duna, amelyen egy „Nyitra” nevű kis vontató magyar hajót leltünk. Ugy megörültünk neki, mintha nekünk adták volna. Egy darabig néztük a tömérdék horgászó naplopót a Duna-parton, aztán a postára mentünk s természetesen, mint minden nagyobb városból, innen is irtunk haza.

Még egyszer elaludtunk a jóillatu szobába és másnap felhős, bús időbe megindultunk Nürnberg felé.

Az eső folyton szitált. Szomoru, komor fellegek usztak az égen és a napsugarakat eltakarták tőlünk. Nagy csönd, bús, komor hangulat feküdt a hegyes-völgyes szép tájon, a lucfenyők sötétzöld lombjai felett őszt sejtető borongás terjesztette szét szürke, ködös szárnyát... S a kilométerek maradtak. Raktuk szaporán a hűvös időben a bal után a jobbot.

A csizmáink sarkai a München–Regensburgi úton 45 fok alatt törtek félre. Ez csinált vagy tiz hólyagot a lábunkon, a hólyagok kipukkantak és mindből egy seb lett. Alig birtunk mászni, pedig már jó volt a csizma. Délenként behúzódtunk a sűrű levelű fenyőerdőkbe és jóllaktunk savanyu kenyérrel, keserű hurkával. Óh debreceni kolbász, óh debreceni cipó, merre van a te országod!?

Két nap alatt bevágtuk az utat. Nürnberg előtt, a szép utszéli erdőkbe igen jó, nagyszemű vadszederre akadt az éhes banda.

A nap alkonyatkor kisütött, derülten, mosolyogva. A komor őszből mindjárt meleg nyár lett s e napsugarak ragyogása mellett láttuk meg magunk előtt Nürnberg tornyait, amelyekből hivogatólag szólt felénk az esteli harangszó.

Nürnberg nem nagy, de igen szép város. Hamarosan megleltük az „Arany Horgony” vendéglőt, ahol finom Bratwurstot (kolbászt) vacsoráltunk és a káposzta is jeles volt. De ezt komolyan mondom. Ilyen jól készített ételt nem ettünk, mióta Debrecent elhagytuk.

A vendéglő barátságos vala. Tipikus német fogadó, a mennyezeten, az asztalok felett mesterségek jelvényeivel, mint Salzburgban s az asztalok körül, hangosan, vidáman csevegő, kacagó bajorokkal, akiket elnéztünk egy darabig, azután aludni mentünk.

Aki jól alszik, vidáman ébred. Mi jól aludtunk. Igen rendes szobánk, tiszta és ruganyos matrácós ágyunk volt.

A várost összejáró sétánk elején ráakadtunk a Dürer Albert szobrára. A zseniális, bajor Leonardo da Vinci, aki festő, fa-, rézmetsző, építész, szobrász volt egy személyben, szigoruan nézett ránk a talpazatról, mintha azt mondta volna:

– Én is sokat csavarogtam életemben, meg sem vágtam ilyen savanyú arcot. A valcosnak nem szabad ilyen elkényszeredettnek lenni, mint amilyennek ti kinéztek. Nem vagyok megelégedve veletek.

De hát könnyű volt a mesternek. Az ő lábán nem pukkant ki tiz hólyag és nem fájt úgy, mint a miénk, amint Nürnberg hegy-völgyes utcáit összekószáltuk.

Különben Nürnberg egyike a legszebb középkori német városoknak. És az a legérdekesebb, hogy megmaradt jórészt olyanak, mint a középkorban volt.

Csúcsives házai, valami régen elmúlt világ antik hangulatát hozzák vissza a szemlélő elé, amint Németország ez egyik leghiresebb városát nézi.

A „virág-rendért” versenyző dalnok Hans Sachs nótái mintha még itt zsongnának-bongnának körülöttünk s várjuk a festői viseletű „medvetalpas” bocskorban járó daliák jöttét a szemérmes, lesütött szemű szőke leányzókkal a templomok felől.

Nürnberg a csodálatos, rejtelmes, misztikus német mesék hazája. Sok szerelmes, bús történetről tudnak itt regét.

Századokkal ezelőtt a templomban, az oltár előtt, meghalt egy fiatal menyasszony esküvés közben s ennek szelleme mindig visszajár s e „fehér menyasszonyért” minden esküvő párnak imádkozni kell, mert különben nem lesz az élte boldog. A „Frauenkirche” templomban Mindszentek éjszakáján összegyűlnek a halott lelkek és énekük kihallatszik az utcára s szívfájást kap, akinek füléhez jut az éneket kísérő bánatos orgonabúgás.

A templomot különben mi is megnéztük. De – fájdalom – lelkekkel sehol sem találkoztuk. Ugy látszik, a tisztelt Lelkek nem akartak a debreceni bicskásoknak bemutatkozni. A külseje szép, pompás, de meglepően egyszerű, sőt szegényes a belseje. A tornyában van egy óra-remekmű, amely hajdan minden délből zenélt. Az óralap alatt ülő két hirnök, ha ütött az óra, felállt és belefújt a rézkürtjébe. Ez azt jelentette, hogy jön a császár. És jött. Kezével tisztelgett a város felé, a mellékajtóknál pedig a hét választófejedelem jelent meg teljes díszben, üdvözölték a császárt és ezalatt az óra muzsikált – de nem a cike-caki-cájt.

Szóval nagyszerű volt. De elromlott a masinája. Azt az ezer-mestert régen megették a férgek, aki csinálta, s így nincs aki megreperálja.

Az óráról jut eszembe, hogy Nürnbergben találta fel 1500-ban Hele Péter uram a zsebórát. Amit úgy hívtak akkor, hogy „Nürnbergi tojás”.

Annyi bizonyos, hogy e város lakosai ma is nagy furó-faragó emberek. Tömérdék gyár van itt, amelyben azokat a kedvesen bájos, haszontalan és értékes dísz tárgyakat, játékokat csinálják, amelyet szerte a világon, mint „nürnbergi díszműárut” árusítanak és ismerünk.

A középkori emlékei is igen érdekesek, különösen a kinzó kamarák. Egy darab itt maradt sötétség egy fertelmes korból, amelynek egyedüli mentsége a vastag butaság volt. Itt van a „nászágó”, a „koszoru”, a „szószék”, ami mind olyan eszköz volt, hogy aki beleállt, ült, feküdt, annak bőre repedt, csontja hasadt és eszébe jutott minden váltóadósága s vallott, mint a karikacsapás!

Mikor látja ezt az ember, önkénytelenül egy botot keres, hogy végigverjen valakin... Valakin, akit úgy hívnak, hogy: „Butaság”. Vagy egy ezt terjesztőn, akinek a neve: csuhás! Tenger lenne azokból a könnyekből, amelyek ezeknek a nyomán a középkorba elfolytak. És ma?

Eh, menjünk a várba! Mentünk. Kedves és szép. A sok elhullott vér helyén buján zöldel a pázsit és az egykor láncos, szakállas golyóktól tépett várfalat szeliden öleli át a kedves futórózsza. Elmúlt daliák szelleme száll itt és szomorú sóhajok, jajjok, nagy, emberi fájdalom nyögése kél. Minden antik, régi, bús. És a feléje boruló, ősies esőt szitáló, komor ég, olyan hozzáillő.

Átmentünk a város egy Velencére hasonlító részén, ez is csupa középkori hangulat. Ugy tűnik fel itt minden, mintha a lovagok korának egy részét itt felejtették volna múzeumnak a modern emberek számára.

Kimentünk a temetőbe, ahol a pompás, virágos sirokon túl megint egy csomó 15-ik századot leltünk. Sirok, amelyekbe már négyszáz évvel ezelőtt temettek, kripták, emlékek. Mind egy elmúlt világ alkotta műemlek, szoborban, kőben, kovácsolt-vasban.

Enni, egész nap, csak járva-kelve ettünk. Kalácsot, tésztát, vaját, földiepret.

Este 6 márka viátikumot kaptunk és másnap reggel megindultunk a bánatos hangulatú Nürnbergből Koburg felé.

Mikor a várost elhagytuk, tömértelen, a puskáját a vállán hozó gyalogos és lovas katonával találkoztunk. A husároknak lovas-zenekaruk volt. Gyakorlatról jöttek Nürnberg felé.

Daloltak. De nem úgy, rikoltozva, mint a mi bakáink szoktak, hanem taktusra és karban. Ilyen óriási dalárdát én sohasem hallottam. Nagyon szép volt.

Délbe egy patak partján ebédeltünk. Az idő szép, derült volt. Józsi nagyszabású kapca-mosást rendezett a patakba. (Ezt nem mosattuk ki.) Én a parton hasaltam a fübe, pipáztam és szavaltam:

Józsi komám a patakban
A kapcáját mossa, mossa,
E kinemmosható rongyot
A futó hab elkapdossa,
Óh, irgalom atyja ne hagyj el!

Józsi váltig ígérte, hogy megöklöz, ha a dolgát végzi. De nem tette, mert az idő beborult s a kapcákat vizessen a bornyuba kellett rakni és tovább menni, mert jött a zápor. Fedél alá kellett jutnunk, ami sikerült is! Nem nyári esők estek már erre, nem meleg záporok, hanem igazi októberi hűvös esők, pedig még csak július végén voltunk.

Milyen idők lesznek később, ha már itt beáll az ősz?

Három napig tartott az út Koburgig, Erlangen és Bamberg városok voltak az érdekesebbek a tömérdek falu és nagy község között, amelyeken átmertünk.

Itt történt meg velünk az az eset, hogy a Dunát a Majnával összekötő csatorna partján kullogva (itt vezetett az országut) egy nagyot ittunk a hajózható csatornából, amely zsilip-rendszerű s így nem folyik, persze mi ezt nem tudtuk és jóízűen kortyoltuk a vizét a parton térdelve. Alig oltjuk el a szomjunkat, akkor vesszük észre, hogy egy döglött kutya van a víz fenekén, éppen ott, ahol ittunk. Otthon megölt volna bennünket a csömör ilyen látványtól, ilyen körülmények között, míg most, megtöröltük a szánkat és Jóska csak annyit mondott:

– Azért jó ez a viz komám, mert a kutya beledöglött.

Bambergig az idő szép volt, a tájék pedig róna, mintha csak Magyarországon jártunk volna, Debrecen környékén. Még mocsarakat is leltünk s a partján gólyák kelepeltek, ami csak növelte az illúzióinkat. De Bambergen túl megint jöttek a hegyek, a vadregényes tájak, erdők és az erdőkkel a szomoru felhők, a bús őszi eső.

Fent a hegyek ormán a felhők szélét áttörve, ott futott nyári napsugár. És úgy tetszett nekünk, amint mentünk-mentünk – hogy vissza, a hátunk mögött maradt Bajorország felé suhan, repül a felhők szárnyán, mosolygós, napsugaras virágkocsiján egy tündér: a Nyár. – Itt hagyott minket és visszament a vidám bajorok közé. S az utat szegélyező homályos, lucfenyő erdőből, a sötétedő alkonyatban egy nagy, komor árny lépett elő, és hűvös októberi szelet lehelve, bemutatkozott:

– Uraim, én vagyok az Ősz. Megérkeztem.

A köpenyegünk foszlánnyá vált bélése alatt megborzongott a hátunk és fázósan vacogtuk:

– Örvendünk. Végtelenül örvendünk...

A sötét fenyők felett holló csapat röpült el és szomoruan, fagyosan mondta: Kár! Kár!

Bizony kár, hogy meghalt a nyár!...

A Tübingi erdők

Egy határkőről tudtuk meg, hogy Bajorország elmaradt és a koburgi hercegségbe járunk, Tübingiába.

Koburg előtt, úgy délfele, kiderült az idő s Józsi egy patak partján horgászott s hét halat fogott, amelyet egy paraszt 20 pfennigért vett meg tőle.

Józsi különben sokfelé halászott, de ilyen eredménnyel még soha. Én untam a dolgot s míg a koma halászott, fujtam rá a füstöt, hogy a szunyogok meg ne egyék. Majd elfelejtettem megemlíteni, hogy mióta Ausztriát elhagytuk, én igen boldog voltam. Ugyanis a Német-birodalomban nincs dohánymonopólium s én, aki igen nagy dohányos vagyok, – olcsón és jó dohányokhoz jutottam, míg a német földet jártam.

E halászatunk alkalmával egy vén csavargó is mellénk ült a patak partjára, beszélgetve nézte, hogy Józsi horgászik. Nem sokat értettünk a fecsegéséből, de azt megjegyeztem, amit a ruházatáról mondott. Ugyanis a szarvasbőr-nadrágot husz év óta viseli. A mellényét tizenegy éve, a cipője pedig már nyolcadik nyarat éri meg. A nevezetes ruhadarabokat megcsodáltuk, felszedelőzködtünk és az öreget a faképnél hagyva, megindultunk Koburg fele. Estére ott akartunk lenni.

A Koburg-hercegség a Tübingi erdők déli lejtőjén terül el s Koburg a rengeteg erdő egyik szép, csinos városa. Olyan miniatűr királyi város, amelybe mosolygásra készíti az embert minden. Van „udvari élet”, „uralkodói lak”, „díszörség”, „udvari színház”, miniszter, zsandár, kutyamosó. Mind „udvari”. Nem a város, de az egész birodalom nincs olyan nagy, mint a gatyás gróf, a Bagi birtoka, odahaza.

Bagi nem tart se minisztert, se zsandárt; csak juhászt, gulyást, legfeljebb béresgazdákat, mégis el tudja kormányozni a birodalmát. De itt más világ van.

– Mire jó ez a számárság – dörmögte Józsi, ezeket látva.

– Ne beszélj – intettem az illojális embert – ez egy igen régi dinasztia!

– És ügyes a derék dinasztia – mondta Józsi. – Az öreg hercegnőt becsülöm, jeles diplomata. A nagyorrú fiait, unokáit vagy jól megházasítja, vagy bedugja valamelyik megürült keleti trónocskába. Hogy miért nincs nekem egy ilyen nagyanyám! Pedig én belőlem nagyszerű király lett volna.

– Hiszem, komám, de nincs nagy orrod, azért nem lehetsz soha. Pedig ez kell hozzá. Egyéb nem is kell.

Egy rendőr (nem tudom „udvari” volt-e) megmondta merre van a nyomdász-szálló, ahol irgalmatlanul jóllaktunk csípős, érett sajttal, amire aztán nem győztük a sört inni. Majdnem leittuk magunkat, mire az ágyba kerültünk, amely elég tiszta és elég jó szobában állott.

Másnap éppen vásár volt Koburg városában s mi délelőtt ott csatangoltunk. Egy komédiába is bementünk. Erre is ráragadt a „birodalmi székhely” nagyzolása. Ugy hívták, hogy „Alhambra Theater”. Pedig éppen olyan komédia volt, mint amilyeneket a debreceni vásárba csodálnak meg a szoboszlói parasztok.

Délután a várhegyre másztunk. Én fel akartam menni a fellegvárba levő muzeumba. De Józsi leintette az ügyet.

– Wallenstein ostromolta a régi világba és nem bírta bevenni. Én sem veszem be.

Estig összejártuk a máskülönben szép kis várost, amelyet nagyon barátságossá tesznek a kertek közepére épített csinos, villaszerű házak.

Másnap reggel pedig, itt hagytuk az „udvart” és Weimar felé taszitottuk a szelet. Illetve az taszitott visszafele minket, az ördög akárhová tegye, csak ne az országutra.

Mert az idő nagyon savanyúra vált. Olyan ős volt a hegyi utakon, mint annak a rendje. A vidék különben szép volt, de ha ködös eső veri az embert egész nap, amely még a csontjaiba is belehatol a hidegségével, senkinek sincs kedve a tájban gyönyörködni.

Felhőkbe nyúló hegyek, végtelen fenyveserdők, csend, szél, eső. Utóvégre is unalmassá válik. Csak a néha talált útszéli almafák vigasztaltak meg bennünket, jól megdézsmálva olykor-olykor őket.

Sonneberg elmaradt, Saalfeld dettó, a hüvös időben 50 kilométereket vágtunk be napjába. Már a lábunk sebei is begyógyultak, megszoktuk teljesen a hegymászást. Gyurtuk az esetet. Apoldán túl, a sikabb helyen a körték is szépen értek. Ez kell a magyarnak! A hüvös szélhez is hozzá edződött a bőrünk, mire a Goethe városába, a csöndes, tisztos Weimarba beértünk.

A „Kis templom-utcai” herberg megtaláltatott és igen jó kis szállónak találtatott. Az ágyon ugyan gyanus tisztaságu lepedők valának, de az a kérdés, római pápák vagyunk-e mi, avagy vándorló nyomdászok. A pápának talán tisztább ágya van, de nekünk jó ez is, mert óh, elbizakodott emberek, gondolatok a regensburgi jóillatu szállóra, avagy a bécsi csípő állatokkal teli kis „Bettek”-re, és akkor „mindenkinek fogd be szád legyen”!

A szelid, őszi reggelen szemügyre vettük a „muzsák fészket”, ahol mindenütt a két nagy német, lángeszű poéta, a Goethe és Schiller szelleme jár még ma is.

A két zseni, amilyeneket csak jókedvében ad a természet a hitvány embereknek, sokáig együtt élt és dolgozott itt, a költészet megbecsülhetetlen hasznára, e csöndes, kedves városban, egymás nagy megértésével. Teleszórva lelkük, szívük lángsugaraival azokat a boldogokat, akik ismerték, látták, szerették, tisztelték őket.

Az akkori weimari nagyherceg már régen por és nem igen maradt volna utánna megemlíteni való. De az becsülendő benne, hogy ezt a két nagy embert nem csak megértette, de úgy is bánt velük, mint magához méltó királlyal, mint az ész, a zseniálítás két megkoronázatlan fejedelmével.

Az ő hervadhatatlan nagyságuk emlékét hordják szét a világba innen az Ilm folyóba hulló falevelek, virágok. Az ő lépteik nyoma látszik még ma is minden utjain Weimarnak. Ők, mindenütt ők vannak. A színháztéren álló gyönyörű szobor, amely együtt ábrázolja a két nagy költőt, szükségtelen emlékeztető itt. Weimar a szívében hordja a Schiller és Goethe emléket és azt nem lehet onnan kitörölni.

Megálltam a szobor előtt és néztem Goethét, ezt a testalkatra is gyönyörű ember-példányt. És magamban szavaltam az általa irt „Wilhelm mesterből” a kis Mignon versét:

Tudod hol a hon, hol citrom virul,
Sötét lomb közt arany narancs pirul,
Kék ég alul szelid szellő sohajt,
Lenn myrtus áll, babér magasra hajt,
Tudod, ah, tudod, ah,
Oltalmazóm, vigy engem, vigy oda!...

Én is megkértem magamban a nagy poétát, hogy segítsen el a szelleme a narancs és citrom hazájába minket. Oda, ahova a kis Mignon vágyott. Hej, de messze van az ide, de sok mindenben mentünk át addig! De Goethe – vagy talán a lábunk – mégis elvitt oda

Tovább mentünk és mindenütt azt láttuk, hogy habár elhamvadhatatlan lángbetűkkel írta ez a két ember nevét az emberi műveltség történetébe, de Weimar más szemmel nézi őket, mint a világ. A világ, aki az ész embereit látják bennük. Weimar a szívüket is ismerte és nem az agyával, a szívével szereti őket.

A költő-fejedelmek a földi fejedelmek sirboltjában alusszák örök álmukat. A nagyhercegi család sirboltjában, a weimari temetőben. Bevették a büszke hercegek maguk közé az irodalom porladó királyait. És csak magukat becsülték fel ezzel az elmulásbani szomszédsággal.

Estig megnéztük a város minden látnivalóját. Csendes, nyugodt előkelőség sugárzik itt le mindenről. Még a nap sem süt itt olyan átható sugarakkal, mint másfelé. Fehér felhők uszáknak előtte, olyan tejüveg-szinűek. Ez a világítás hozzáillik nagyon az itt uralgó hangulathoz.

A szállón is kedves jelenetet láttunk, illetve a vendéglőben. A fogadós-családnak még a nagyanyjuk is élt és a kedves öregasszonnyal olyan becézve, gyöngéden bántak a gyermekei, unokái, ami ritkaság a mai embertelen világba.

Szombat este volt és az embernői férfi unokái, (munkás emberek voltak, egy nyomdász is volt köztük) mind hoztak az anyjuknak is, a nagyanyjuknak is valami ajándékot, nyalánkságot.

Ugy látszik, ebben a városban az emberség, a tisztességtudás apáról-fiúra szálló természet.

Még a nyomdász pénztárnok is többet adott két márkával nekünk, mint dukált volna. Ugyanis kevés volt a viatikumunk s a jólelkű szaktárs azt mondta, hogy későbbre datálja az utasjegyünket s ha igyekszünk, Lipcséig behozhatjuk. Így is tettünk.

Másnap reggel elhagytuk Weimart s Lipcse felé, a nyomdászok Mekkája felé fordítva a szekerünk rudját, szelid, jó időben rugtuk újra az országot porát. A szántóföldek elmaradtak s jöttek újra az erdők, az erdők! A tübingiai rejtelmes susogású fenyveserdők. Sok tudós azt számítgatja már is, hogy mi lesz velünk, ha a köszén és fa elfogy a földről. Az, aki a tübingiai erdőbe járt valaha, nem ijed meg azon, hogy a fa az ő életében elfogy. Borzasztó területen átvonuló hegyek mindenütt rengeteg erdővel vannak borítva. Ott rothad, dől ki egymásra a tengersok fa. Az ezerméteres hegyek tetején, senki sem zavarja az ünnepélyes csöndet. Az irtatlan rengetegben nem jár gyilkos fejszéjével az ember, a fák zavartalan nyugalomban születnek és halnak. Természetes dolog, hogy ez a roppant erdőség nem mindenütt olyan vad rengeteg. Faluk, városok vannak egyes tisztásain, de a gyalog vándornak hetek kellenek, ha össze akarja járni.

Egy pár napig jártunk benne még, aztán elmaradt tőlünk, amint Lipcse felé vonultunk. Szászországba értünk, ennek is a legszebb részén jártunk, az úgynevezett „szász-svájcban”.

A bús őszi idő javult valamit, néha, délfelé még meleg is volt, de a táj mindenütt gyönyörű. Erdő, patak, zuhatag, hatalmas hegyek és szelid, virágos dombok, barátságos, csinos falvakkal, városkákkal.

Apolda, Sulza, Naumburg, Weifsenfels, Lützen kedves kis szász helységek.

Bizony itt megint az istállóban hálást vettük divatba, mert a pénz újra kevés volt. De, fájdalom, a szászok még az istállót is megfizettették, 10–15 pfenniget vettek egy alvásért.

Egy uti pihenőnkön azt találtuk ki, hogy Lipcséből üdvözlő sürgönyt küldünk a Debrecenben tanácskozó országos kongresszusnak, augusztus 20-án. De csak a határozatnál maradtunk, mert mire Lipcsébe értünk, a csizmáink végleg felmondták a szolgálatot és ujat kellett beszerezni. Csizmát vettünk a sürgöny árán.

De menjünk sorjába.

Tehát Lipcse felé tartottunk, már nem is messze voltunk tőle, egy félnapos járásra s jó magam mégis alig láttam meg. Tudniillik majd „beadtam az ipart.”

Ugy történt, hogy egy gyors zápor valami út alatti hidcsatorna nyílásába zavart bennünket az országuton.

A csatorna egy félméter átmérőjű kőből épített cső volt s én bornyustul belebujtam és nyugodtan pipázva, nézegettem ki a világba, illetve a szakadó esőbe. Józsi feljebb, a hid egy védett kőszárnya alatt állt. Egyszer csak, hogy hogy nem, telezúdul az én csatornám valahonnan vízzel és elborít engem, hogy csak a fülem lóg ki a vízből egy pár arasznyira.

Hű, a kirelajzumát, gondoltam a zúgó ár alatt, most mindjárt kámpec! Itt fúlok meg! Ki akartam a csőből bujni, de a bornyom záró-vasa beleakadt a kanális felső kőkockájába. Kiáltani, illetve ordítani akartam egyet, de a szám rögtön tele lett a zuhogó vízzel. Na, határoztam el magamba, nem látom meg többet a debreceni veres tornyot, sem az otthon maradtakat!... De a másik percben már azt éreztem, hogy a nyakamon és a hátamon rettentően belemarkol valaki a ruhába, bőrömbe, szijjakba és kiránt a kanálisból. A komám volt, aki ijedtében, félkézzel úgy kipenderített a sirveremből, mint annak a rendje, pedig én 65 kiló vagyok. Végig nyultam a szakadó záporba a kanális parton és hánytam kifele uri göggel a megivott piszkos vizet.

Szó ami szó, meg voltunk szeppenve mind a ketten. Természetesen csurron viz lett rajtam minden ruha.

Az eső hamarosan elállt s mi, ahogy csak birtunk, olyan sebessen kezdtünk felfele menni a meredek, sáros hegyi úton, hogy izzadjunk és a ruha száradjon rajtunk. Ez eléggé sikerült is, mert mikor este egy kis faluban szállást adott egy szász az istállóba, meglehetősen száradt volt a ruhánk, de eléggé nyirkos. Majd megfagyunk benne egész éjjel.

Ráadásul az istállóba nem volt jószág s így még hidegebb volt a levegő. Nekifogtunk s a botunk vasas végével a trágyás alomba sirt ástunk magunknak, illetve fekhelyet. Belefeküdtünk a gödörbe, összefordítottuk a hátunkat a komával, a bornyut a fejünk alá nyomtuk párnának, a köpenyegekkel betakaróztunk, úgy, ahogy s eldaloltuk hogy: „Aludj babám aludjál, te csak mindig aludjál”. A trágyás alomszalma összefüllött körülöttünk és mi úgy elaludtunk benne mint két angyal.

Lesz még ez jobban is.

Később otthon, mikor úgy bál alkalmával: klakk, frakk, lakk, kicsiptük magunkat, sokszor eszembe jutott a trágyás alom s néha mondtam is Józsinak:

– Komám, emlékszel-e arra a két csavargóra, aki a szászországi paraszt istállójában a trágya gödörben aludt.

Józsi ilyenkor merengő mosollyal nézett bele a levegőbe és csöndesen mondta:

– Talán igaz se volt... Az utak, a küszködések, az elsuhant tájak... Talán nem is mi voltunk... Talán csak álmodtuk az egész vándorlást... Nehéz álom volt, de szép... Jó volna az életet ott az ifjúságnál, a vándorlásnál még egyszer ujrakezdeni!...

De hát az életet nem lehet ujrakezdeni. Ennélfogva menjünk tovább a vándorokkal kedves olvasóm.

A vándorokkal, akik másnap délelőtt útjuk egyik főcéljának, Lipcsének a tornyait pillantották meg. S megkefélve magukat a város előtti árokpартokon a tegnapi sártól, megindultak és örvendve, ruganyosan, jókedvvel lépegettek, hogy ha sok keserves küszködéssel is, sok éhezéssel, fáradsággal, de mégis elérték útjuknak első, nagy határkövét!

Bizonyos büszkeséggel telt meg a szívünk, hogy mi minden nyelvtudás nélkül, csak az erős akaratunk, a kitartásunk által, eljutottunk e messze világba a két lábunkon. Ebben, a mi fiatal szívünk valami felemelőt, valami nagyot látott. És talán nem is ok nélkül.

Amint elértünk az első lipcsei ház falát, Józsi megveregette, mintha valakinek a válla volna:

– Szervusz Leipzig! Hogy vagy? Látod, mi felkerestünk. Pedig azt mondták otthon, mikor elindultunk, hogy az első faluból vissza fordulunk, ha elfogy a hasunkból az anyánk pogácsája. Nem fordultunk! Itt vagyunk benned, kedves, szép Leipzig!...

A hívők Mekkában

Lipcse egyike Európa legszebb városainak s a XVI. század óta híres, különösen könyv-vásáraitól. Több mint 350,000 lakosa van s emelkedését kereskedelmének köszönheti. Nyilvános terei, parkjai, árnyas sétányai barátságosak és első pillanatra megnyerőek. A belváros ó-épületei a XVII. és XVIII. századbéli jólétre mutatnak; a külvárosai, szóval az újváros pedig a legmodernebb s az utcákon a folytonos mozgás, élénkség Páris bulvárdjaira emlékezteti a rajtuk sétálót. Egymást érik a szebbnél-szebb terek, paloták, muzeumok, színházak. Muzeumi különösen gazdagok gipszöntvény-, kép- és rézmetszet-gyűjteményekben. Több gazdag könyvtára van s művészakadémiája, műipariskolája, kereskedelmi, könyvkereskedői és fadaragó iskolái a legkitűnőbb ilyenmű intézetek közé tartoznak mindazok között, a melyek Közép-Európában találhatók.

Szaktánk tekintetében bátran mondhatjuk a világ első könyvnyomtató városának.

Óriási az a termelés, a mit Lipcse nyomdai termékekben produkál és a világpiacra ad. Szám-talan nagyobb-nagyobb nyomdai intézet működik itt, nem számítva a közép-, kis- és gyorsajtó-nyomdákat, melyeknek száma légió.

Lipcseben vannak a következő nagy nyomdák és gyárak, a melyek kitűnő termékeik és gyártmányaik révén világhírűekké váltak, a melyeket a szaktársak, ha módjukban áll, el ne mulasszanak megtekinteni. Még pedig: Klinkhardt Gyula, Schelter és Giesecke, Hoffmeister Henrik, Krause gyárát, Numrich és Társát és Mäser Gyula könyvnyomdáját.

Mäser Gyula nyomdájában van az a jeles szakiskola is, a „*Technikum für Buchdrucker*”, a melyet a benne nyomott „*Tipographische Jahrbücher*” révén ismernek a szaktársak.

Az iskola tanít gyakorlatilag és elméletileg, a szaktudáshoz és korhoz képest a legegyszerűbb nyomtatvány készítésétől kezdve a legkomplikáltabb többszínű mesterszedői munkáig, a melyekhez a megkivántató anyag a legdúsabb választékban áll a tanulók rendelkezésére.

Mi a Novitzky szaktárs ajánló levelével végignéztük a fent elsorolt nyomdákat és gyárakat, amelyek közül a Mäser-nyomdájáról bővebben kívánok megemlékezni, hátha olvasóim valamelyike látogatni óhajtja egykor a „*Technikum*”-ot.

A „*Technikum*” igazgatósága olyan személyekből áll, a kik a német nyomdászat elismert szaktekintélyei. Maga Mäser Gyula, a tulajdonos igazgató, főfelügyelője az összes lipcsei nyomdász-szakiskoláknak.

Az intézetbe beléphet minden nyomdász, a ki a német nyelvet annyira bírja, hogy az előadásokat megértheti.

Ha előképzettsége van (középiskolai vagy másféle szakiskolai bizonyítvány, esetleg huzamosabb időn át gyakorolt mesterszedői vagy faktori állás), akkor az egyéves tanfolyam elvégzése is elég. Ha előképzettsége semmi sincs, a kétéves tanfolyamra kell beiratkoznia.

A belépés évnegyedenként eszközölhető, de kivételes esetekben, igazgatósági engedéllyel lehet más időben is.

Ha az illető nem nyomdászsegéd, illetve nem tanulta e szakmát, de fölszabadulva még nincs, csak úgy vétetik föl, ha a 16-ik életévét betöltötte s legalább 1 reál, vagy gimnasiunai osztályból kell bizonyítványt fölmutatnia.

A tanterem egy kitűnő, világos ablakkal, direkt e célra épített helyiségben van elhelyezve, fele részében nyomda, fele részében asztalok és székek, melyek mellett a tanulók rajzolnak és az elméletieket tanulják.

A tanulók készítik itt a „Typographische Jahrbücher” című szaklapot.

A tandíj az intézetben eltöltött időhöz mérten fizetendő, részletekben is s nem magasabb, mint bármely hasonló szakiskolákban. A ki itt tanul, alá van vetve az iskola szabályainak és köteles azokat szigorúan megtartani. Ha kiskorú a növendék, előmeneteléről szüleit vagy gyámját időről-időre értesíti az igazgatóság s ha végzett, kikapja a Technika bizonyítványát.

Belépni óhajtok részére kérdőívet küld az intézet, a melyet az illető kitölt és véleményezés végett visszaküldi az igazgatóságnak, a mely eldönti a föl-, vagy föl nem vehetőséget.

A Technikán az utolsó három év alatt 86 tanuló végzett sikerrel, a kiknek nagyrésze Németországból és Ausztriából került ki, de volt köztük magyar, holland, svéd, orosz és francia is.

Lipcseben az élet is meglehetősen olcsó: 36–40 márkáért (40–50 korona) külön bútorozott szobával teljes ellátást lehet kapni havonként.

Tudakozóknak ezt a címzést kell használniok: Technikum für Buchdrucker, Leipzig-Reudnitz, Senefelderstrasse 13/17. Szászország.

Mi négy nap alatt néztük végig a fentebb említett gyárakat és nyomdákat s hogy szellőztessük a látott tömérdek szakdolgoztól zúgó agyunkat, a várost vettük szemügyre jobban.

Lipcse ódon házai váltakoznak a legmodernebb stílusban épített palotákkal és épületekkel, s az teszi bájosná különösen a lakóházakat, hogy virágos kertek közepére vannak építve.

Amint Lipcse középkori hangulatu ó-városából kiértünk, kellemetesen lepett meg bennünket a szebbnél-szebb terek, paloták, kertek és sugárutak halmaza.

A utcák dús lombu hárs- és akácfákkal vannak beültetve s egyes helyei olyan csendesek, hallgatagok, mintha valami elfelejtett kisvárosban állnának. Olyanformák mint a Nagy János-utca, Epreskert tája Pesten.

Egy villa előtt kellemes meglepetésben részesültünk. Nyitva volt az ablaka és zongoráztak. A szívünk is megdobbant és szónéklül, csodálkozva néztünk egymásra. Egy hölgy játszott. Háttal ült az ablak fele és helyesen, pompásan, cigányosan azt verte, hogy:

Lehullott a rezgő nyárfa
Ezüst színű levele...

Szerettük volna a billentyűket kopogtató kezecskét összecsókolni, olyan jól esett az idegen világba ezt a bús, magyar nótát hallani. S azon töprenkedve, hogy miképpen került ide ez a szép, szőke fej Magyarországból, megint a belváros fele mentünk.

A könyvkereskedők palotáját akartuk megnézni, amelyet a zöld uniformisú rendőrök utasítása nyomán meg is leltünk.

Meg kell említenem, hogy Szászországban minden zöld. A rendőr, a csendőr, a vasutas, a finác ruhája. Még a szász vasuti kocsik is zöldre vannak festve. Azért hívják zöld szászoknak őket.

Hanem nem erről van szó. Gyerünk a palotába.

A muzeumok közül minket – nyomdászokat – csak ez a Könyvpiari Múzeum érdekelt legjobban, ami, mint említettem a német könyvkereskedők palotájában, az ugynevezett „Buchändlerhaus”-ban van elhelyezve.

Ez az impozáns német-hollandi renaissance stílusban épített palota egyike Lipcse legszebb épületeinek.

Az előcsarnok széles márványlépcsői közvetlenül a nagy és pompás gyűlésterembe vezetnek.

Jobbra-balra a nagyteremtől terülnek el az egyleti könyvtár, az egyleti elnökség tanácskozási és munkahelyiségei és a könyvmuzeum.

E könyvmuzeumba hónapokig lehetne tanulmányozni azokat a nagyszerű dolgokat, amelyek itt kiállítva vannak. Van itt mindenféle fajta nyomdai termék: elkezdve az apró-cseprő boríték és levélpapírostól, egész a legszebb és leggondosabban kiállított, remekbe nyomtatott művekig. A föld minden művelt nyelvén találunk munkákat. Francia, angol, orosz, sőt török és perzsa nyelveken írt könyvekre is akadtam, csak éppen magyart találtam egyet, valami kis uti kalauz volt, de a mint a címkolumnára tekintettem, rögtön megbosszankodva fordultam el. Magában a főcímben három hiba volt egyszerre: „Uti kalauz” helyett ez állt: „Ute Kallaus”. S ez az eset azt mutatja, hogy a magyar nyomdász nem szeret a hazájából, sőt szülővárosából sem kimocanni. Ennélfogva Lipcsében is a magyar munkákhoz olyan toronyépítésre is vállalkozó, kétes alakokat alkalmaznak, akik csak szégyent hoznak a magyar nyomdászokra.

Egy másik teremben a nyomdászat feltalálása utáni első időkből származó könyvek vannak kiállítva. Köztük egy biblia is, amit a mi „szent öregünk” Gutenberg nyomott.

Sokáig elnéztem ezt a hatalmas, nagy könyvet, amint ott kétféle nyitva feküdt egy üveges szekrényben s elgondoltam, hogy vajjon hová lett az a szedő, aki ezt a könyvet szedte, hová lett az a kéz, amely ezekre feladott, mikor nyomták a csikorgó fasajtókon. Hová lett maga Johannes Gutenberg, a jó öreg, a becsületes, jó öreg, akit megcsaltak gonosz társai s aki lángeszének gyümölcsét nem élvezhetve, szegényül, elfeledve, talán nyomorban, de szívében bizonyára végtelen elkeseredéssel halt meg...

A színesüvegű ablakokon beszűrődtek az őszi napsugarak s a fényes porszemek táncoltak az aranyos kékben. S nekem úgy tetszett a misztikus világítású teremben, hogy a Gutenberg szelleme ott áll nagy fáradtsággal nyomott könyve mellett és azt mondja a csöndes teremben:

– Engem, a szárnyra kelt szellemet nem lehet eltemetni s a velem szemben elkövetett emberi hitványságokért kárpótol az a tudat, hogy a felvilágosodás minden fényes lángkévéből egy sugár az enyém!...

A pergamenre nyomott bibliáért különben 60,000 márkát adott a muzeum.

A múzeumból lementünk a palota alatt levő „Gutenberg-pincébe” s megittunk egy pohár sört (elég drága volt és eléggé rossz) s ezalatt szét néztünk az elegáns pince-vendéglőbe, amely olyan régi német „Kellereit” akar utánózni, de olyan pompás, tiszta, hogy egy kis piszok és rendetlenség kellene, hogy az antik hangulat meglegyen.

A szomszéd asztaloknál összefaragott pofájú német diákok ültek és veszekedtek. Illetve társalogtak. Tizenkettő beszélt egyszerre, s mikor mindnek elfogyott a lélegzete, egyiknek sem volt halvány sejtelve sem, hogy mit beszélt a másik.

Ezek a szászok különben, mikor társalognak, úgy gesztikulálnak, úgy fintorgatják az arcukat, olyan harsogva beszélnek, hogy aki először látja őket, azt hiszi rögtön agyonverik egymást. Mint már mondtam, az ábrázatuk a diák uraknak össze van karddal faragva. Ugyanis ez a hencegő népség örökké civódik és párbajozik. S az a „dicsőbb, nagyobb mindannyinál”, akinek több forradás van a grumázzán. Ez a lányok előtt is tekintély. Némelyiknek egész hegy- és vízrajzi térkép a képes fele. Kedves egészségükre és dicsőségükre kívántuk nekik a szokásukat és elhagytuk a pincét.

Nekünk csak éppen annyi hasznunk volt a pincébeni bemenetelből, hogy egy, az asztalunknál ült német megmondta, hogy 50 pfennig segélyt kapunk mint utazók a városi hatóságtól és ez éppen elég lesz a jelenleg Lipcsében levő „Szász-Türingen” kiállítás belépti jegyére. No meg felvilágosított, hogy a kiállításhoz merre menjünk ki holnap reggel.

Az 50 pfenniget hamarosan megkaparítottuk a hatóságnál s mivel alkonyodott, a kiállításba menni nem volt ésszerű dolog, másnapra halasztottuk. Hazamentünk a Friedrichstrassén levő szállásra, erőt gyűjteni a holnapi látnivalókhoz.

Másnap fel is kerestük az „Ausstellungot”.

E kiállítást Szászország és a szomszédos Thüringia együttesen rendezte és országos jellegű volt.

Mink, akik mig Lipcséig értünk, minden városban találtunk a hirdetés-táblákon e kiállítást magasztaló izléses reklám-plakátokat, mondanom sem kell, hogy igen kíváncsiak voltunk rá.

Az ugynevezett „Palvic” parkban voltak a pavillonok felállítva s egy óriási léghajó már messziről hirdette, hogy itt láthatni azt, amit másutt sehol sem.

Leszurtuk hát mink is az 50 pfennig ánrét, előre gyürkőztünk a sok szép látnivalónak.

De a mint a kerítésen belől kerültünk igen lehűtött a pavillonok egyszerű, mondhatnám szegényes külseje.

A fő pavillon előtt ott állt lóháton Albert szász király gipsz-szobra, aki a kiállítás védnöke volt. Csak az volt a kár, hogy a jó királynak a fél ábrázatját az eső irgalmatlanul elmosta.

No, gondoltam, ha kívül nem sokat mutat is, de belől lesz szebb, majd kárpótol a belső rész a külsőért is!

De bizony nem kárpótolt.

Korántse lehetett összehasonlítani a mi milleniumi kiállításunkkal. Ott a valódi, igaz pompa sugárzott ki mindenből. Itt a mi fényes, az fals, imitáció volt.

A mi kiállításunkon se szeri, se száma nem volt a pompás, különféle alakú pavillonoknak, itt 5 volt mindössze és az ötöt bele lehetett volna tenni a mi óriási ipar-pavillonunkba.

Szinte örültem egy kissé, mikor ezt a kicsinyes és hozzá rendszertelen berendezést láttam.

Hát ez az a művelt nyugat, aki a szemébe kacag annak, aki azt mondja magáról, hogy magyar! Hát ez az?

Édes szászom és türingenem eljöhettetek volna hozzánk tanulni, hogy miképpen kell egy kiállítást rendezni. Mihozzánk a kinevetett magyarokhoz, oda, ami tatárországunkba, ahol csikósok, cigányok és betyárok laknak és ahol az emberek kumiszt isznak és nyereg alatt puhított húst esznek. Mondom eljöhettetek volna oda.

Amit az egész kiállításon láttunk – a nyomdászati kiállítást kivéve – szót sem érdemel. A debreceni tanszer-kiállításnál egy fokkal sem ért többet!

Csak a nyomdászati cikkek kiállítása az, amiről érdemes beszélni.

De ennek a berendezését is alaposan elpuskázták a derék szászok.

A legnagyobb pavillon déli sarkában volt eldugva, de az izlés- és rendszertelenüli berendezés ezt is tönkretette.

A világ első könyvnyomtató városában rendezett kiállításon szó sem volt „Sajtó”-pavillonról.

Ott gubasztottak a pompás nyomdászati dolgok egy csomó bőr- és szappan-piramis mögött. Szemmel látható volt, hogy restellik a szomszédságot.

Az öntödék szebbnél-szebb termékei igen csinos szekrényekben voltak kiállítva a polcos állványokon, sok felesleges dekorációkkal ellátva, de bizony a laikusnak fogalma sem lehetett arról, hogy vajjon mire valók is hát ezek a dolgok?

Hogy egy műszedés, vagy komplikáltabb vonalas munka lett volna kiállítva. Dehogya.

A szedés és öntés szemléltető bemutatása, mint ez a mi millenniumi kiállításunkon volt, talán eszükbe sem jutott. A kész anyagot állították ki, csinosan elszortirozva – holtan és így nem mutatott semmit!

A nyomdász-kiállítás közül csak a Krause-féle világhírű gépgyár, a nyomdász-szakiskolák rajzai és a szedőgépek azok, a melyeket említeni érdemes.

Krause maga igen nagy helyet elfogott gépkiállításával s a gépek közül igen sok folyton működésben volt.

Ott volt a relief-dombornyomásra szolgáló sajtó, az ugynevezett „Non pluss ultra” mely négy asztallal dolgozik és a kiszolgálás csak két leányt igényel; e mellett egy hatalmas négyoszlopos sajtó, melyet „Villámsajtónak” neveztek el, aztán még számtalan kisebb könyvkötői használatra szánt gépet mutatott be a szemlélőnek: mint aranyozó, monogramm, recéző, sarokgömbölyítő stb., stb.

Egyszóval a Krause-cég kitett magáért. A pompás gépek a szász királyi éremmel lettek kitüntetve.

Már most a szakiskolai rajzokról szóljunk valamit.

Hát azt mondhatom, hogy ezek a rajzok bámulatos szépek voltak.

Első pillanatra úgy tetszett, a meghívó, reklamártya és borítékok egész halmazát látva, hogy az mind nyomás, csak ha beható vizsgálat alá vette az ember, látta, hogy bizony az rajz! Kitűnő, szép rajz! Amilyet sok nyomda nyomni sem tudna.

És még jobban csodálkozik az ember, ha a rajzolók aláírásait olvassa.

Nagyrésze tanonc volt. Nem harmadik, negyedik éves, csak első, másodéves tanoncok és olyan munkákat rajzoltak, a minőt – fájdalom – Hungáriában a szedők sem tudtak akkor produkálni, a legnagyobb igyekezet mellett sem! (A vidéken értem, nem Pesten, ma, Feketét és Bárányt).

Csinos volt a Klinkhardt kiállítása is, képviselve egy halmaz praktikus és szép diszitménnyel.

És ott voltak végre a csodák, a működő vaskollegák, a szedőgépek.

Három volt ilyen: Linotype, Monoline és a Typograph.

Látva ezeket a gépeket megáll az ember esze, és csak nézi, nézi, nem tudja, hogy min csodálkozzék. Az emberi ész leleményességén, vagy az emberi kéz ügyességén?

Ilyeneket alkotni nem munka, nem is művészet, hanem zseniálítás!

Aki látott szedőgépet működésben a szaktársak közül, azoknak felesleges lenne a leírásom, akik pedig nem láttak, azoknak hiába írnám le, a gépet nem látva, nem lehetne úgy sem megérteni semmit. Aki teheti, ha Pestre kerül, alkalomadtán nézze meg valamelyik lap nyomdájában. A Népszavát kivéve – úgy tudom – minden nagyobb napilapot gépen szednek a fővárosban.

Több beszélni valónk aztán nincs is a kiállításról. A húsz barázdás gőzekék nem érdekelnek minket. A virágos biciklikorzók, a kigyó alakba 30 méter magasra kuszó, nyaktörő bicikli utra sem akartunk felmászni a 2000 márkás díjért. Nem vagyunk bicikli küstlerek. Szóval a haszontalanságokról nincs mit beszélni.

Végeztünk a kiállítással.

Szük tereméből úgy is sokat áldoztam Lipcsére. Még csak azt említem meg, hogy szép benne az Ágoston-tér, a János-tér a Luther és Melanchton szobrával, s mindig eszembe jut a pompás Augustus-platz, amelynek egyik igen szerény üzletében csizmákat vásároltunk a komámmal, amelyekben másnap már Drezda fele hajtottuk az apostolok lovát!

„Legyen őszi, de szép, derült, vidám őszi.”

Az volt. Szép, mosolygós, fényes, sugaras őszi nap ragyogott felettünk, amint az igazi szász-svájcon át hagytuk magunk mögött a kilométereket. És a kis rövidszáru csizmák beváltak. Könnyedén rugtuk bennük a szászországi port, amely szerencsére nem vált sárrá a Lipcsétől Drezdáig terjedő 6 napos út alatt. Azaz nem esett eső.

Gyönyörű erdőkön, hegyeken, völgyeken, virágos partu patakok mellett jöttek a városok, falvak.

Grimma és a csinos Neissen fürdő-hely volt az említésre méltó köztük, a többire bizony nem emlékszem, de hiszen van is itt annyi, hogy minden puskalövésnyire akad egy-egy helység – nappal. Mert este nem igen jött falu, hogy a fáradt testünket lenyugtassuk az istállókba, szénás ólakba és csűrökbe. Ezen az uton is ilyen hálópályák akadnak. Szűkön eresztett a kassza és nem telt ágyas alvópályákra. Az ilyen istállós alvásokért is elvett mindenütt a bakszász 10–15 pfenniget, az ágyakat pedig 30–40 pfennigen alól nem adta.

Pedig az éjszakák cudar hüvösek voltak. Kivált ha nem istállót, hanem csüört kaptunk. A behordott búza között (amelyet a szász télen csépel ki, mikor a mezőkön nincs már dolog) elfészeltük magunkat, de bizony a szalma közt, a szellős színekbe jól átfújtak bennünket a hüvös őszi szelek.

Egymás mellé bujtunk a komával a buza közt és az ábrázatunkon átfutkosó, a buzával behozott mezei egerek közül ha megfogtunk egyet azt statárilisan a falhoz csaptuk mérgünkbe. Sokszor úgy fáztunk, hogy aludni sem tudtunk. Ilyenkor Józsi szavalta a Petőfi Betyárjából:

Vándorlegénynek jó tanyája nincs,
Mindenfelől csörög rá a bilincs,
Száras bokrok alatt húzza meg magát,
S átkozza a hús őszi éjszakát.

Csak reggel, az országutakon, menetelés közben engedtek ki a tagjaink az éjszakai dermedtségből. Az őszi nap melege kiolvasztotta belőlünk a fázást, de különösen a gyaloglás, a hegy-mászás zavarta bennünk a vért, azaz melegített fel.

Delenként a szép fenyveserdőkben akkurátos szalonna sütéseket rendeztünk. A szászkenyér keserű volt, mint valami mosószappan, a szalonnát ökök hordozta egykor. Nem olyan volt mint a hazai sütemények, de lecsúszt és jóízűen lecsuszt, mikor öt-hat lapospohár friss patakvizet a tetejébe eresztettünk.

– Bor kellene erre – mondta Józsi az ivások után – így azt hiszi ez a szász szalonna, hogy a kutya ette meg.

De borra, sörre nem telt. Rossz időket értünk, rossz csillagok jártak.

Három napi gyaloglás után már Szászország fővárosában, a drezdai aszfalton kongtak a Lipcsébe vett csizmák patkói.

A „Stadt Meerane” című nyomdász-szálló az Elbgässchen 7. szám alatt vala és szörnyű piszkos vala. Hanem a vendéglője igen barátságos kis hely volt. A fehérszakállas vendéglős derék ember.

Az élelmes, jókedvű bajor nyomdász-kundék csepürágó mutatókat rendeztek esténként. A seprűnyelet az orruk hegyén egyensúlyozták. Bűvészeteket mutattak, kézműfogás nélkül ittak a sörös kőorsókából. És a mutató után tányéroztak a nem vándorló vendégek között,

akik nagyokat nevettek a mutatóványokon és megeresztettek szívesen egy pár ötfennigest, még csizmasöröket is fizettek a valcosoknak, amelyet a „művészek” velünk is megosztottak.

Két napig időztünk a szép Drezdában. Első nap és elsősorban a gyönyörű *Zwinger* néztük meg, a pompás rokokó és barokk stílusban épített muzeumot. A tömördek felhalmozott műremeket nem sorolom fel itt, mert szűk terem nem engedi, hanem a képtárban megcsudáltuk a Rafael világhírű „Sixtini madonna” című festményét. 800,000 márkát ér ez a kép.

A királyi kastély is diszes épület. Az Elbára néz, e szép, nagy, hatalmas folyóra, amely majd olyan nagy Drezdánál, mint a Duna Pesten s két részre osztja Drezdát, úgynevezett Neustadt-ra és Altstadt-ra, azaz új- és régivárosra. Az újváros gyönyörű, modern palotákkal körutakkal és a körutakon pompás kirakatú üzletekkel köti le a szemlélő figyelmét. Átmenve a hatalmas, oszlopos hidak valamelyikén a régi városba kerülünk, ahol azért már tömördek új épület van, főleg hatalmas gyárak. Általában a szász királyság fővárosa hatalmas ipari gócpont.

Az Elba partján festői a kép. Nagy élvezet és gyönyörűség lehet e folyón leutazni Csehország felé hajón. Remek tájakon folyik keresztül a víz, amely Hamburgnál ömlik a tengerbe.

Este a fényesen, gázzal és villannyal világított utcákat jártuk össze, gyönyörködve az élénk forgalomban.

Másnap délelőtt pedig utoljára szemlélve az Elba tulsóparti szép tájait és – szintén a túlsóparton levő női uszoda idelátzó belsejét, amelyből a tüzesvérű szászlányok, menyecskék a hűvös őszi idő dacára is virgoncon ugráltak a hatalmas folyóba. Mondom mindent megszemléltünk még egyszer, aztán eleséget vásároltunk és délután már a grossenheimi országúton azt kiabáltuk, amit 71-ben a franciák:

– Berlinbe, Berlinbe, Berlinbe!

Azzal a különbséggel, hogy a franciák piros nadrágját, kék frakkját kegyetlenül kiporolták a németek Sedánál és ők nem mentek Berlinbe, hanem a németek mentek Párisba, ahol kikiáltották az egyesült német császárságot és bezsebelték a kiabáló gallusoktól az öt milliárd hadisarcot, amely olyan csinos kis summa volt, hogy tehervonatok szállították az aranyat Párisból – Berlinbe, Berlinbe, Berlinbe!

Minket nem vertek meg sehol. Kedves, barátságos vidéken, lapályos rónákon és ami Németországban ritkaság a sík tájakon – szép rengeteg erdőn vittek át az országútak.

Elsterwerdán túl meg valódi Magyarországra leltünk. A falusi házak földszintesek voltak, kis virágos kertekkel a ház mellett, muskátlikkal a kis ablakokban. Az emeletes épületek és a padlásszobák teljesen hiányoztak. A mezőkön ősre szántottak és a lovak nem járommal, hanem haslós, sallangos szerszámmal voltak felszerelve, mint odahaza nálunk.

– Nézzük meg a mappát – mondta Józsi vidáman – hátha eltévesztettük az utat és Hajdudorogra tévedtünk.

De hát a térkép szerint Herzbergben jártunk, Berlinhez két napi járásra.

Drezda–Berlin 8 napos túra volt, hatot már legyűrtünk nagy igyekezettel. Persze mindig istálló és szalmás-ól volt a szállás mindenütt. De már úgy megszoktuk ezt is, hogy talán jól sem esett volna ágyban aludni. De az országutfeleken értek a pompás magbaváló szilvák s a vándorok számára egy-egy heves éjszakai szél lerázott annyit, hogy a bornyut televítettük mindaketten az erdős vidékre, ahol nem volt az utfeleken gyümölcsfa.

Ha esténként ránczárták a csűrök ajtaját, a sötétbe műértő kezekkel szaggattuk szét a porosz buza kévéit és vackot csináltunk magunknak, mint a malac a szalmába. A fejünkre húztuk a köpenyegünket, amelynek a bélését még a tübingiai erdőbe elviseltük kapcának s amelyből csak egy vékony posztó volt már, de mi ráfogtuk, hogy meleget tart. S az életben utóvégre is

minden csak illúzió dolga. Mi hittük, hogy meleg a köpenyegünk s e hitünk mellett állhatatosan kitartottunk.

A Berlin előtti erdőkben töméredek a mókus. Ha fáztunk reggelenként, mikor a csűrökből kikerültünk, mókus-vadászatokat rendeztünk. Lezavartunk egy-egy nagyfarkú állatot a fáról és futottunk utánna az erdei uton. A mókus beleszaladt a tisztásokon levő krumpliföldekbe s mi összegázoltuk utánna a porosz krumpliját szörnyű módon – a mókus természetesen elmentek. Azt nem lehet olyan könnyen megfogni. A haszon csak az volt, hogy kimelegedtünk. No meg az, hogy gyorsabban haladtunk. És egy hüvös, tiszta, de hideg szombat este a botok végei a berlini kövezethez verettek s a Blumenstrassén ráakadtunk a bécsi Arbeitz-Hotel párjára, csak éppen, hogy tisztább és rendesebb volt az osztrák kollegájánál valamivel.

A hatalmas vendéglői teremben harapni lehetett a füstöt. De hát ott van a füst, ahol a meleg. Nekünk pedig szükségünk volt a melegre, mert egy hetes dermedtség volt a tagjainkban. De ez az esti 10 órai fekvésig, a Schlafmarka váltásig, becsülettel kitakarodott a csontjainkból, mikor jól bevacsoráztunk és besöröztünk az aranyhal-tartóhoz hasonló, Berlinben divatos öblös söröspoharakból.

Az emeleti alvószoba itt is hatalmasan nagy. Voltunk benne hatvanan. A fehér ruhát vizsgálták s a meleg, vendéglői szoba után a lelkünk is összefagyott, míg meztelenül vártuk, hogy a vizsgálás reánk kerüljön.

Egy pár holt részeg alak hozott némi derüt a fagyos atmoszférába, akiket a többi vetkeztetett, fektetett, mindenféle akasztófára valósságot elkövetve a magával tehetetlen meztelen dzsentiménékkal.

Papírfarkot dugtak egy bizonyos részükbe, fuszeklit húztak a kezükre s az überciher ujját felhúzták rájuk, mint egy nadrágot és a hátukon begombolták.

Ugy néztek ki így ezek a részeg blattok, hogy az oldalunkat a nyílalás környékezte a nevetéstől.

Mikor a „Fater” lement és a „vendégkoszoru” az ágyba volt, kezdődött a mulatság. Dalárdák alakultak, amelyek igen szép éneklésbe fogtak. De közbe-közbe valamelyik ágyból, valamelyik svihák csaholni kezdett, mint egy kis kutya, rá rögtön a másik ágyból mély, basszus hangon, mint egy szentbernáttheyyi eb ugatott bele a másik. Közbe macskanyávogás is hallatszott és kakaskukorékolás.

S ez így tartott egy félóráig, aztán hallgatagabb lett a társaság s apránként elcsöndesedtek. Azaz dehogy is csöndesedtek. Megkezdődött a horkolások mindenféle variációja. Ahhoz is vasidegzet és fáradt csont kell, hogy az ilyen „fűrésztelepek” között el tudjon aludni az, aki azt mondja magáról, hogy „Nem vagyok én ilyesmihez hozzászokva”.

Az ágyak jók voltak. S mi a csűrök után, élvezettel szenderültünk el bennük. Felőlünk a derék németek akár a tüdejüket kihorkolhatták.

És másnap elővettük Berlint. Ahogy elindultunk benne, hamarosan tapasztaltuk, hogy ilyen nagy városban még eddig nem voltunk.

A szörnyű lármás forgalom, a rettenetes hosszú utcák, azt mutatták, hogy ez nagy falu, amellyel nem lehet olyan könnyen elbánni.

Lesz itt mit járni és lesz itt mit látni.

Járni való volt is, de látni való nem olyan nagyon sok és nem olyan különösek. De az bizonyos, hogy Berlin a nagysága mellett is kedves, barátságos város, amelyet a Spree nevű folyócska hajózható két ága foly össze. De a Spree csak olyan csatorna-féle keskeny víz, a

hajók pedig rajta nagy teherbárcák, amelyeket kis, vontató gőzösök cipelnek fel a városba, hozva fát, gyümölcsöt, élelmiszert stb.

Épületei közül a királyi, illetve császári palotát néztük meg legelőször. Mert Berlin a porosz király és német császár székhelye. A borzasbajusszu császár ebben az időben, mikor mi Berlinbe jártunk, Budapesten toasztozott. A magyar király vendége vala. Ami nekünk jó volt. A németek érdeklődve fogadtak és ujságolták, hogy a császár most Magyarországon van. Külföldön a magyarokról nem sokat tudnak. Csak Ausztriát ismerik és emlegetik. Ugy képzelik, hogy Magyarország olyan kis pici tartománya Ausztriának. A derék osztrák diplomácia pedig a világért sem világosítja fel az ilyen hiten levőket. Magyarország fővárosa – Bécs. Ez halljuk mindig.

– Budapest – förmedt fel szivünkben a honfiui bú!

– Ah, Bukarest, Bukarest! – értették meg a jó németek.

– Bukarest, az ősapád lelke. Budapest! Bukarest Oláhország fővárosa.

– Az mindegy, az mindegy, – nyugtattak meg bennünket a németek.

Hát, nekünk mindegy, de azon a közös pénzen fenntartott külügyi képviselőten nem ártana végig porolni egy párszor. Mert a nagykövetségeken sem tud a kutya sem magyarul.

No, de menjünk a várost megnézni.

A császári palota hasonlít a bécsi Burghoz. Ez is sikon épült, egyáltalán nem várkastély, ennél fogva nincs is olyan impozáns kinézése, mint a budainak.

Szép és hatalmas épület-csoport máskülönben és tömérdek pápaszemes, monoklis, szürke köpenyeges katonatiszt és katona csatangol benne össze-vissza. Ugy látszik itt divat a katonatisztek között a pápaszem. Minden második viseli.

A palotától az „Unter den Linden”-re mentünk, amely Berlinnek legszebb sugárútja. Négy sorban hárs- és vadgesztenyefasor vonul végig a két kilométer hosszú, majd 80 méter széles utcán. A remek épületek alatt gyönyörű, előkelő üzletek szegélyezik, amelyeknek kirakatai látványosságzámba mennek. A Linden elején vannak, a sok pompás épület között különben az Egyetem, az Akadémia és az Opera is.

Szép őszi verőfény suhan végig a hervadó levelű hársak lombjain és a sárga levelek hullanak, peregnek, halnak.

Pompás kocsik, fogatok gördülnek végig az utakon és a lovaglő uton lovasok és lovarnők táncoltatják a paripáikat. A Linden végén, a Páris-téren és a gyönyörű Brandenburi diadalkapun át, kijutunk a Thiergartenbe. Itt a tömérdek szobor között a Goethe, Schiller és Lessingé után érdekes a „Győzelmi oszlop”, amelyet több diadalmas csaták emlékére emeltek a németek. Remek virágágyak között emelkedik ez a monumentális építmény, mintha az a sok vér, amely e csatákban elhullott, mind ezeket a virágokat termékenyítette volna meg. A talapzaton négy remek domborkép van elhelyezve a schelswigholsteini, königgrätzi és a sedani csaták emléke s gyönyörű visszatérő győzelmes német hadsereget ábrázoló kép. A talapzat fölötti oszlopos csarnokban van a német egységet ábrázoló allegorikus mozaik-kép. A hatvan méter magas oszlop belsejében kőlépcsők vezetnek fel, amelynek tetejéről gyönyörű a kilátás a város területére.

A győzelmi oszlopon túl terül el a remek szép „Thiergarten” amely nagy, vén fáival, tavaival, kocsizó és lovaglő utjaival, virágos gruppjaival, egyike a legszebb városi parkoknak Európában, szebb a Práternél, a pesti városliget pedig árnya sem lehet. Talán a párisi Boulogne-i liget hasonlítható hozzá csak szépség tekintetében, de hát ez kell is, hogy így legyen, mert Páris után Berlin Európa legnagyobb városa, a két millió lakosával.

Összekószáltuk az óriási parkot. Egy gyöpmezőjén meg is ebédeltünk, jó hurkát, kenyeret és valami tésztát dajkált az ajkunk. Aztán visszaindultunk a városba.

Végigmentünk a 3 kilométer hosszú Friedrichstrassén, megcsodáltuk a kirakatait s sötét este lett, mire a Belle Alliance-térre értünk, a remek szép tér pompásan nézett ki gáz- és villamos ivlámpáktól kivilágítva a szelid, szeptemberi estén.

Megindultunk hazafele, t. i. a Blumenstrassén levő herbergbe, amelyet két és fél órai kószálás után szerencsésen megleltünk s ez éjszakán azon kellemetlen felfedezésre jutottunk, hogy a poloskák itt elég illetudó népség, alig csipik az embert, hanem az apró, lisztes hátú kis férgek, amelyeknek t-én kezdődik a nevük, hihetetlen módon el vannak szaporodva. Biztattak bennünket a kollegák, hogy innen alighanem elfogunk vinni egy pár „mutatvány-számot” a ruháinkban.

Másnap egy magyar embert kerestünk fel. Ugyanis egy debreceni kollegánk Kurucz Béla bátyánk, egy levelet küldött a bátyjának tőlünk, aki itt Berlinbe lakott. Nagy tudakozódások után fel is találtuk Kurucz Gyula bácsit, aki olyan szívesen fogadott bennünket, annyi szíveséget tett velünk, míg egy hétig Berlinben tartózkodtunk és olyan jó tanácsokkal látott el a további utra is, hogy a jószágát sohasem tudjuk neki meghálálni.

Kurucz egy roppant gazdag báró hajtó-kocsisa volt. Ugyanis neki lóápolói, kocsimosó-szolgái és istállós-emberei voltak. Neki csak az volt a dolga, hogy diszruhájába felült a bakra és hajtott. Annyi fizetése volt, mint egy városi tanácsnoknak és az ugynevezett „kantárpénzekből” is sok jövedelme. Érdekes dolgokat beszélt az udvari életéről is. Ugyanis ő a császári udvarnál is volt kocsis és sok olyan intim dolgot tudott, amiről a külvilág sohasem értesül. Többek közt, felemlítette, hogy II. Vilmos milyen szigorúan neveli a hat fiát s milyen polgári rend van az udvarnál. Ha a fiukra valami panasz merült fel és a nevelők ezt bejelentették, a császár személyesen nadrágolta el, még pedig keményen, a főhercegeket. Mondta Kurucz, hogy egy kis polgár fiainak többet megengednek, féltik, kényeztetik, mint a császár a fiait.

Három napi alvás után odahagytuk a herberget és Kurucz bátyámnál aludtunk, egyenesen a mi kívánságunkra az istállóban. Amely olyan pompás, diszes márvány itatóvedres, remek terem volt, hogy akárki ellakhatott volna benne.

Innen rándultunk összejárni a várost. Különösen segélyeket akartunk keríteni, nagykövetségtől, magyar egylettől stb. Hanem bizony csak a magyar-egylet (dehogy magyar, senkisémet tudott benne magyarul) adott két márkát, no de ez is jobb volt a semminél.

Járkálásaink között sokszor megcsodáltuk a tömérdek mindenféle jármű között a berlini körvonatot, amely a házak, utcák felett, iszonyú erős vashidakon jár.

A Spree-folyón uszó teherhajókon roppant olcsón lehetett gyümölcsöt vásárolni, egy pár pfennigért egy kalap körtét, almát adtak. Vettünk és míg jártuk a várost folyton ettük, ez volt a reggeli, ebéd, vacsora.

Nagy Frigyes a lova tetejéről több este csodálkozva nézte végig, hogy mennyi körtét be tudtunk szedni.

Ugyanis a szép holdvilágos, szelid estén Nagy Frigyes szobra alá jártunk vacsorálni. Az öreg úr azt gondolhatta magában, hogy: „Ugyan, hova fér ezekbe a tatárul beszélő fickókba, ez a rengeteg szotyos körte?”

Józsi fel is beszélt neki néha:

– Mit szól hozzá felség? Azt hiszem, nekünk jó étvágyunk van? Mi?

A nagy császár nem szólt, de elnézőleg mosolygott, mintha mondta volna:

– Ha olyan jó gyomrú, fiatal fickó lehetnék még egyszer, mint ti, helyet cserélnék veletek. Odaadnám ezt a kőparipát és a sok dicsőséget és bölcseséget is... egy marék ifjúságért.

Jóska sokszor megdicsérte ezt a jó császárt, aki sohasem szólt a fecsegésünkbe, akármennyit kotyogtunk a lova lába alatt.

– Látod komám, minden császárnak ilyen szótalannak kellene lenni. Egy harmadrészével kevesebb baja volna a világnak.

– Ez míg élt is helyes legény volt – tóditottam a dolgot. – Ez mondta az ötet gyalázó plakátokra, hogy: „akasszátok lejobb, olyan magasan nem tudja elolvasni mindenki.”

Egy hüvösre való estén aztán elbúcsúztunk a jó császártól és a nagysága dacára is kedves és tiszta Berlintől is.

– Nem lesz szerencsénk – mondta a komám, amint Berlinből kifele mentünk – temetéssel találkoztunk.

Mert egy gyászmenet jött velünk szemben.

Érdekes volt ez a temetés. Egy halottas kocsin volt a koporsó. Egy hintóba ment utánna négy gyászos. De mind a két kocsi úgy vágtatott, mint a szél. Nagy városokban ilyen a temetés. Nekünk különösnek tűnt fel, akik hozzá voltunk ahhoz szokva, hogy a halottal lassan, méltóságosan sétáljanak a temetőbe.

Azért, ez a halott aligha volt a mi „szerencsénkre” befolyással.

Másnap reggel pedig a csepergő, őszi esőben Magdeburg irányába vittek bennünket az automobiljaink.

A vendek földje elmaradt.

Harzi-hegyeken fujnak a szelek!

Az országút melletti mezőkön minden pusztult, enyészett, hervadt. Borongós őszi napok és szomorú táj maradt mögöttünk, amint Brandenburg fele haladtunk.

A mezőkön az őszi vetéshez szántottak, vetettek s ezüstszerű békanyálak usztak a telegráf-drótokon. A szemtelen őszi szél a rossz köpenyegek alá bujt és megborzongatta a bőrünket.

Brandenburgon túl dombosodni kezdett a vidék és ez hűvösebbé tette az időjárást. Mindennap megvert az eső bennünket kétszer, háromszor. A sovány ebédeket, vacsorákat egy-egy fa, vagy hid alá bujva fogyasztottuk el, aztán tovább, tovább!

Mérföldeket mentünk, anélkül, hogy egy szót szoltunk volna egymáshoz. A csendes táj, a komor felhős ég lehangolt bennünket s nem volt kedvünk csevegni.

Három nap alatt aztán Magdeburgba értünk.

Magdeburg egy nagy kereskedő város az Elba partján. A folyó itt már hatalmas, olyan, mint Pestnél a Duna, nagy vízi kereskedelmet folytat, különösen Hamburg fele. Az épületei nem sokat érnek. Vidéki város színezetű benne minden. Nekem csak azért nevezetes ez a város, mert este a nyomdász-szállón, mikor a ruhánkat vizsgálták, leltek az ingembe egy fehér hátú bogarat, amelyet a berlini herbergből hoztam el emlékebe, az átok egye meg és ezért kidobtak a szállóról. Nem szószerint tessenek gondolni, csak kijelentették, hogy keressek más alvóhelyet.

Józsi már lefeküdt. Az ő fekete ingébe nem leltek semmit. Ámbár alighanem ott is valának, mint később kisült. De én nekem el kellett pályáznom.

Mondtam a komának, aki velem akart jönni, hogy csak maradjon, majd én keresek valami vackot. Aztán reggel találkozunk az Elba partján. Ugy is lett. Egy kis vendéglőbe, amelynek osztrák volt a tulajdonosa, kaptam is szállást és igen jól fogadott a vendéglős. Bemutatott a vendégeinek, mint „földit”, hazájabelit. De tényleg úgy örült nekem, magyarnak, mintha valami rokona lettem volna.

Ferenc József és Erzsébet királyné nagy arcképei voltak a vendéglő falán, a Vilmos császáré mellett. Azt mutatva, hogy a vendéglős loyális osztrák maradt.

Én a kis alvószobába magam aludtam. Nagy vadászatot rendeztem és a lelt két darab „vadat” irgalmatlanul kipusztítottam s a tojásaikat is teljesen kiirtottam.

S megelégedve munkám eredményével, elaludtam a meglehetősen tiszta ágyban.

Reggel összetalálkoztunk a komával és kacagva a tegnap esti kellemetlen kalandon, vidáman indultunk Göttingen felé. Előre tisztába voltunk azzal, hogy ez az út keserves lesz, mert át kell vágni négy nap alatt a hűvös klímájú Harz-hegységet.

Ha az ember el van készülve a hidegre, nem olyan kellemetlen, mintha váratlanul jön.

Mikor Magdeburgot elhagytuk, a vidék dombosodni kezdett, de a nap sokkal melegebben sütött, mint akár hetekkel azelőtt. Szinte olyan ereje volt, mint nyáron, dacára, hogy szeptember végén voltunk.

A meleg őszi verőfény jókedvre hangolt bennünket. Józsi szavalta a lombjukat hullató fák alatt Petőfi „Szeptember végén” című versét:

Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
Még zöldel a nyárfa az ablak előtt,
De látod amottan a téli világot,
Már hó takará el a bérci tetőt.

S valóban mikor egy napi járásnyira voltunk Magdeburgtól, a dombok hegyekké váltak, a napfény elfogyott és ha „nem hó takará el is a bércei tetőt”, de havaseső kezdett esni.

Halberstadtnál már a tájék gyönyörű volt és igazán vadregényes, de mi nem kértünk a vadregényességből, mert ez azt jelentette, hogy ritka a falu, nagy a rengeteg és hűvös az idő. Átmentünk egy rakás fürdőhelyen, amelyekből már hazatakarodtak a vendégek. Itt szeptember elejéig kellemes az élet, azután beköszönt a tél. Esik a havaseső és fúj a fagyhalál szél a bércek kopár ormáról.

Elbingeroden túl kezdtünk elkeseredni. Egész nap az országuton lenni ilyen hidegbe, ráadásul pacallá ázni, nem a legkellemesebb mulatság. Valami vadaskertben jártunk, amit ne tessenek „kertnek” gondolni, hanem egy irtatlan vad rengetegnek, amelyen átment az országút, még reggel bementünk a zárható kapuján és este hat óra fele nem lyukadtunk ki belőle. Egy helyen egész konda vaddisznót találtunk, tíz méternyire sem voltak tőlünk, lehetett harminc darab, nagy agyaras kanok is voltak köztük, egy kis patak választotta el tőlünk az állatokat. De ne higgyék, hogy a vaddisznó megtámadja az embert, ha nem bántja. Amint észrevettek bennünket, mint a szélvész, vágattak be a rengetegbe. Tíz lépéssel odább a hegyoldalon egy kis őzbak meresztette ránk halálra ijedve az okos, fényes szemét. Szinte kővé vált az ijedtségtől, de mikor Józsi ráfogta a botját, mint egy puskát, nyilsebesen rohant fel a meredek hegyoldalon a sziklás bérctetőre és eltűnt előlünk.

Késő alkonyatkor viszont egy szarvascsorda rohant át az országuton, majd leverte bennünket.

Jóska nagy vadász volt otthon. Erősen szivta a fogát, hogy nincs mivel közzédurrintani a pompás vadaknak.

Hanem hát volt ennél nagyobb baj is. Már teljesen besötétedett a rengeteg és falunak, szállásnak nyoma sem volt. Fáradtan bandukoltunk a csendes erdőbe, amelynek fáin közt rémesen zúgott keresztül az őszi éjszaka szele. A sürgönydrótok szomorúan sirtak a fejünk felett. Ez még részben jó volt, mert a drótok alatt mentünk folyton és így nem tévesztettük el az utat. De ezzel is megjártuk, mert a drótokat, hogy teret nyerjenek, egy helyen egyenes irányba bevitték az erdőbe s mi a járatlan uton hamarabb ugyan, de keservesen jutottunk a görbülő országutra.

Tudom, az olvasónak eszébe jut, hogy nem *fél* az ember az ilyen rengeteg erdőbe éjszaka kószálni? Határozottan mondhatom, hogy nem. Mi ezt a szót, hogy *fél*ni, soha sem ismertük. Ez hiányzott a szótárunkból. A debreceni emberek szelidek, tisztességtudók, nem kötekedők, nem fenyegetőznek, de nem is szoktak félni, hanem aki beléjük köt, azzal cudarul elbának. Különben is a valcon még a leggyávabb emberből is kivész a félelem érzése. A valcos olyan nyomorult lénynek képzei magát, aki nevetségesnek találja, hogy ötlet egy „rabló” megtámadja. Ő csak „vihet”, de tőle nem vihetnek.

Megdermedve végre, halálra fagyva egy nyolc-tíz házból álló falura akadtunk és a Gasthausba kaptunk szállást. Persze már ágyba kellett aludni, mert a hideg éjszakát a hideg nappalok után nem tudtuk volna kihúzni az istállókban. A vendéglő kellemes, meleg ivójában, egy pohár sört szopogatva, teljesen felmelegedtünk, aztán felmentünk a fűtetlen alvószobába, belebujtunk a jéghideg ágyakba, itt is teljesen meztelenül. Egy-két pillanatig fáztunk, de a nagyszerű nehéz, tollas dunyhák alatt mindjárt kimelegedett a fiatal testünk és megvolt minden boldogságunk.

Nappal gyakran találkoztunk e tájon, régi, a vasút feltalálása előtti időkre emlékeztető delisanszokkal. A csengős-bongós, négy lovas postafogatokkal, amelyek e hegyes vidéken a vasutat pótolták. Mi az ősapáink korát véltük visszatérni, mikor a postakocsis kürtjét hallottuk bugni a hegyi erdők útjain.

Még három napig tartott ez az út a Harzi-erdőkben. Ezerméteres hegyeket másztunk, amelyeken gyakori volt az átuszó felhő. Egész közönyösen mentünk keresztül rajta. A lucfenyő erdők különben teljesen zöldek, frissek voltak, ugyszintén a pázsit is. Ez a növényzet szereti és türi ezt az éghajlatot. De szállást minden este csak későn kaptunk, olyan kellemetlenül jöttek a falvak. Csak derekas éjszakai kószálás után sikerült keríteni.

Szentandreasbergnél a táj szelidülni kezdett, a hegyek lapultak. Átjöttünk a Harzon.

Másnap délbe Göttingenbe voltunk és estig össze is jártuk a kedves, csöndes egyetemi várost, ahol esténként a részeg, jókedvű diákság nagy csetepatékat szokott rendezni, az iskolai tilalmak dacára is.

Bismark valamikor itt járt iskolába. Egy emlék van neki emelve a város mellett.

A város különben végtelen barátságos. A csinos házak kertés udvarok közepére vannak építve s a kertekben izléssel összerakott sziklakövekből szökőkutak lövelik fel sugaraikat s különösen tetszetek nekem a nyárfahéjakkal bevont hidkarfák, filegoriák és nagyobb virágédények.

A jó szállóni alvás után egy kellemetes meglepetésre ébredtünk. Ugyanis, amint megindultunk a szép körtefákkal szegélyezett uton Eisenach felé, a nap olyan melegen kezdett sütni, mint júniusba.

– Hiszen itten nyár van – örvendeztünk. – Süssél, napocska! És érleld a körtéket!

És a nap érlelte, mi pedig Eisenachig folyton ettük a szép utakon. Eisenach egy csöndes, rendes kis város a Tübingiai erdők nyugoti részén, hegyoldalban van épülve és igen szép a vidéke.

Az idő a két napos ut alatt gyönyörű nyári melegű volt. Az árnyékot kellett keresni. A Harz-hegység felfogta az északi hideg szeleket és ez tette ennek a vidéknek a klímáját ilyen enyhévé a késő ősz dacára.

Mikor az esteli harangszó megszólalt, mi már az eisenachi „Der Fröhliches Mann”-hoz címzett barátságos Gasthaus ivójába hallgattuk a villanyos zongorát, amely merengve, de szépen játszott nekünk a „Säckingeni trombitást”, a „Felhők borongnak, szél süvölt a fákon,” bús melódiáját, amelyet „*ezelőtt tiz évvel*” mi húztunk, odahaza az ideáljaink ablakai alatt.

Mert nekünk úgy tetszett, hogy nem hat hónap óta, de legalább tiz éve, hogy vándorolunk. A tömérdek látni való, változó vidék, számtalan emberi arc, városok rengeteg benyomása úgy tüntette fel az elmúlt hónapokat, hogy azok mindegyike előttünk két évet számított.

De ennyit változott az arcunk is. Se én, sem Józsi nem borotválkozott és nem nyíratkozott, mióta eljöttünk hazulról, hajunk, szakállunk megnőtt. Tényleg tiz-tizenöt évvel látszottunk idősebbnek. No meg az átéltek sok éhezés, strapa is megviselt bennünket. De mindez azért nem zárta ki, hogy a Säckingeni trombitás hangja mellett, ne tömjük jóízűen magunkba az elébünk tett finom bratt-wurstot.

A szállás is pompás volt. Általában ez a szálloda kitünően volt berendezve. Nem nagy, hideg hodályszobák, tömérdek ággyal, hanem kis, apró, kedves alvókamarák voltak, egy-két személyre berendezve. Reggel egyenesen kimentünk a város melletti Wartburg várkastélyhoz, amely minden oldalról meredek lejtős hegyen fekszik. E kastély egyik részében van az a szoba, ahol a Luther Márton 1521. május 4-től 1522. május 6-ig lakott.

A szoba most is úgy áll, mint az ő idejében. A falon ott van a tintafojt, amely akkor került oda, mikor tintás üvegét az őt megkísértő Sátánhoz vágta!... (És ön hiszi? Én nem!)

Vettem Eisenachba egy képes levelezőlapot, amely ezt a szobát ábrázolja. Berámáztattam. Itt van a szobám falán. Szeretem Luthert, ámbár kálvinistának kereszteltek. De szeretem ezt az

embert, akinek volt bátorsága az egész világ butasága ellen perbeszállni és sikerült neki a katolikus papság nagy, sötét trónusa alól egy hatalmas oszlopot kirugni.

Elhagytuk Eisenachot is, Majna-Frankfurt volt a cél. Négy nap alatt kellett beérni, de a hüvös idő két és fél nap alatt bevágatta velünk ezt az egyhangu vidékenáti turát.

Majna-Frankfurtba egy száraz, hideg őszi délután értünk be. A lelkünk is vacogott, úgy össze voltunk fázva. Az uton ugyan Gasthausokba és ágyakba háltunk, de nappal a bágyadt nap-sugarak nem bírták felmelegíteni a bőrünket. Szép erdőkön jöttünk át, de már csillogott a dér a sárguló harasztokon. Ilyenkor már csak fénye van a napnak, de ereje nincs.

A Schönning-féle vendéglőt hamarosan megleltük és nézve a kis fal mellé állított billiárd-asztalon játszó szaktársakat, bevacsoráltunk valami savanyú lére eresztett hurkából. Aztán felmentünk a tűrhető alvószobába, kipihenni a fáradságokat.

Reggel aztán szétnéztünk a Goethe szülővárosába. Majna-Frankfurt is olyan, mint a legtöbb német város. Van benne egy rakás 600 évvel ezelőtti régi ház, hanem aztán az új épületei, az új utcái gyönyörűek. A házak építésénél itt is divat az a jó és praktikus szokás, hogy nem építik ki az épületet az utcára, hanem beljebb hagyják és egy kis kert van előtte gyönyörű virág-grupppokkal, fákkal, kedves szökőkutacsokkal, ami nagyban szépíti a várost.

A Goethe szülőházát a Hirsch-graben 23. sz. a., amelyben 1749-ben látta meg a nagy német költő a napvilágot, megvette egy irodalmi társaság és Goethe-muzeumot rendezett be benne. Kedves liget vonul végig a Majna folyó partján, amelyet beborított az ősz. A szép nagy fákról kékes-piros leveleket pergetett le az őszi szél és mi a hulló levelű park fái alatt merengve rágtuk ebédre, vacsorára a kerek lepényeket, amelyek a palacsinta és „lángos” között foglalnak helyet, de elég jóízűen vannak elkészítve.

E tésztákat a város folyóparti részében szereztük be, át-át ruccanva a Majnán, lepénnyel megrakodva tértünk vissza.

Délben felmáshoztunk a dóm rettentő magas tornyába, ahova szabad a felmenetel s habár a szél majd széthordta a csontjainkat, gyönyörködtünk az innen kinálkozó remek kilátásba, amely elénk tárta nemcsak a várost, de az egész környéket is.

Délután a Rotschildok fejedelmi palotáját néztük meg. Szerettünk volna bejutni a bankárhoz, hogy megpumpoljuk, (mert, amint hallottuk, adott segítséget a szegény átutazóknak), de bizony az nem sikerült. A Rotschildok különben Majna-Frankfurtból származtak szét a világba.

Aztán megkerestük a Gutenberg szobrát s kigyönyörködtünk magunkat a Gutenberg, Fust és Schöffer pompás szobrába, amely nagy ősünk legszebb szobra a világon. A hatalmas talapzaton áll a három társ s az emlék négy sarkán levő alakok a theológiát, költészetet, tudományt és ipart ábrázolják. A talapzat szobraik között vizsugarak szöktek ki a medencébe.

A „Römer” megnézése után, amelyben hajdan a német császárokat választották, hazamentünk a szállóra és másnap Mainz, a Gutenberg szülővárosa felé lépegettünk.

A mainzi országútfélen, a zord őszi szelek tömérdék almát vertek le, bizony azok az eső miatt félig megrothadtak. De mi felszedtük, teleraktuk a bornyut s míg a borus októberi két napon Mainzig értünk, folyton rágtuk. Ma sem tudom, hogy ettől a tömérdék rothadt almától, hogy nem kaptunk valami hatalmas gyomorbajt, de már nekünk olyan gyomrunk volt, mint a strucnak, a követ is megemésztettük volna.

Hogy Mainzba juthassunk, előbb átal kellett mennünk a gyönyörű Rajna folyó hidján, ugyanis ez a szép víz, amely nagyobb Mainznál, mint a Duna Pestnél, itt folyik el Mainz alatt és a városnak kifejtett a vízi kereskedelme.

Mainz különben a Hesseni nagyhercegségben, a Rajna és Majna összefolyásánál fekszik és igen fontos katonai erőssége Németországnak.

A régi és új, gyönyörű, modern palotákból álló várost, szörnyű erős fal s vízzel teleereszthető sáncárok veszi körül.

A város főleg azóta szépült és nagyobbodott mióta a sáncokat kijebb vitték.

Nekünk nyomdászoknak Mainz arról nevezetes, hogy itt találta fel mesterségünket Gutenberg János, a manzi zum Gensfleisch nevű patricius-család egyik ágának ivadéka, körülbelül 1442-ben.

Gutenberg volt az első szerencsétlen ezen a pályán. Zseniális találmánya révén más boldogult s mi mindnyájan folytatásai vagyunk az ő szerencsétlenségének. Egész életünkön át küzdünk azzal a kis démonnal, amelynek a nyomán hír, dicsőség, vagyon, felvilágosodás támad s mi helóták maradunk a koporsónkig. Szürkén, szegényen tengjük át az életet e testet-lelket ölő mesterségben s azzal a keserű tudattal megyünk a korai sirba, hogy nevetséges volt minden küszködésünk, céltalan és eredménytelen az életünk és átkozott, szervezetünket időnap előtt tönkrevető pályánk.

Csak az a vigasztaló (ha ugyan ez vigasztalás), hogy ebben a nagy rabszolgatelepben, amelynek a neve élet, nem egyedül állunk a fenti töprenkedéssel, hanem millió és millió proletárral együtt. Csak az a baj, hogy mi felvilágosodottabbak vagyunk és az élet gyalázatos igazságtalanságait jobban fel tudjuk fogni s így az kétszeresen fáj!

Ezt gondoltam végig a Gutenberg-téren állva a Mester szobra előtt. Az októberi szél hervadt leveleket szórt a sajtó megteremtőjének ércalakjára. Szomorú, meghalt faleveleket. És ezek a sárga levelek hozzáillettek a felvilágosodás e megtöviszkoszorúzott Krisztusához.

A szálló a Heringbrunnengassén volt és a vágottarcú, kedélyes König tata volt a tulajdonos. A jókedvű, korhely kollegák közt felmelegedett este a kedélyünk és a testünk is az egésznap hideg levegőni kószálás után.

Hanem az ágyak, a piszkos ágyak, amelyekben a nyomdász valcosok feküdtek itt, nem voltak méltók a „nyomdászat bölcsőjéhez.”

Másnap a Schiller-téren eleség vásárlás közben a Schiller szobrát néztük meg.

Költői szemlélődésünket a sintérek zavarták meg, akik – még ilyet nem pipáltunk, – nem dróttal, mint felénk, hanem hálóval fogják a kutyákat.

– Bolond ez a német – jegyezte meg a komám – mintha annak a szegény halálraszánt kutyának nem mindegy volna, akárhogy fogja meg. Ha akasztani viszik az embert, nem törődik vele, hogy hintón megy-e, vagy talyigán.

Majd felkerestük a Stefan templomot, a hattornyú dómot, amelyet állítólag 1000-ben építettek. Vettünk aztán egy Gutenberg arcképet és búcsut mondtunk Mainz városának, a Rajnának s a sáncokon áthaladva, tele tüdővel kezdtük fujni a Loreleyt a Trierbe vezető országuton. Három nap múlva már a határszéli városban voltunk. Az úton folyton vert bennünket a hideg eső, csak Trier előtt tisztult ki egy kissé az ég, mikor a Porta Nigrán, (mai neve Simon kapu), bevonultunk „észak Rómájába”, amint Triert a rómaiak alatt nevezték. Dehát észak Rómája ma egy csöndes, német város, tömérdek katonával és a római idők sok régi épületmaradványa felett bús nótákat énekelnek az őszi szelek tündérei az – elmúlásról.

A Mosel folyó is olyan szégyenkezve görgeti a habjait mintha röstelné magát, hogy neki ma is itt kell folynia s nem tudott a dicső romokkal együtt elpusztulni.

A Trajánus színházában ebédeltünk meg másnap délben. Különben ne nagyozoljunk. Hurkát és kenyeret kosztoltunk a romokon. Az októberi nap fanyaran mosolygott ránk, mint egy vénülő szép asszony s a porondon, ahol valamikor gladiatorok viaskodtak, most vásott, német suhancok rugták a futbal-laptát és egymás lábaszárát.

A következő nap reggelén már újra az országuton füttyöltünk versenyt a széllel s a Luxemburgi határon megállva délfele, énekelni kezdtünk, szabadon Endrődi után:

Süvölt a szél Trier felett
Németország isten veled!

Mert Németország, kedves, szép tájaival, sötét erdőivel, zúgó patakjaival, bérces hegyeivel – itt hagyatott négy hónapi vándorlás után. „Luxemburg-ország” határán voltunk. Ez az ország, olyan ország, hogy egy jó karu ember egyik széléről a másikra tud egy követ hajítani. (Ez a mondás is el lett hajítva egy kissé.) De csend legyen, mert ime, itt jön elébünk a komoly arcú, komoly nézésű luxemburgi csendőr és vámtiszt. Ezek a kemény férfiak mindjárt elrontják a jókedvünket.

– Ez lehetett az az ország, – mondta Józsi – amelyről az egyszerű ember beszélt, akinek lekapta a szél a kalapját és öt perc alatt átfújta az „országon”.

Hanem amint a határon átléptünk, mindjárt éreztük, hogy Luxemburgban zord férfiak vannak a vám- és csendőrség kötelékében.

Ugyanis a sorompón átlépve elébünk állt egy derék, tűzoltó-generálisnak kinéző, egyenruhás ur és a francia nyelvet némettel keverve papirokat követelt. Mi udvariasan adtunk neki egy csomó zsiros papirost, amibe hurka volt csomagolva, de erre a jeles ember igen megbosszankodott. Mi azzal védekeztünk a haragja ellen, hogy nem értünk jól németül és nem tudjuk mire kell neki a papír.

Aztán odaadtuk neki az utlevelünket és az utaskönyvünket. Amire aztán csillapult a haragja, de átadott bennünket a vámhivatalnoknak, aki mint a karvaj a prédára, úgy csapott le ránk és vitt be a vámhivatalba. Ahol is kimotozott minden holminkat, a szánkba is bele nézett és az orrunklyukába is, hogy nincs-e benne valami dugáru. Szennyes ruhánál és suvikszos kefénel egyebet nem lelt. Végre, egyebet nem tehetvén – szörnyen felháborodott, a Józsi komám bőrbevarrt vasbotján és az én fabotomat is kifogásolta, amiért vaspálca volt benne végig eresztve. Azt mondta, hogy mi ezzel a furkókkal nyilván embert akarunk ölni.

– Ezek az ökrök anarkistáknak néznek minket – mondta magyarul nekem a komám.

De mi olyan jámbor arcot vágtunk a fecsegésükhöz, mint aki siket is, bolond is. Mindenre csak azt mondtuk:

– Vuj mossziő. Merszi mossziő.

Látva, hogy nem boldogulnak velünk, egy fél órai okvetetlenkedés után eleresztettek bennünket. S mi megszabadulva a kellemetlen uraktól, jókedvvel mentünk Luxemburg, az ország „szíve” felé. Ilyen faggatást is csak egy kis, kócos ország határán visznek véghez az utassal.

Este tizenegy óra volt, mikor elértük a „szívet”, amelynek olyan buta „végtagjai” voltak mint a délelőtti határcsendőr és vámtiszt.

A gyönyörű, holdvilágos őszi estén összejártuk a máskülönben igen regényes fekvésű, szép kis várost, amelyben az uralkodó nagyherceg palotája teljesen új és pompás épület.

A hajdani erődtímenyek helyén parkokat és új utcákat csináltak. A vársáncokra nincs többé szükség. Luxemburgot semleges területnek mondták ki a nagyhatalmak. Az ország hadserege 140 darab katonából és 6 tisztből áll. Ebben a tekintetben mégis irigylésre méltó.

A városon az Alzetten folyó csörtet végig, de mi már a szállót szerettük volna megtalálni, mert szörnyen el voltunk fáradva az egész napi meneteléstől.

Végre ráakadtunk a Lellig-féle Gasthausra, ahol a vén Sumax volt a vendéglős. A vendéglő tele volt madár-kalitkával és két-három gyönyörű angora-macska sétált fel-alá a szobába.

Ugylátszik a vendéglős nagy állatbarát.

Az ágyak pompásak voltak. Jól aludtunk és másnap felvéve a 2 frank 50 szantim segélyt, egy-kettőre künn voltunk Luxemburg városából, de még az országból is s Metz-felé gyűrtük a kilométereket a szép napfényes őszi reggelen.

Ugy látszott az idő megemberelte magát. Ujra augusztus vége lett, ámbár már október közepén jártunk.

A szörnyen megerősített elzász várost, Metzét, másnap megtapasztaltuk. Bámulatos, hogy a németek milyen „barátságosan” várják a franciákat. Mainz, Metz, csupa olyan város, amely e két nemzet közti „egyetértés” szimbóluma. Csupa sánc, lőrés, fal, villamos árammal bereszthető tövises vasrács. A francia földről jövő vonat sinje is egy dupla kapura van lerakva, amely rettentő vaskaput ha felhúzzák, nemcsak a városbani bejáratot torlaszolja el, de a rajta levő sinpár is felmegy és itt aztán vonat át nem mehet, mert megszakad a vágány.

Szóval várják a franciákat. A revancstól félnek.

Metz felé menve egy elzásztól vizet kértünk németül. Ugy tett, mintha siket lenne.

De mikor franciául ismételtük, szaladt a vizért és korsót, poharat hozott és udvariasan kínált bennünket. Szegény elzászok. 71-ben foglalták el Elzász-Lotaringiát a németek a franciáktól és az elzászok ma sem tudtak ebbe beletörődni. Most is franciáknak tartják magukat, franciául beszélnek, utálják a németet és úgy látszik itt minden németesítő törekvés hajótörést szenved, pedig a németek mindent elkövetnek, hogy átgyurják a nyakas elzászokat. Hanem ez aligha fog egyhamar sikerülni. Az elzász városok meg vannak rakva dugig német katonasággal, de mindhiába. Ha egy üzletbe bemegy az ember és németül köszön, alig fogadják, de bezzeg, ha franciául szól, azt sem tudják mit csináljanak, úgy a kedvébe járnak.

Ilyen különös világ van itt. Hiába, a nemzetiségéhez mindenki ragaszkodik. Érdekes az utca-sarkokon a régi, elmosódó francia utcanévek alatt az új német felirat. Szinte sugárzik ezekről a táblákról a mindent a maga lába alá gyűrni igyekvő német gőg, amely a tömérdék szuro-nyára támaszkodik.

Metzben a Herberg zur Heimatba aludtunk. Ez is érdekes hely. Egy rendőrtiszt jelenik meg 10 óra fele este a szállón. Mindenki papírját megnézi. Akkor a vendéglős elővesz egy bibliát és egy részt felolvas belőle. Aztán imádkozás következik. Tessenek elképzelni, hogy a minden-féle nemzetbeli csavargók milyen imádkozást visznek itt véghez. Tiszta komédia, mint minden ami erőltetett.

Másnap felvettük az elzász viatikumot és az utaskönyvünkbe beleragasztották a piros cédulát „Parti faube de travail” (munkahiány miatt utazott el). Délben a határon egy korcsmába felváltottuk a német pénzünket franciára. A márkák, pfennigek elmaradtak. Frankot, szantimot kaptunk értük. Józsi lehajolt és megveregette tenyerével a földet:

– Adieu Deutschland!... Még egyszer és utoljára!

És átléptünk a határsorompón.

Most megyünk mi Párisba!

Amikor a francia földre tettük a lábunkat, nagyot lélegzettünk a szabadság levegőjéből s hatalmasat rikoltva vágtuk a földhöz a sapkánkat s Józsi hozzám fordult:

– Megbántad az eddigi utat, komám?

– Eb, aki megbánta, komám! Menjünk!

És a francia őszi szelet egy magyar nótára kezdtük tanítani, beledalolva, kitörő jókedvvel, hogy csak úgy csengett bele a határ:

Pipiros a pipacs virága,
Hull a harmat reája!

A határon a kutya sem törődött velünk, hogy átjöttünk éppen mint bajorba. Egy csendőr végig nézett rajtunk s hogy kivágtunk neki egy „Bon zsur mosszijo”-t, ő is udvariasan köszönt és hozzánk sem szólt.

Este már francia földön aludtunk. Egy falu „Asyl”-jában, amelyet a meri (polgármester) rendelt a számunkra, éppen úgy, mint Magyarországon a bíró.

Hanem az Asyl-okról érdemes egy pár szót szólni. Minden faluban van egy piszkos épület a faluvégén, olyan cigányputri-féle. Ajtaja is van, ablaka is van és egy nagy szobát képez. De az ajtóját régen kivették a sarkából és feltűzelték az előre nem látó vándorok valamelyik télen. Egy félóráig akkor melegített, de az Asyl így ajtó nélkül maradt. Az ablakaiban nincs üveg, mert a derék falusi kupaktanács úgy véli, hogy ha volna, a zsvány vándorok úgy is csak kitörnék. Az Asylban ennél fogva mindig friss a levegő. Sőt nagyon is friss. A szoba padlójára (nincs parkedirozva, a jó anyaföld képezi) borsószalma van dobálva, amelyben a vendég ás egy lyukat magának és belebujik. Néha nem is ás, hanem elhelyezkedik abban a gödörben amelyet tegnap este ásott magának az itt alvó csavargó.

Franciaországban tömérdek csavargó nép van. Egész családok, olyanok, mint a mi cigányaink. Egy bódéstalyigán vannak a gyermekek, a főzőkonyha, a párnák és a kétkerekű kordélyt húzza az apa és anya, csak ritkán egy-egy sovány gebe vagy nagy kutya.

Hogy ezek a kéjutazók miből élnek, az rejtély a francia hatóság előtt is. Vagy sejtelem. Szerintem, ahogy megfigyeltem e kedves családokat, lopnak, rabolnak és alkalomadtán gyilkolnak is. Ezek az Asylok rendes lakói.

Mi is ilyen társaságba kerültünk az első este és egy hét tagból álló kellemes család közt elfészkelődtünk a borsószalmába. Ahol is reggelre félig megfagytunk a hüvös őszi éjszaka levegőjétől.

Nancyban, Lotaringia egykori fővárosában vettük fel az első francia segílyt. A város tetszett. Az utcái szélesek, mint a mi alföldi városainké, ezért mi mindjárt megszerettük a francia földet.

A Szt.-Epore templom előtt II. René herceg nagyon lenézett bennünket a lováról.

– Ne hencegjék kend – szólt oda a komám a szobornak. – Kend is járhat gyalog még, mint mi!

Reggel érkeztünk ide és délután továbbmentünk.

Az országút mindenütt nyilegyenes, jó. De ahogy a németek várják a franciákat Metzben és Mainzban, úgy várják a németeket itt az országutakon levő kis kőváracsokban. Amely bástyákból ágyúcsövek merednek s ez ágyúcsövek úgy állnak, hogy a Németország

felől jövő katonaságot ez ágyúkkal kényelmesen le lehessen seperi az országútról. Szóval nagyon szeretik egymást a szomszédok.

A kedves nyirerdők az országútak mellett, a rezgő levelű nyárfákkal, a nappali meleg időben igen jó szalonnasütő-helyeknek bizonyultak. Itt ettük meg az olcsó tepertőket is, amelyek tehénfaggyúból valának pergelve s mikor vásároltuk, a hentes nem akarta eladni, tudva, hogy megenni vesszük. Behozott egy darab mosószappant, mutogatta, hogy e tepertőből ilyen csínálnak és ez nem enni való. Bántuk is mi! Tíz szantimért egy kalappal adtak belőle, hát hogyne vettük volna meg. De bizony megvettük és a hófehér, óriási, percalakú, igazán finom francia kenyérrel jóízűen meg is ettük a faggyútepertőt.

A nyirerdőkbe vadászatokat is rendeztünk. Tudniillik: félmeztelenre vetkezve a Berlinből hozott t-é betűs állatkák unokáit csak itt sikerült teljesen kiirtanunk az ingeinkből.

És aztán ment a karaván tovább.

Ezen az uton mi egy hétig ballagtunk. Mindig igen „kellemes” alvóhelyeket kapva esténként az Asylban. Érdekes, hogy az Asylok tájára este a falu lakosságából senki sem mert jönni, mert ott a becsületes embert baj érheti. Istenem, mi nekünk nem volt mit félteni. Teljes nyugalommal helyezkedtünk el minden este a pazar alvóhelyeken és ha nem fáztunk nagyon, aludtunk egész vidoran. Mi nem féltünk. Szentek és sérthetetlenek voltunk. Az immunitásunk a végtelen – a tolvaj csavargókénál is alább álló, kócos voltunkban rejlett.

Elmaradt Châlons-sur-Marne, Bar-le-Duc és jött Château-Thierry.

Itt egy újabb tapasztalathoz jutottunk. Ugyanis éjjel későn érkeztünk, mert az előtte levő falukban az Asylok tele voltak mindenütt csavargóval s mi már nem fértünk be s így kénytelenek voltunk a városig jönni. Már aztán nem volt más hátra, elmentünk a rendőrségre. S itt kértünk szállást.

A rendőrtiszt elébb el akart zavarni bennünket a rendőrségről, de mi kijelentettük, hogy nem megyünk a herkópáternek sem. Adjanak szállást.

– Miféle szemtelen kirgizek lehetnek ezek – gondolta a szegény tiszt magába. – Más rendőrrel kell ide hozatni, ezeket még erővel sem lehet kidobni.

Utoljára is nem tehetett egyebet. Kinyitott egy szép, tisztára meszelt börtön-szobát, amelyikben két fapriccs volt, rajta szalmazsák és két vastag pokróc.

Ez kell nekünk! Csakhogy tudjuk. Ezután mindig a rendőrségre megyünk aludni!

Udvarias „Merszi mossziőket” vágtunk ki neki, mély hálánkat nyilvánítandó és rögtön feküdtünk is. Mit bántuk mi, hogy ránczárják az ajtót. Legalább nem rabolhat ki bennünket senki. Lefeküdtünk az Asylbeli vacokhoz képest fejedelmi nyughelyen és felségest aludtunk.

Másnap reggel egy sajka kömény-levest, egy darab kenyeret kaptunk és megköszönve a szállást, jókedvvel mentünk tovább.

Páris előtt három kis városban „vágtunk” le a rendőrségen szállást. Mind jó volt.

Csak Meaux-n túl, közvetlen Párishoz egy napi járásra nem leltünk egy éjjel se Asyls falut, se rendőrséggel bíró kis várost.

Végre, éjjel 12 óra fele, egy kis, pár házból álló falura akadtunk a koromsötét éjszakában. Ke-restük az Asylt a csendes fészekbe, végre a falu szélén, valami kertbe megleltük. Egy fabódé volt. Kirángattuk az ajtaját és a közepén egy keskeny fapriccsot találtunk. Kemény volt, az átok egye meg, de irgalmatlanul el voltunk fáradva. A fejünk alá tettük a bornyut, egymásnak vetettük a hátunkat és aludni próbáltunk. Hideg őszi este volt, ámbár az ég be volt borulva, de vagy másfél óráig hallgattuk a falu minden fertályban duplán ütő óráját és a Páris fele minden

tíz percben robogó vonatok zakatolását. A sinpár nem lehetett a fekhelyünkhöz 10 méternél messzebb.

Végre elaludtunk s csak világos reggel ébredtünk fel. Akkor aztán a bódéból előmászva érdekes dolgot tapasztaltunk. Először is azt állapítottuk meg, hogy a bódé, ahol aludtunk, nem Asyl, hanem egy fából készült falusi hulla-kamara. A benne levő priccs pedig boncasztal.

– És egy személyre, – jegyezte meg nevetve a komám – mi pedig ketten nyújtóztunk rajta. Adj isten egészségünkre az éjszakai nyugalmat.

Bántuk is mi már, csak hogy reggel van. Azzal sem törődtünk, hogy a bódét körülvevő fás helyet kertnek néztük tegnap este, pedig – temető volt.

Annyi baj legyen! Legalább mi már a temetőbe is pihentünk! Mégis pálinkát inni megyünk, im, a falubeli szatócshoz. Estére pedig Párisba leszünk. Ezt csinálják utánnunk a többi, temetőben pihenők!

És leeresztve két-két pohár jó erős snapszot a torkunkon, letömvé rá három-három vekli-féle históriát, megeredtünk a országuton és haditervet főztünk.

Ugyanis a pénzünk fogytán volt. Már annyi sem volt a kasszába, hogy belőle ma este Párisba szállást fizessünk. Pedig ma gyalog nem tudtunk volna bemenni Párisba, hogy még az egyleti pénztárnokot a hivatalba leljük és a viatikumot tőle felvehessük.

Ugy döntöttünk tehát, hogy a maradékpénzből én beutazom a legközelebbi városkából vonaton Párisba és felveszem a magam utassegélyét még délelőtt s Józsival a Boulevard Chlichyn, a Hotel-Terasse fogadó előtt találkozunk, amely kis olcsó hotel címét Kurucz Gyula bátyánk diktálta fel Berlinbe. Ő ismerte. Mikor Párisba járt, lakott benne. Elbucsuztam a komámtól, akit vándorlásunk alatt most hagytam el először. Vonatra ültem egy kis falusi állomáson s bizony isten, szorongó szívvel néztem a vonatból az elmaradt Józsi bandukoló alakját az országúton, míg csak el nem tűnt a szemem elől.

Mi van az Eiffel-torony körül?

Mikor délelőtt fél 11 órakor berohant az erődök között velem a vonat s megállt a Gare de l'Est állomáson (ami különben nagy, kényelmes, de nem valami szép indóháza Párisnak) a lelkem mélyén felordítottam örömben, hogy az ideérkezést megérhettem!

Hát csak mégis eljöttem Párisba!

Ezzel a mámoros örvendezéssel léptem ki a szörnyű világváros bábeli zürzavaros körútjára a boulevard Strassburga.

Itt voltam tehát az álmaim tündérhonába, ahova annyira vágytam, amiről annyit ábrándoztam, ahol annyi szép van, ahol annyi erkölcsi rut van. Nézzük hát, milyen az a Páris!

Az eleinte látottak nem ragadtak el nagyon. Ilyen roppant kocsiforgalmat, ilyen emberáradat-hullámozást, ha az eddig látott nagy városokban nem tapasztaltam is, de hozzá hasonlóan igen. Először a gőzseprőgépek vonták magukra a figyelmet, amelyek nagy, kerek hengerseprőkkel mennek az utcán és a szemetet az útról a járdaszélekre kotorják s innen az örökké folyó, patakszerű víz viszi a kanálisokba anélkül, hogy kézzel hozzá kellene nyulni.

Mióta francia földre értünk is folyton gyurtuk, vágtuk a francia nyelvet, vásárlás és szállás-kérés alkalmával. Most is nekigyürköztem és a III. Napoleon-szakállas rendőröktől kérdezgetni kezdtem gallusul, hogy hol a Rue de Savoie? Itt volt ugyanis az egyleti hivatal, ahol a viatikumot akartam felvenni.

De bizony ez olyan kis utca volt, hogy könyv nélkül a Strassburg-boulevardon álló rendőr sem tudta. Elővett egy utcamutató füzetet a zsebéből, amelyben a rettentő város tömérdek utcanévén kívül térkép is volt. Kikereste és megmutatta nekem a térképen azt is, ahol állunk, azt is ahol a Rue Savoie volt. Mondta, hogy ide, gyalog három óra járás.

Mindegy. Elindultam, amerre mondta és minden utcasarkon kérdezősködve tovább a rendőröktől, délután négy órára megeltem a kis utcát, rajta a 20-as számot, az egylet hivatalos helyiségét és felvettem a 6 frank segélyt.

Természetes, hogy míg idáig értem, négy óra hosszán át, szemlélhettem a párisi utcai életet eléggé. És ez az élet olyan érdekes, olyan nagyszerű, olyan specialisan párisi, amilyenhez hasonlóat sehol sem láttam más városokban. A boulevardok élete mesés!

A mindenféle járművek legiója és az ember-áradat ömlik örökön-örököké, kifogyhatatlanul a boulevardokra.

A boulevardok Párisban 30–40 méter széles körutak, amelyek egymásba folyva mérföldekre nyulnak a rengeteg városon át.

Egy-kétfogatú kocsik (láttam 17,000 számú konflit és 11,000 kétfogatost), angol cab-ok, melyeken a lovathajló kocsis, fönn, magasan, a vendég háta mögött ül. Sárga, zöld, vörös, feketeszinre festett rengeteg nagy, emeletes társaskocsik, négy-öt lóval, omnibuszok, amelyeket többnyire három erős normandi ló húz, tömérdek, mindenféle alakú árú- és üzleti kocsik, triciklik és gyönyörűbbnél-gyönyörűbb magánfogatok.

Ehhez jönnek az automobílok, gőz-, villamos- és lóvasutak. Füttyöl, tülköl, sipol, csenget mind. Az árúsok ajánlják éles, vonító hangon a gyümölcsöt, zöldséget, gyújtófát. A rikkancsok teletorokkal ordítják a lapjuk nevét. És az ember- és kocsiáradat kiapadhatatlanul ömlik, ömlik. Az ember feje zúg, a szeme káprázik! Az agya elzsibbad. Ilyen forgalmu város nincs több a világon!

A boulevardok szélei igen szép, dús lombú fákkal vannak szegve s minden százlépésre egy folyton csorgó, vízvezetéki kút van, láncon csüngő vascszésével, amelyből a megszomjazó járókelők ihatnak. Sűrűen vannak padok is, amelyre, ha leül az ember, élvezettel szemlélheti ezt a bábelinek látszó zürzavart, amely voltaképpen nem is zürzavar, csak élet, mozgás. Aki megy, jön, annak mindnek célja van.

Este kigyúlnak a villam-ivlámpák, a gázkandeláberek s a tündéri világításban még szebb, csodálatosabb e kép. Az esti órákban még tömöttebb, még mozgalmasabb az ember- és kocsihullámozás. A házak tetőin színes villanykörtekből a világhírű cégek reklámjai jelennek meg. Egyes ablakokból vetített képeket mutogatnak, amelynek a vége megint csak reklámmá lyukad ki.

A kirakatok még az üzlet bezárása után is fényes világításban usznak s szinte egy kisebb kiállítást képeznek a bennük felhalmozott csodálatos, remek, szép dolgokkal. Amit bútorban, ruhában, ékszerben, selyemben, csipkében, arany-, ezüst- és ötvösmunkákban ész elgondolni és kéz megcsinálni tud, az itt mind felhalmozva áll.

Ahogy láttam ezeket, eszembe jutott Sokrates mondása: „Istenem, mennyi minden van a világon, amire nekem nincsen szükségem!”

A tömeg pedig folyton ömlik. De gyíkügyesen surrannak el egymás mellett, alig van tolongás. Csak az utca kereszteződéseknél, állítja meg a rendőr (aki Párisban kardot nem visel, csak egy rövid, vastag botot) vagy a tömeget, vagy a kocsikat, míg a forgalom lebonyolodik. És a párisi nép engedelmes. Egy rendőr, ha kinyújtja a fehér botját, ezer meg ezer ember áll meg, nem fut át, nem tolakszik, hanem várja türelmesen, míg újra megnyitják az utat.

Nekem a fejem is zúgott, míg áthaladtam a tömérdek utcán, a Clichy boulevardot keresve. Aggódtam azon is, hogy mi lesz a komámmal, ha meg nem lelem. Mit csinál pénz nélkül ebben az ember-forgatagban, amelyben azért olyan elhagyatottnak, olyan egyedül maradtnak érzi magát az ember. Talán árvábban maradtabbnak, mint a Harzi rengeteg erdőben.

Már este volt, kétségbeesett erőlködéssel siettem, iszonyúan elfáradva, amerre a rendőrök utasítottak, a Clichy boulevard irányába. A lábam alig birt, jártam délelőtt óta 6–7 mértföldet a rengeteg városban. Végre meggletem a keresett körutat. Aggódva nézegetem a hullámozó tömeget is, a házsámokat is. Hol van a 78-as és hol van az én jó, szegény komám, a Józsi?

Egyszer aztán felfedeztem a 78-as számot, látom kiürva a „Hottel Tarasse”-t. Vivé! Ez meg van! Hátranézek a szállodával szemben levő, fákkal beültetett alle-éba és az esti, hullámozó járókelők közt látom én egy padon, ölében a bornyújával, végtelen nyugalommal és türellemmel ülni az én komámat. Egykedvűen nézte a forgalmat s látszott az arcán, hogy egy csöppet sem aggódik. Tudta, hogy ebből a sok kukorékoló, francia beszédű népségből egyszer elő kell kerülni az ő kenyeres pajtásának.

Odatörtöttem hozzá:

– Komám! A ragyogóját! Itt vagyok!

Józsi csak elmosolyodott és felállt:

– Hiszen tudtam én, hogy meglelsz. Itt a „Terasse” hottel. Menjünk be.

Reggel óta sem ő, sem én nem ettünk.

Bementünk a kis, tiszta, francia vendéglőbe, ahol mesés francia nyelven megalkudtunk napi 90 szantimban egy kis szobát. Egy hétre vettük ki. (1900-ban, ugyanazért a szobáért 3 frankot fizettem már naponként.)

Jól bevacsoráltunk, még bort is ittunk egy féllitert, aztán felmentünk a szobánkba és a nagy, másfélméter széles, francia ágyba, amely felségesen puha, rendes és tiszta volt. Kihevertük a két hetes nyomorgást, amelyet az Asylokban átküszködtünk.

És reggel üdén, ruganyosan indultunk neki a lehetetlennek: Páris megsejtelésének. Mert ez lehetetlen. Páris olyan, mint egy röpködő pillangó, amelynek káprázatos színei megcsillannak a napsugárban, de e színek meghatározása képtelenség.

Legelső utunk a Louvre-muzeum volt. S míg e világhírű tárlatot elértük, átmentünk Páris negyedrészen.

Mintegy álomba, kérdezősködve az udvarias rendőröktől, haladtunk célunk felé. Hozzá voltunk edződve már a nagy városok zajához, lármájához, de ez a forgalom, ez a kedvesen csodálatos lárma, a látnivalók kaosza, majd kihozott bennünket a sodrunkból.

De délelőtt 10 órakor már a Louvre-palota fehér, karrarai márvány lépcsőin mentünk felfele. Patkós csizmáinkban majd hanyatvágódva a tükörsima kövön.

Ezt a pompás palotát I. Ferenc kezdte építtetni, az utánna jövő uralkodók folytatták és XIV. Lajos fejezte be, de az új részeket még III. Napoleon alatt építették fel teljesen. A muzeum a déli szárnyában fekszik, a többi részében miniszteri hivatalok vannak.

Ami műkincset a XIV-ik századtól kezdve, pénzért, szépszerével adományból, csatában rablással, erőszakkal el tudtak a franciák innen is, onnan is hozni, az ebbe a pazar gyűjteménybe lett beszortírozva. Különösen a korzikai, világverő hóhér, I. Napóleon rabolt a csatái alatt tömérdek műkincset. Egyiket-másikat a bukása után visszaköveteltek, de a hatalmas orgazdától nemigen merték visszavenni a rablott holmit, kivált a kisebb nemzetek.

Ez a palota nemcsak Párisnak, de Európának is a legnagyobb palotája. Bódult fejjel, zsidadt aggyal, fáradó szemmel jár az ember a műremekeknek ilyen halmaza között. A bécsi, müncheni, berlini muzeumok nagyszabású, pazar gyűjtemények, de a Louvre úgy tömegében, mint műbecs tekintetében messze felülmúlja az említetteket.

Mondom, délelőtt tíz órakor mentünk fel a palotába és délután háromkor jöttünk le a jól fűtött termekből és ez öt órai ut alatt csak éppen hogy végig mentünk a szobákon. Kétszer egy helyen nem voltunk. Mondják, hogy csak a képtár termeinek hossza egy kilométert tesz ki. Mennyi lehet akkor a többi, számtalan helyisége?! A műkincsek felsorolásához hat olyan kötet sem lenne elég, mint ez a könyv.

A látnivalók zuhatagából halvány képek maradtak a fejembe. A földszint görög, római szoborremekei, a világhírű milói Vénusz szobra. Vázák, oszlopok, fejek. És megyünk tovább. Egiptomi régiségek Európában páratlanul álló gyűjteménye. Mumiák, ezek koporsói, ruhák, cipők, amelyeket kétezer évvel ezelőtt viseltek. Phöníciai, görög, zsidó régiségek. Egy híres szobor: Michel Angeló „Megláncolt rabszolgája.” S jön a képtár. Leonardo da Vinci, Raffael, Tizian, Murilló, Rubens, Rembrandt, Van Dyck zsenialitásának gyönyörű alkotásai.

Beszélni, írni ezekről mit sem ér. Látni kell, hogy az embernek valamilyen sejtelve legyen róluk.

Mikor a Louvreből lejöttünk, valamit haraptunk s átmentünk a Tuilerák palotáját megnézni. Szintén gyönyörű palotacsoport. I. Napoleon, Fülöp Lajos és III. Napoleon itt lakott. Ma hivatalok vannak benne. Átlépegettünk a gyönyörű diadalkapun a palota kertjébe, amelyben Páris közönsége legszivesebben sétál és gyermekjátszótere mindig tömve vannak aranyos kis bábékkal. Pompás szobrai, szökőkutjai Párisnak egyik legszebb helyévé tették.

A Tuilerákból a világ leggyönyörűbb terére, a Place de la Concorde-re mentünk. Ez a páratlan szépségű tér van 16,000 négyszögletes területű. Aki látja ma ezt a remek, szörnű forgalmas

teret, amelyen nagy városokban jártas embernek is szinte életveszedelem az átmenetel és a kocsiforgatagban az átjutás, nem is képzelem, milyen szomorú szerepet játszott ez a hely Páris történelmében. A Mária Antoinette lakodalmakor rendezett tűzijáték rakétái valami véletlen folytán felrobbantak és e téren levő tömérdek nép közzé tűztengert bocsátottak. A rettenetes pánikban több mint 1500 ember halt meg és négyezer megsebesült. Később ugyanazt a Mária Antoinette királynét, férjével XVI. Lajossal együtt, itt fejezték le. De hányat még rajtuk kívül. Corday Sarolta, a girondisták, Danton, Desmoulines Camille, Robespierre és rajtuk kívül még egy pár ezer ember hunyta be itt örök álmra a szemét, a nyaktiló alatt. Itt az „Egyetértés terén”!

De ime, most a fényes őszi napsugarak ragyogásában rohanó emberek közül talán egynek sem jut eszébe e tér szomorú emléke. Vidáman jönnek-mennek. Páris hamar lobban és hamar – feled! Nem emlékeznek rá, hogy itt csattogtak nagy Napoleonukat megverő orosz kozákok lovainak patkói s itt vágattak végig a francia hadsereget Sedánnál semmivé tevő német huszárok paripái.

Nem gondol ezzel itt senki, csak egy szobor. A Strassburg szobra. Ugyanis a tér szélein, kör alakban, Franciaország legnagyobb városait allegorizáló szobor-nőalakok állanak, magas talapzaton: Nantes, Ruen, Brest, Marseille, Bordeaux, Lyon, Lille és Strassburg. Strassburg szobra, mióta a németek elfoglalták Elzász-Lotaringiát (s benne Strassburgot) gyászfátyollal, koszorúval és virágokkal van borítva. Egy táblát is láttam rajta, a francia örkiáltással: Qui vive? (Ki éljen?) La France! (Franciaország!) Tudniillik, ez azt akarja mondani, hogy Strassburgot hiába vették el a németek, Strassburg ma is azt mondja, hogy Franciaország éljen! Ami igaz is, mert az elzászok, amint ezt Metznél is említettem, görcsösen ragaszkodnak francia voltukhoz.

A szobroktól körülvelt széles kör közepén áll egy rózsaszín gránátból faragott, 250,000 kilogramm súlyú obelisz, a melyet a Luxor melletti régi Thébéből hoztak ide. Van 25 méter magas ez az impozáns oszlop, amelynek oldalán II. Rhamses dicsőségéről írott hieroglifeket olvashat, aki ért hozzá. Az oszlopot gyönyörű szökőkutak, illetve vízmedence veszi körül. Tritonok és neráidák játszanak a napsugárban ezer gyémántcsöppé váló vizzuhatagban.

Este felséges, szinte nappali világítás kap ez a nagy tér a hajóorokból készült, több száz gázkandelábert tartó lámpáktól.

Mi a Boulognei ligetbe akartunk kijutni s így a Concordia-térről egyenesen a Champs Elysées sugárutra mentünk. Ez a remek utcája Párisnak olyanforma mint a pesti Andrássy-út vége, azzal a különbséggel, hogy e pompás fasorokkal beültetett utca szélén diszesebbek a villák, paloták és mulatókertetek.

A Champs Elysées végén van az Arc de Triomphe de L'Etoile, ez a szertelen nagy, de gyönyörű diadalkapu. A nagyságáról fogalmat alkothatunk, ha tudjuk, hogy 50 méter magas, 22 méter vastag és 45 méter széles. Többbe van 12 millió franknál. I. Napoleon fogatott az építéséhez 1806-ban és csak harminc év múlva fejezték be Lajos Fülöp alatt. A tetejére lépcsőkön lehet feljutni. A falain óriási domborképek vannak, amelyek a Napoleon diadalait allegorizálják.

A kilátás innen felséges. 12 sugárút fut ide össze s különösen este, a kivilágított utcák képe elragadó.

A ligetbe vezető Avenue du Bois de Boulogne-on aztán volt mit látni. A szép, őszi napsugaras délutánba a sétakocsikázók elfogyhatatlan láncolata ömlik ki a ligetbe. Amit csak el tud agy képzelni járműben, az itt mind feltalálható a legpazarabb kiállításban. Elegáns egy-, két-, négyfogatos kocsik, pazar szerszámú, pompás paripáktól vonva. Autóbuszok, autóbusz-omnibusz, autóbusz-fiaker, kis, kétszemélyes, picike gépkocsik, diszes számártalyigák. De

milyen pompások! Csak itt láttuk, hogy a szamarakat nem kell ütni, mégis hogy tudnak sebes trappba menni a remek kis talyigákban, gyönyörűen felszerszámozva. És mindezen, szebbnél-szebb fogatokban a legszebb asszonyok, lányok ülnek, olyan pazar divatú, remek toalettben, amely után Európa öltözködik. Ezek a színes, pompás ruhájú, szép asszonyok tavaszt varázsoltak a hervadó liget útjaira.

A ligetet összekészáltuk eléggé, ámbár óriási terjedelmű. Gyönyörű, gondozott allée-i kocsi-, lovagló- és sétautakra vannak beosztva. Fái nagyok, dúslevelűek. Virágai kertészeti csodák és művészileg vannak elrendezve. Az a legérdekesebb, hogy mindezt 30 év alatt teremtetten meg Páris városa. Azelőtt itt a csirkefogók búvóhelye volt s egyike volt Páris legfélelmetesebb helyeinek.

Itt láttuk, illetve vettük szemügyre a Párist bekerítő – falat! Ki hinné, hogy ez a hatalmas nagy város köröskörül ily szörnyűen megerősített. Lőrészekkel, vasrácsokkal és sáncárokkal van körülvéve, amely árkokat ostrom esetén vízzel lehet telebocsátani, a tövises vasrácsot pedig villamos árammal. Szóval, ha még egyszer „jönnek a poroszok”, nehéz lesz Párist bevenni!

Halálra fáradva cammogtunk haza a Clichy-bulevardi szállodánkba. Utközben vettünk két-két pár lóhúsból csinált virstlit, kenyeret, gesztenyét és valami édestésztát s a kis szobánkban jóízűen elfogyasztva, a vízvezetékől nagyot ittunk rá és elpihentünk, hogy erőt gyűjtsünk a holnapi napra.

Reggel a Clichy-placcon megnéztük a Moncey-emléket, aztán toronyirányában haladtunk a belváros felé. A véletlen a megmondhatója, hogy miképpen jutottunk egy csomó rue-n (kis utcán), avenue-n (nagyobb utcán) és boulevardon át a Vendôme-térre, ahol megnézegettük a hüvös, de napsugaras délelőttön a Vendôme-oszlopot, amely a római Traján-oszlop mintájára készült és a 43 méter magasságú obeliszk tetején I. Napoleon áll. Az oszlopra kigyóalakban érclemez megy a csúcs felé, amely 1200 ágyú ércéből van öntve, amelyet az oroszoktól és osztrákoktól vettek el. Az érclemezen Napoleon hadjárata van megörökítve.

Kijutottunk a Szajna folyóhoz, amelyen huszonkilenc hid vezet át a másik oldalra.

Egyiken átmentünk a Szajna nagy szigetére, ez állítólag a város legrégebbi része. Itt áll a híres csonkatornyú Notre Dame templom, amelynek a tornyában a 16,000 kilogrammos harang áll s amelyet motorerővel húznak.

A templom öthajós belsejébe színes üvegfestésű ablakokon át ömlöttek a bágyadt, őszi napsugarak. Rajtunk kívül igen kevesen voltak a remek épületben. A nagy csöndben összejártuk minden részét s a külső zajos utcák lármája csak mint altató zsongás hatott ide be. Elgondoltam, e remek templomot látva, hogy ezek a szép templomok, amelyeknek a diszitésére olyan mesés összegeket áldoztak egykor, egy bizonyosan eljövő, boldogabb jövőben, mikor az emberiség kinő a gyermekruhából és gyermekes gondolkozásból, a felnőttek oktatására szánt előadások céljaira, milyen alkalmas helyek lesznek ezek!... A katedrába akkor is beleáll egy valaki, de regék helyett igazságokat beszél hallgatóinak. A tudományt, az életre szükséges felvilágosodást magyarázza. És akkor felelnek meg e helyek igazán hivatásuknak. Az isten házává lesznek. Mert az Ész az isten! Megmaradhatnak ugyanigy, diszei, szobrai, festményei. Az akkori okos emberek megmosolyogják a mi naiv hitmeséinket és csodálkoznak rajta, hogy ezt hinni lehetett. Mert ma a templom nem az isten háza. A papok háza...

A Notre Dame mögött van egy kis alacsony épület. A tetemnéző. A Morgue. A jégvirágos ablak mögött alusznak örök, végnélküli álmatlanok azok a szerencsétlenek, akikről az „isten” és a társadalom megfeledkezett. Ide teszik azokat a hullákat, amelyeket Párisban meggyilkolva lelnek, a Szajnából kifognak és nem tudják a személyazonosságukat megállapítani. Ott fekszenek szörnyű, kimeredt szemmel, felfújt, szederjes arccal, a társadalomra átkot kiáltó,

nyitott ajakkal, ki selyemben, ki rongyban. Férfi, lány, agg, ifjú. Az életük különféle volt, de a végzet, amely elpusztította őket, a vég, az szörnyen egyforma.

A Szt.-Germaine negyedbe mentünk, át a Szajnán. Itt lakik Páris arisztokraciája. Ugyanaz a gögös csönd, hideg előkelőség a kis- és nagy paloták közt, ami Pesten a Muzeum táján. A demokrácia hazájában is azt mondják ezek a féltékenyen bezárt paloták, hogy „az úr a pokolban is úr!” – Legyen az ő hitük szerint.

Aztán átmentünk a diáknegyedbe, a Quartier Latin-ba. A hangulat talán most is az itt, ami régen, de a Murger bohémjeinek a rózsaszínű lábnyomát és az ősi házakat, utcákat – talán a bájosan kedves, végtelen könnyelműséggel együtt – elsöpörte a komoly, zordarcú civilizáció.

Visszajövet a Luxemburgi palota gyönyörű kertjét néztük meg és nagy kószálás után megtaláltuk a Pantheont, ahova a híres francia nagy embereket temetik. A templom korinthusi oszlopokon nyugvó, kupolás épület s az alatta levő sirboltban vannak a híres halottak eltemetve. Az épület belső falát borító festmények lehetnek szépek, pompásak, műremekek. Nekem az egész hely rettenetesen ridegnek tűnt fel. Jól van, hozzanak ide tudóst, politikust, államférfiakat, elnököket, de poétát ne temessenek el itt. Minek hozták ide Rousseau-t és Victor Hugót? Vitték volna egy temetőbe, virágos sir alá, ne ebbe a fagyos épületbe!

Megint nekieredtünk és visszafele menve a Mars-mezőre igyekezett a társas cég. Az Eiffel-tornyot akartuk megtapasztalni. Délután 4 órakor értünk alá. Már sokszor láttuk messziről csatangolásaink alatt, de csak akkor hűltünk el e szörnyű alkotmánytól, mikor szembe voltunk vele. 276 méter magas ez a vaskolosszus és három emeletre osztotta az agyafurt francia mérnök, mosszió Eiffel. Van rajta vagy 3000 lépcső. Az első emeleten vendéglő és színház van, ide gőzsiklón is fel lehet jutni, úgyszintén a második emeletre is, csak a harmadikra vizsik liften a pasast. Mi a két lábunkon másztunk fel a hegyébe. A kilátás elragadó innen, de 20 frankért sem repetáltuk volna meg a mászást. Elég ez egy életre egyszer! A torony tetejéből különben egy forgó reflektor szórja szét a fényét esténként. Lemásztunk a világ legmagasabb épületéről, amelybe 73 millió kilogramm vasat kalapáltak bele. Józsi elismerte, hogy ez az Eiffel elég értelmes fiú volt, kár hogy becsukták szegényt, mivel belekeveredett a panama-botrányba, ahol is sokféle siné-finé sült ki rá.

Cudarul összefujt bennünket az őszi szél. Dideregve mentünk hazafelé s valahogy a Madeleine-templomra akadtunk.

A gyönyörű, korinthusi oszlopokra épített templomba be is mentünk. A rettenetes, nagy terembe alig volt egy néhány vénasszony, azoknak is egy pár száz méternyire levő oltár körül misézett egy pap. A francia templomokban nincsenek fapadok. Megszámálhatatlan mennyiségű gyékényszékeken ülnek, amelyeket ha nincs istenitisztele, a templom egyes részében emeletes házmagasságban raknak össze.

Mi behúzódtunk egy ilyen székipiramis mögé. Éppen a légfűtő szerkezet tetejébe, ahol csak úgy sütötte a fázott tagjainkat a meleg levegő, de jól esett. A sötét alkonyatban elővettük az uton vásárolt elemózsiánkat, megettük, én meg aztán, mint a falusi ember, tisztességtudóan bocsánatot kértem egy a fejünk fölött ácsorgó köszenttől s pipára gyújtottam a sötét sarokba. Az ördög sem vette észre a kolosszális méretű, csöndes terembe, amelynek nem voltak oldalablakai s a tetőzet ablakain kapta a gyér világosságot. Ki is szittam becsülettel a pipát s mikor láttuk, hogy a távoli oltárnál oltják a lámpákat és az oldalajtón megy a kevésszámú hívó nép, felkerekedtünk és sajnálkozva hagytuk el a templomot, elhatározva, hogy ha fázunk, ide máskor is eljövünk – melegedni.

Ez estén az Osztrák-Magyar Egyletbe is el kellett mennünk. Ugyanis ez az egylet *Párisból minden magyar embert hazahozat vonaton egyszer, ha kéri*. Kenyércédulákat és segílyt ad, de ha az illető Magyarországra akar jönni, kap egy ingyen-vasútjegyet Páristól a szülővárosáig.

Mi is ebbe jártunk már két ízben itt. Meg is ígérték. Mi ugyan nem akartunk hazamenni, de füllentettünk egyet, hogy Svájcban munkát kaptunk és adják Svájc fele a jegyet. Adtak is Deelig, a svájci határig, de csak egy hét múlva. Ma egy-egy kenyércédulát sirtunk ki a vén, púpos Velenceitől, aki itt gondnok és mindenható úr volt.

A kenyércédulát beváltottuk egy péküzletben (bármelyik pék beváltja) és kaptunk egy-egy olyan hosszú kenyeret, mint az Eiffel-torony. Akárhogy dugtuk, nem fért a rossz köpenyegünk alá. Végre egy parkban nekiestünk a kenyereknek és a bicskánkkal darabokra vagdaltuk s vittük diadallal haza a prédát a Clichy-boulevardi hotelbe.

A következő napon a Hôtel de Ville-t kerestük fel, Páris gyönyörű városházát, amely egyik legszebb középülete a fővárosnak. Francia renaissance stílusban épült 1771-ben, a kommunárok által lerombolt régi városház romjai helyén főnixként, hamvaiból újra kelt. Előtte a Városház-tér, a hajdani Gréve-tér, ahol régen a politikai bűnösöket és boszorkányokat végezték ki, illetve égették meg.

A városházától az Operához mentünk, megcsodálni ezt a remek színházat amely páratlanul áll Európában. De hát az az összeg se csekélység, amibe került, 40 millió frankba.

Átmentünk a Szajná, a Dôme des Invalidesben akartuk megnézni az I. Napoleon sírját. Mikor a templomba belép az ember, meglepi úgy a templom fényes díszítése, mint az a csodálatos, szelíd világítás, ami a színes ablakokon beömlik. Felfele a kupolaszerű tetőzet emelkedik, a templom közepén pedig egy mély gödör van, egy nyitott, gyönyörű kriptá, amelynek a fenekén egy darab vörös gránátból van kifaragva a 68,000 kilogrammot nyomó pompás kőkoporsó. Napoleon nem ebben nyugszik, hanem az ez alatt levő sírboltban. A koporsót kőkoszorú veszi körül, rajta a világverő császár csatáinak a legfényesebbjei: Rivoli, Austerlitz, Marengó, Wagram, a piramisok, Moszkva stb. Valami sárga üvegek vannak az ablakokba és az őszi nap fényes aranykéveket szór be rajtuk. Csodálatos világítás és végtelen csöndben alszik, az ágyúdőrej közt nagyra nőtt, tűzerhadnagyból lett császár. Ilyen sírja nincs senkinek több a világon. És kérdeztem magamban, hogy mért nem temették ilyen gyönyörű helyre Pasteurt, Victor Hugót, Moliért vagy Dumas Sándort? Mért volt ezeknél külön a korzikai? Hogy annyi embert a másvilágra küldött „dicső harcaiban?” Mit értek azok az elpusztultak e harcokkal és mit értek azzal, hogy a „hazáért” haltak meg? Én e fényes templom csöndjében nem a Napoleon dicsőségét láttam, hanem – mint a Rostand Sasfiókjában a harcmezőn – a szürke katonák, az ágyúgolyóktól leszaggatott kezű, lovaktól összetaposott Péterek és Pálok utolsó hördülését, egetkáromló jajgatását hallottam...

Ott hagytuk a dómot. Gyerünk a boulevardokra. Kószálni, látni. Mentünk. A Bon Marche óriási árúbazárt néztük meg, amely óriási árúházban a hajtútól kezdve a legpompásabb szobaberendezésig, az inggombtól a legremekebb hintóig, lószerszámmal mindent lehet kapni, amit csak elgondolni képes az ember. Ilyenek lesznek egykor, egy eljövendő, boldogabb világban a kereskedések, amikor nem lesz minden sarkon egy vacak-bolt, amelyik arra alapítja az egzisztenciáját, hogy az alkalmazottaknak minél kevesebb fizetést, a vevőinek pedig minél olcsóbb és rosszabb portékát adjon.

Meguntuk a város lármáját és kiindultunk a Père Lachaise temetőbe, a szép verőfényes délutánba. A Szajna parton haladva elnéztük a sok horgászót, türelmes pasast és eszembe jutott ezekről a Bernát Gazsi mondása: „Egy rúdon levő zsinag egyik végén egy féreg, a másik végén egy – naplopó.”

Érdekesek a Szajna partján az utcai antiquáriusok, akik szabadon engedik, hogy a régi könyvekben – minden vétel nélkül – bárki óraszámra kutasson.

Pipázgatva kullogtunk a Bastille-tér fele. Franciaországban drága a dohány és a gyufa, monopolizálva van mind a kettő és rossz mind a kettő. Szívtam a keserű dohányt a pipámból

(a német porcellán pipámat eldugtam, nem szeretik a franciák) s ezalatt elértünk a Bastille-térre, ahol ezelőtt a híres állambörtön állt, amelyet 1789-ben a nép haragja lerombolt. Ennek a közepén emelkedik ma a 47 méter magas Juliusi-oszlop, amelynek a belső üregében lépcsők vezetnek fel a tetejére, amelyen a szabadság nemtője, egy szárnyas alak áll, jobbában a felvilágosodás fáklyáját tartja s a rabszolgaság összetört bilincsei a lábainál hevernek.

Szép ez! De mennyi rabszolgalánc nincs még összetörve a világon. De még Párisban is!

A Rue de la Roquette-n át a Père Lachaise temetőbe jutottunk, amely egy magas dombon terül el. Van benne halottégető kemence is. Szép árnyas temető, a többek közt meglettük benne a Molière, Talma, Chopin, Musset és Arragó sirját. November elseje volt, a közönség koszorúkkal özönlött e szép temetőbe s nekem eszembe jutott, hogy az én szegény, jó anyám, messze, messze innen porladó hamvai felé vajjon tesznek-e ma egy koszorút?...

Késő este értünk a szállásunkra, halálra fáradtan s megvacsorálva egy pár lóvirstlit, eltettük magunkat holnapra.

Másnap elmentünk a Francia államnyomdát megnézni, amely a Vieille du Temple-utca 87-ik szám alatt van. Itt is a Novitzky szaktárs irásával eresztettek be, de bizony az korántsincs olyan szép, mint a bécsi. Az egy emeletes, régi Rohan-palota termei szűkek és nyomdának sötétek. A francia nyomdászok pedig csökönyösen konzervatívek. A munkamódoruk is ósdi, a mi szemünkben különös. A keleti nyelvek osztálya az, ami megtekinteni való.

Szednek benne vagy kétszáz nyelven. Érdekes, hogy a formákat a vasrámákkal együtt teszik depóba. Ilyen vasráma annyi van itt, hogy az árából szép kis nyomdát lehetne berendezni. A formát a rámafaékkal peckelik bele, nem a mifelénk divatos zárókészülékkel. Mi ezt igen nevetségesnek találtuk, pedig ebben van valami ratio. Tudniillik olcsó és egyszerű.

Nagy a gép- és vonalzó osztálya, de miránk az egész nem nagy hatással volt. Lehet, hogy ennek a komor őszi délután volt az oka, meg az, hogy akkor nap nem ettünk, mert elfogyott a pénzünk.

Ez estén a Magyar Egyletbe is voltunk, ahol jól kibeszélgettük magunkat a magyar földiekkel és felvettük a 2 frank segélyt.

Mikor hazafele mentünk, a postára bemenve, a poste restante osztályon 25 frankot leltem. Az apám küldte. Mindjárt felderült az ábrázatunk és nagy evés rendeztetett. Ma szerencsénk volt, két helyről is kaptunk pénzt. Végigettük az utat, míg a külvárosi lakásunkba értünk.

Öt napig kószáltunk még ezután a kedves, szép Párisban. Megnézve, amit még megnézni érdemes. Felsorolom itt, hogy a szaktársak is megtekinthessék, ha Párisban járnak: A Rue Paxot, a remek ékszerkereskedéseivel, a „Louvre” óriási árúbazárt, a Rue Rivolit, ezt a gyönyörű utcát.

Az Italiene boulevardot, a legelőkelőbb körútját Párisnak, a Jardin des Plantes állatkertet, a Trocadero muzeumot, a Központi Árucsarnokot, amelyet Zóla „Páris gyomrának” nevezett. Szóval mi körülbelül mindent megnéztünk a francia fővárosban, amit megnézni pénz nélkül meglehet. Három hét alatt örökké az utcákon laktunk, 5–6 mértföldet gyalogoltunk naponként, de látni csak így lehet Párisban. Akinek rossz lába van, maradjon otthon.

(Sajnálom, hogy a terem nem engedi, de már nagy áldozatomba került az is, hogy könyvem három ivvel megpótoltam s így nincs módomban az 1900-as világkiállításról beszélni. Ezért a szaktársak szíves elnézését kérem.)

A Párisban töltött utolsó napot az foglalta le, hogy az Osztrák-Magyar egyletbe (ez nem azonos a Magyar egylettel) futkostunk a svájci jegy után. Meg is kaptuk. A vén gondnok, a púpos Velencei, aki minden lengyel, német, magyar, szerb, cseh, olasz alattvalójával a

monarchiának, a maga szülőnyelvén veszekedik, adott egy kenyércédulát, hogy váltsuk ki. Legyen az utra „marci”. Este pedig künn legyünk a Gare de l’Est indóházánál. Ő is kijön és megváltja a jegyet. (Bizalom az ősi erényben!)

Ugy is történt. Az öreg uzsorás meglelt bennünket, megváltotta a jegyet, adott még 5–5 frankot, ott állt a vonat mellett, hogy le ne szálljunk és el ne adjuk a jegyet (mert ezt már megtették élelmesebb emberek) s mikor a vonat megindult velünk Svájc felé, egy mulakatos Pattat Titusz, a kivel Velencei folyton veszekedett, mert nagyon követelőzőtt, mondom a megindult vonatból a svihák Pattat, búcsúképen egy olyat pökött a Velencei fekete félcilinderére, mint egy százfrankos arany!

A vén brigantit, aki folyton veszekedik a segélykérő utasokkal, majd megütötte a guta. Megfenyegette a vonatot és Pattat urat bizonyosan szörnyen megátkozta.

Mire a kacagásból magunkhoz tértünk, már a vonat a külvárosban járt. És az édes szép Párist, e remek csodahelyét a világnak, elnyelte előlünk az éjszaka. A vonat rohant velünk Dél-franciaországon át – a svájci hegyek felé!...

Az éjjeli út alatt alig aludtunk. Délben Belfort francia városban az állomáson vett szafaládét ebédeltük meg a párisi kenyérrel. Délután kettőkor pedig Delle-be érkeztünk, a svájci határra, ahol lejárt a potyajegy. Azt mondták: Tessék kiszállani.

A francia pénzünket svájcira váltottuk, ámbár itt is frank és szantim járja. A vámon nem nézték meg a táskáinkat. A kezével mosolyogva intett a vámtiszt.

– Csak menjetek, csak menjetek!

– Derék fiú kend, elvtárs – mondta Józsi. És mentünk.

A Tell Vilmos honában

A hátunkra csatoltuk újra a bornyút és szinte jól esett a gyaloglás. A vonatozás kirázta belőlünk a párisi kószálás zsibbadságát és fáradtságát. Ruganyosan mentünk a szelid őszi alkonyatba a szép utakon, Svájc szabad földjén.

Az őszi hervadás ráborult a svájci erdőkre. Sárgán, hervadtan peregtek az erdei országútra a levelek, szomorú, csendes hangulat borult a tájra. November eleje volt. Ilyenkor már odahaza is zord idők járnak. De mi egy cseppet sem fáztunk. Pattat Titusz úr, a mulakatos, velünk jött. Ő is Baselbe igyekezett. Ez estén egy igen rendes, kedves kis Gasthausban aludtunk, másnap este pedig már az ősi városban, Baselben voltunk.

A zsinatáról híres város igazán gyönyörű helyen fekszik. És jó helyen. Három ország (Svájc, Német, Francia) összesögelésénél. Mellette a mi kedves, régi ismerősünk, a Rajna folyó, a mi itt még nem olyan nagy legény, mint Mainz mellett. E kedvező fekvése emelte a várost a közép- és ujkor minden fontosabb mozzanatának központjává. A székesegyház karzatáról lehet belépni abba a terembe, amelyben 1431-től 1448-ig a zsinatot tartották. Ez a terem ma is olyan állapotban van, mint a zsinat idejében.

Összejártuk egy nap alatt a bájos, szép várost. A jólét, gazdagság sugárzik itt le mindenről. Nem hiába hívják a „milliomosok városának”. Remek villák, paloták vannak mindenféle.

Az idő is kedvezett. Ilyen szép őszt sohasem láttam, mint itt, Svájcban volt. A „sárga lombon fényes napsugár” folyton ragyogott. A hidegnek nyoma sem volt.

Délután a St.-Alban kapu táján levő pompás parkban gyönyörű szobrot leltünk, a St.-Jakob emléket. Az 1444-ben a franciák és osztrákok elleni csatában elhullott hősök szobrát.

Átmentünk a Rajna hidon a város másik részébe, a Kis-Baselbe és felvettük az utassegélyt. Svájc városi segélyeket ad. Baselbe például 3 frankot fizettek.

A jó kis szállón pompásat aludtunk. Reggel vettem egy fa gyufatartót és megindultunk Zürich fele.

A vidék szelid és remek volt. Barátságos, tiszta falvak, városkák, rendes utak, erdős hegyek, pompás legelők, gyönyörű svájci bocikkal.

Rheinfeld, Frick elmaradtak, Badenben felvettük a 2 frank segélyt és még akkor este bevágtuk Zürichet.

Elfáradva értünk be későn este a hegyoldalba épült svájci fővárosba, amely pompásan nézett ki messziről kivilágítva. A „Gasthaus zum Stüssihoff”-ban urasan megvacsoráltunk, azután nyugalomra tért a fáradt társaság.

Reggel felvettük a segélyt és kimenve a zürichi-tó partjára, kigyönyörködtünk magunkat a kékeszöld színű tó partján kínálkozó látványban. A fehér sirálymadarak vijjogva röpködtek a víz felett, a halakra vadászva s a távoli havasok felől fújó hűvös szél azt sziszegte a fülünkbe, hogy jó lesz sietni Olaszország felé, míg a zord idő be nem áll.

A Zwingli Urlik és Pestalozzi városát összejártuk, megnéztük akkor nap. Szép hely, tömérdek gyára van, különösen a selyemipara nagy. De legfontosabb jó benne, hogy a magyar egylet 2 frank segélyt ad. Délben egy népkonyhán felségesen jóllaktunk – ingyen. A nyomdász egylet adta az ebédjegyet. Este pedig a Stüssihoffban megvacsoráltunk és elbúcsúztunk Pattat Titusz urtól, aki hazautazott Ausztriába. Reggel pedig a Winterthuri országuton másztuk a hegyi erdők útjait. Este a csinos, kis városban felvettük a segélyt, másnap délután pedig Frauen-

felében. A vidék mindenütt remek, az utak pompásak, a mi lábaink pedig úgy belejöttek a gyaloglásba, hogy minden pihenés nélkül tudtunk reggeltől délig és déltől estig menni. 40–50 kilométert gyurtunk le naponként.

Egy helyen belementünk a vasúti alagutba, ami ebben a hegyes országban lépten-nyomon előfordul. Így rövidebb volt az út, mintha az országúton megyünk. De az alagutakba menni tilos! Ez ki van írva. Meg is jártuk, mert jött utánunk egy tehervonat s mi kétségbeesetten, lélekszakadva futottunk az alagutban rémesen dohogó, bömbölő vasszörnyeteg előtt. Azt hittük tíz év telt el, míg az alagutból a napvilágra jutottunk, pedig egy perc alatt künn voltunk, levetettük magunkat a pályáról, hogy hatot is hencseredtünk. A vonat elrohant mellettünk. De alig tápázkodtunk fel, akkor meg az ott álló vasúti őr akart megcsipni. Nekünk sem kellett egyéb. Aló a vonat után, végig a pályán. Vágtattunk mint egy „snelcug”. A svájci baktart a faképnél hagytuk, de többet az alagutakba be nem mentünk.

Svájc – dacára a tömérdek hegyeknek – össze van hálózva vasútvonalakkal. Hegyek átfurva, szakadékok pompásan konstruált hidakkal, viaduktokkal összekötve. De ez az építkezés drágává teszi a vonatokat.

Szt.-Gallenben, az apátságáról híres, csinos városban felvettük az utolsó svájci segélyt és két nap múlva a híres nyilas, svájci szabadsághős, Tell Vilmos hazáját elhagytuk. Mindig féltünk Svájctól, hogy rossz idő lesz hegyei között. És Svájc kitett magáért. Jobb idő járt benne november közepén, mint Tübingiába, a Harzban szeptember elején.

Őszi harmat után...

Megint „hazai” föld határán jártunk. Az osztrák vámőr délben megvizitált bennünket, akár-csak a luxemburgiak, délután pedig a Bódeni-tó partján, Bregenzbe, Voralberg fővárosában hallgattuk a tavonjáró hajók ködkürtjeinek a bűgását. Este a barátságos Gasthausban megvacsoráltunk s benyakaltunk egy liter „Most”-ot (új bor) annak az örömére, hogy megint az „összbirodalom” földjén vagyunk.

Az alvószobánkba pedig igen jól esett elszenderedni a rég hallott osztrák katonai takarodó mellett. A kis város felett búsan sirtak át a kűrthangok a csöndes őszi estén. Magunkat egészen otthon érezve szenderedtünk el a jó dunyhás ágyakban.

Hanem mikor másnap megindultunk Feldkirch fele, az utak olyan szörnyű hegyek közé futottak fel, hogy csak úgy nyúlt a nyakunk, míg egy-egy kapaszkodón felvergődtünk. Egy vadregényes zuhatag szakadt le egy helyen az égbemeredő hegyről. A lemenő nap pompás kis szivárványt vont fölé. Körül rettentő bércek, erdők s a feneketlen mélységben titáni zajjal robogott tova a hegyi patak. A fejünk felett károgó hollócsapat szállt be Tirol felé. A nap eltűnt a hegyek mögött, az eget szürke, komor hófelhők takarták be s a bércei erdők sötét fenyvesei között megzúdult a hegyormokról jövő tél fagyothozó szele. Meghalt az utolsó őszi napsugár. A napot utazásunk alatt nem láttuk többé.

A fagyfaló szélben, kapaszkodva felfele a teljesen elhagyott vidéken, mentünk egymás után a komámmal szótlanul, komoran és gondolkoztunk. Odahaza is hideg már az idő, de jól fűtött szobában ül a familia s mi itt a fagyfaló szélben bandukolunk az erdőkben. A sziklába vágott út egyik szélén ötszáz öles mélységek vannak és már sötétedik. Ha ide behullunk, nem lesz fázás, éhség, fáradság, csak nagy nyugalom és béke...

Egy erdészlak előtt mentünk el. Mosolygós arcú, szép asszony állt a barátságos, kivilágított szobában s kedves kis gyermekekhez beszélt s mi a kihaltnak látszó úton mentünk tovább s a torkunkat elszorította az elhagyatottság keserűsége.

Este 11 órakor értünk Feldkirch-be. Óriási utat tettünk meg reggel óta Bregenzről e kis hegyi városig.

Másnap újra az a hegy-völgyes táj, újra az a fagyfaló szél. A tél ide már megérkezett. Fönt a fejünk felett, a sziklába vágott istenkisértő úton három mozdonnyal is prüsszkölve futottak a vonatok.

Egyes helyeken a hegyek szörnyű vashidakkal voltak összekötve s a vasúti pálya azon feküdt.

Bludenzen túl Langen előtt megjelent előttünk a vén, szakállas ember: a tél. Esni kezdett a hó. De olyan pelyhekben, mint az öklöm. Ilyen havazást mi még nem láttunk.

– No – gondoltuk – most csak egy hógörgeteg kell ebbe a szűk völgybe. És akkor „befejeztük” az utazást.

Két óra múlva térdig, este pedig a szó-szoros értelmében derékig jártunk a hóban. Nem volt rajtunk egy tenyérynyi száraz hely. De a szörnyű hegyi, kapaszkodós utakon nem fáztunk, dacára a havazásnak. A völgyek összeszűkültek, embert sehol sem láttunk, néha-néha, messze, egy-egy magas bércek közzé zárt hegyi falut. S az a leirhatatlan, ünnepélyes csönd. Eh, ez nem maradhat így.

– Komám! Hogy is van az a kuruc nóta: a „Bujdosók”? És fújtuk:

Őszi harmat után, nagy hegyeknek ormán
Fudogál a téli szél, fudogál a téli szél.
Zöld erdő árnyékát, „kopott” csizmám nyomát
Hóval födi be a tél, hóval födi be a tél!...

Hanem dalolni és hegyet mászni nem lehet. A nóta elhallgatott és szótlanul cammogtunk Langen fele.

Ahova beértünk késő este és meg is háltunk egy Gasthausban.

Reggel elmentünk a tornyos indóház előtt, szeretttünk volna vonatra ülni, de pénz nem volt. Így is eleget éhezünk, mert ebben a szép, de árva országban még eleséget sem lehetett kapni.

Szent-Anton is elmaradt (itt egy 10 kilométeres alagut van a vonatnak készítve a hegyben) s Landecken túl az utak is jobbak lettek. Elmaradt Voralberg legvadregényesebb része. Mi nagyon is megelégtünk ezt a szép vidéket. Hanem a havat lejárták a szekerek. Két nap múlva Innsbruckba vergődtünk be, ezen a napon is cudar havazást kaptunk. Egy hét óta nem birt megszáradni a ruha rajtunk.

Innsbruck Tirol fővárosa s a segínyt felvéve, szétnéztünk benne. Először is jóllaktunk olyan kukoricaliszból készült süteménnyel, amibe füge van összevágva és mazsola. Igen jó ízű.

Azt tapasztaltuk, hogy ebben a városban annyi templom van, hogy felének az árán bátran kórházat lehetett volna építeni. És a tornyokban örökké kalimpálnak a harangok.

A Franciskánus templomot, amely renaissance stilbe készült, csinos épület, meg is néztük belül is, (főleg azért, mert az utcán igen szemtelenkedett az Alpok szele). Az egész épület vörösmárvány oszlopokon nyugodott. Van benne vagy 30 császár-szobor. De a Miksa császár és Hófer András tiroli szabadsághős siremléke a legszebb köztük.

A város kedves, szép, tiszta és nyáron gyönyörű lehet. Mi fáztunk, tehát hazamentünk a szállóra és megvacsorálva, a jeges éghajlatú alvószobában elpihentünk.

Elhatároztuk, ha törik-szakad, karácsonyra otthon leszünk. Ekkor pedig már december 3-ika volt.

Elindultunk Brixen fele, a havas hegyúton és két nap alatt a püspöki székhelyen, a Weisseturm-gasse 9. szám alatti Gasthausban vacsoráltunk, kellemesen töltve el az estét az ott összegyűlt szaktársak között.

A viatikumot, vagy 6 forintot, felvettük. Sok pénzt kaptunk, mert Innsbrucktól idáig és innen az olasz határig, Aláig kifizették előre az utat.

A vendéglős szép, 17 éves leánya, a Rozlika, gitáron játszott és énekelt s Franci úr, a bátyja citerán kísérte. De, szavamra mondom, gyönyörű kis hangversenyt rendeztek, az akkor, pláne Tirolban, népszerű „Madarász” operett dalait énekelve.

Mi a jó este és sok sörivás után felmentünk aludni s mivel akkor nap nagy utat tettünk, igen mélyen el is aludtunk.

A szobában rajtunk kívül még egy idegen, szőke, sunyi ember aludt, azt sem kérdeztük tőle miféle. Hozzá voltunk szokva az ismeretlen alvótársakhoz.

De az a pasas megtréfált minket. Még hajnalban elment s mi akkor egyszer nem tettük a fejünk alá a pénzünket és irásainkat s ez az ember az én és a Józsi pénzét is, meg a Józsi egyleti könyvét, útlevelét ellopta.

– Hüh, a ragyogóját! A mezitelen bőrünkre felkaptuk a felsőruhát és rohantunk le az utcára, mikor észrevettük a lopást. De bizony üthettük bottal az ipse nyomát, az eltűnt. Rórátés idők voltak ekkor már, a vendéglősné és leánya templomba ment jókor, a kapu nyitva volt és így a mi emberünk szépen elinalhatott, annál is inkább, mert a vendéglős nem kért tőle írást ez este.

Tönkre voltunk téve. Ott álltunk pénz nélkül, Józsi egyleti könyv nélkül. Sürgönyöztünk haza s négy nap múlva úgy kaptunk pénzt. Novitzky szaktársnak pedig megírta Józsi az esetet, a nyomdász egyleti pénztárnok pedig bizonyította s Veronába, Olaszországba úgy küldött Novitzky szaktárs egy új egyleti könyvet.

Mig a pénz megjött, mi Rozlikának udvaroltunk. Ő délutánonként gitározott és énekelt, Franci úr citerázott és egy pár magyar szót is mondott nekünk, amelyet a temesvári kiállításon tanult, ahol mint tiroli citerás vett részt. Mikor a pénz megjött, kifizettük a cekkünket, elbúcsúztunk a kedves fogadóséktól és megindultunk Olaszország felé.

Bozennél már elmaradt a havas világ, ahogy délfelé haladtunk, Trientnél már egész jó idő volt. Itt nem lehetett érezni, hogy december közepén járunk, de a városok és lakosság átváltozott olasszá. Az országútszéleken levő hegyek mindenütt lugasos szőlőkkel voltak beültetve. Német szót nem is hallottunk csak olaszt ezentúl. Trient, a híres 1562-iki zsinat székhelye már teljesen talián város, mészkő-sziklákból álló hegyek közt fekszik és a Piazza Grande-on pompás, szép a Neptun-kut, de bizony a város olaszosan piszkos.

Az ország út tele van Olaszországban szentfülkékkel.

A gyufám elfogyott és egy kőfülkében, a Máriaszobor előtt égő mécsnél – engedelmet kérve Máriától – rágyújtottam a pipámra. Egy néhány olasz meglátta és zavartak bennünket vagy két kilométeren keresztül, amiért a szent tűznél rá mertem gyújtani. Ne lettek volna csak hatan, majdadtunk volna mi nekik egy kis „hitoktatást” a vándorbotokkal. De hát így nem lehetett. Ezek a csibész olaszok hamar megszurkálják az embert. Így azt tartottuk, hogy „szégyen a futás, de hasznos.”

Az országútakon öszvértől vont nagy, óriási kerekű talyigákon jöttek-mentek a jókedvű taliánok és ha olaszul köszöntünk nekik az „Albergóba” (korcsma), néha bort is fizettek, mert erre már nem sört, hanem bort isznak.

A szállások a szellős, hideg útféli korcsmákban nem voltak drágák, de irgalmatlan piszkosak. Az ablakon nincs üveg, csak fatábla, pedig hát szeptember közepén itt sincs kánikula.

Alánál mentünk át a határon. Az osztrák pénzünket felváltotta a vámtiszt lirára és csentézimóra. S mi csodálkozva nézegettük, hogy az olasz micsoda szörnyű, erős várat csinált ide a szomszéd, „szövetséges” osztrák ellen, a két hegy közt átmenő utra. Vas kapu, felszedhető sinnel. Ha ezt a kaput felvonják Tirolból nem jöhet vonat Olaszországba.

Mitőlünk, úgy látszik, nem féltek a taliánok, mert meg sem vizsgáltak a vámon és áteresztettek.

Mikor először léptünk a Mignon hazájának a földjére, odafordultam a komámhoz:

„Tudod, hol a hon, hol citrom virul?”

– Már hogy ne tudnám – kiáltotta Józsi jókedvvel – ez az! A puliszka lepje el! Csak becsületes kenyeret lehetne benne kapni! De itt mindig polentát kell rágni!

De bizony nem lehetett. Kenyér helyett, valami csodálatos, száraz, fehér tésztagörcsöt adtak a boltokba. Kutyát hajigálni jó lett volna, de megenni nem igen lehetett.

Veronában aztán vettünk jó pékkenyeret és Józsi megkapta a Pestről küldött új utaskönyvét a pénztárnoktól. Mi pedig az évkönyvben feltüntetett szállót megkerestük este 22 órakor, egy vén asszonynál. Mert Olaszországban az órák 1-től 24-ig vannak számozva, nem, mint nálunk, hogy egy nap kétszer 12 órára van osztva. A szálló förtelmes piszkos volt, nem vendéglőben, hanem egy magánháznál. Általában Olaszország, úgy szálló, mint utaskifizetés tekintetében is méltó, rendetlen társa Franciaországnak. Itt is, ott is a szállót is, az egyleti pénztárnokot is naphosszat kell keresni nyomdáról-nyomdára, míg megleli az ember. Ezen a téren nincs rend, mint nálunk és Németországban.

Verona egyébiránt csinos város volna, ha piszkos nem volna. A Hári Jánosok hazáját, míg Lombardia Ausztriához tartozott az osztrákok rendbeszedték, erős várakat, jó utakat, vasutakat csináltak s mikor aztán Veronát, Paduát, Velencét visszacsikarták az osztráktól a taliánok, jól jártak a sok szép építménnyel. Legszébb utcája a Corsó Canova. És érdekes a régi római szinköre.

Mi már csak azon voltunk, hogy minél előbb hazajussunk. Mikor a segílyt felvettük itt-hagytuk a Rómeo és Julia bús szerelmének színhelyét és Padua fele cipeltük a bornyút, ahova két nap alatt értünk be.

A páduai Szent-Antal hazája bűzlik a piszoktól. Ő is keresetett volna magának külön város, ahol porladjon. Megnéztük az Antal-templomot, ami a gót- és román stílus vegyüléke, kétkupolás, kereszt alakú épület. Szép festményeket pingáltak bele a híres piktorok. A csodatevő öreg úr egy kápolnájába szunnyad, zöld márvány koporsóban. Adj Isten egészségére a nyugodalmat.

Paduába elég jó szállásunk volt egy régi, szép, árkaDOS házban és jó, olajos paszujlevessel traktált meg a vendéglős. Utána kecskepecsenyével, a mely a nyitott tűzhelyen koloncrajáró vasnyárson sült.

Igy másnap, jó hangulatban mentünk át Vicenzán s két nap múlva, zsebünkben egy pár csentézimóval rugtattunk az Adria királynéja, Velence felé, azon szent fogadalommal, hogy oda beérünk ma, ha meghalunk is. De ha egy olasz fel nem vesz az öszvéres talyigájára, bizony nem értünk volna be.

Délután négy órakor Mestróban voltunk. Velence előtt. Tudtuk, hogy Velencébe száraz lábbal nem lehet bejutni s így 20–20 csentézimót megtartottunk, hogy majd azt hajójegyre fordítjuk.

Láttuk jól Velence tornyait és azt is láttuk, hogy egy egyenes földtöltés halad felé. Hohó! Ide be lehet hajó nélkül is jutni. Minek akkor ez a 20 csentézimó? Együk meg! És nyomban mazsolás puliszkát vásárolva, néhaivá lett a kis pénz. De egyszer csak kellemetlen meglepetés! A töltés végén levő vámházon túl nem volt más, mint víz, víz és víz. A tenger! Velencébe nem lehet csak vonaton és hajón bejutni. Majd megettük a fejünket.

– Le kellene inni a tengert Velencéről – mondta savanyú arccal Józsi – akkor bemehetünk száraz lábbal.

Mit volt mit tenni a Józsi bornyúját és botját zálogba csaptuk a vámházi vendéglősnél. Ez adott 40 csentézimót és azzal bepropellerezünk Venicsiába.

Velence bizonyára egyik legérdekesebb városa Európának, fekvésénél fogva.

Mig a szállót kerestük – este 23 óráig – majdnem összejártuk az Adria királynőjét, amely részben a tengerből kiálló sziklákra, úgynevezett lagunákra van építve, részben a tengerbe vert cölöpökre.

A Grand Kanalon vitt be bennünket a fiókhajó. Öt perc múlva a Szent Márk-téren kószáltunk, nézegetve, hogy a sétáló – többnyire nászutas és külföldi – közönség hogy éteti a tömérdek galambot, amelyek olyan szelidek, hogy az ember fejére, vállára, kezére szállnak. Szent-Márkus a város patronusa. A hamvai itt vannak eltemetve a keleti pompával, bizánci mintára, de román stílusban épített Márk-bazilikában, mellette áll a torony. Olaszországban különben a tornyok nincsenek a templomhoz ragasztva. Mellette állnak. A magyar népnyelv azt mondja az ilyen tornyokról, hogy „jegybe jár a templommal.” A templom egy építészeti műremek. 500 aranyos oszlop díszíti, tartja. A bejárat felett aranyozott ércből készült négyesfogatú lovak állnak, amelyek állítólag egykor a Néró, később Trajánus diadalkapuját díszítették.

Az utcákon – mint tudva van – nincs kocsizút. Velencében nincs kocsizaj. A tenger vize folyik a keskeny öt-, hatemeletes palotáktól körülvett, sötét utcákon s fekete gondolák (csónakok) suhannak a vizen és személy- s teherszállításra vannak berendezve, de a házak alatt mindenütt van gyalogjáró, az utcákat íves hidak kötik össze.

A palotái majdnem mind remekbe készültek – akkor, a maguk idejében, Velence fénykorában. Gót, román, renaissance stílusban, fehér, fekete, vörös, tarka márványból épültek, de ma mind porlad, kopik, romlik. A remek erkélyek tele vannak aggatva piszkos ruhákkal. A műremeken rongyok. Ez a mai Velence. Csak árnya a régi fényének. Valami bús meghatottság vesz erőt az emberen, amikor ebben az álomvilág-szerű városban jár. A nagy, elmúlt dicsőség borong mindenben. A hajdani pompának, vagyonnak csak a romjai maradtak. S Velence népe ma túlnyomólag abból él, hogy a külföldieknek mutogatja a régi dicsősége maradványait és a jelenlegi nyomorát...

Pénzünk nem volt és szállást csak úgy kaptunk, hogy a gyűrűmet zálogba hagytam a szálláson, míg reggel a viátikumot felvettük, amelyet egy hatalmas, nagy nyomdában fizettek ki.

Decemberben azért Velencében is hideg van. Egy napig még a romjaiban is szép városban sétáltunk, este pedig visszahajóráztunk a mestrói vámházhoz, ahol kiváltottuk a Józsi bornyúját és botját s másnap Udinébe felvéve az utolsó olasz segílyt, Triest fele másztuk a Karszt-hegység szikláit.

Triest Ausztria legnagyobb kikötője. Mikor felé közeledtünk, már reggel hallottuk az osztrák katonák trombitálását, amelyet a tenger mértföldekre hozott felénk. Nagy izzadás között, fagyos szelektől megfújva, óriási hegyeket mászva értünk a városba este, ahol a német herbergben háltunk, amelyben minden ragadt a piszoktól.

Dél előtt felvettük a viátikumot és szétnéztünk a városban, különösen a szép tengerparton, a kikötőbe. Megcsodáltuk a rettenetes tengeri hajókat, amelyek Braziliával, Indiával, Török és Görögországgal bonyolítják le a kereskedelmet. Az óváros szűk utcáin kocsi sem járhat, de az új részek pompásak.

A Piazza Grande-on szép a Mária Terézia kútja és a VI. Károly császár márvány-szobra. S gyönyörű a Miramare kastély és remek a parkja.

Triesztben a növényzet már különben délies. Örökzöld növények, narancs-, citromfaerdők borítják a domboldalakat s egy helyen láttam virágokból egy virágágyban (december 16-ika volt) a Habsburg-cimert.

Triesztból Lupoglava hegyi állomásig vonaton mentünk.

Ez a Lupoglava egy kis állomás a Monte-Maggiore-hegyen és 1 korona 20 fillérért visz addig a vonat, de ez állomásról egy fél nap alatt Fiuméba értünk, a rendes uton pedig öt nap alatt tettük volna meg. Fiumében a nyomdászok által adott segélyt fölmarkolva, fölmentünk a rendőrségre és keverve a magyart olasszal, illirrel, franciával, némettel, elnyöszörögtük a kapitánynak – aki különben a magyar állam tisztviselője, de magyarul nem beszél – mondom megkértük, hogy adjon egy potya vasuti jegyet a szülővárosunkba.

A kapitány egy kicsit lármázott németül, káromkodott olaszul és adott egy „Fogliót”, egy szabad vasutijegyet. Ez szokás volt akkor, lehet most is adnak. Mi Fiuméből Debrecenig kaptunk. Éppen kerek 100 mértföldnyi út!

Mikor megígérték a potyajegyet, lementünk a Via Andrássyra, ki a mólókhoz s bámultuk egész délelőtt a napsugaras tengert, az idelátszó Abbáziát. Délután vettünk valamit az otthonlevőknek, este pedig felültünk a vonatra a potyajegyünkkel s három nap múlva Debrecen kövezetén kongtak a vándorbotok, amelyeknek elkopott a vége a tizenegy országon áti kutya-golás alatt.

S a két vándor cimbora elvált egymástól.

A mi kapunkban jókedvvel kezeltünk a Józsival:

– Hát áldjon meg, aki a napot sütteti komám.

– Áldjon meg, komám!

Nem nagyon áldott meg bennünket. El is váltak az útjaink, messze vagyunk egymástól. De mi most is szeretjük a komával egymást.

Befejezés

Könyvem végére értem. Utazásom emlékeit irtam itt le, szorosan csak az emlékeit. Hogy tüzetesen, alaposan előadhassam, amit ez utazás alatt láttam, négyszer ilyen terjedelmű könyvbe sem birtam volna beleszorítani. De nekem nem az volt a célom, hogy oktassak, hanem csak a figyelem felköltése az utazás, a valcolás megszeretése iránt, különösen a fiatalabb szaktársak körében.

Ne bírálják meg szigorú szemekkel a szaktársak ezt a könyvet, mert ez igen gyorsan készült. Január végén fogtam az íráshoz s tudhatja, aki próbálta, hogy éjszakákon át írni a napi nyomdai munka után keserves multság. Ne hasonlítsák össze hivatott írók könyveivel, mert ezt csak egy munkás írta a munkásoknak. Éppen azért a javíthatatlan hibáit: „Nézze el az uri kegy, máskor aztán jobban megy.”

Hogy milyen tolmács voltam az elébem tűzött cél szolgálatában, erre majd a központi hivatalnok szaktársak adhatnak felvilágosítást, ők látván, mennyivel növekedik a külföldre utazó szaktársak száma ezek után.

Nem merem a viláért sem remélni, hogy könyvem teljes egészében meg fogja mozditani azokat a röghöz ragaszkodó elemeket amelyek eddig a falujok határát sem merték átlépni.

De azt beláthatják a fiatal szaktársak e könyvből, hogy a vándorlás nem valami ördögös, kivihetetlen valami. Nem hal abba bele senki. S ha belátják, bizonyára ezután másképp gondolkoznak. Megpróbálják.

Fiatal szaktársaim között van akárhány ma, ki ha kondícióját veszti, hónapokon át el tud tétlenül lézengni a szülei vagy hozzátartozói nyakán, a helyett, hogy az oldalára venne egy táskát, a kezébe egy botot s aztán nekiindulna a szép virágos mezőkön, madárdalozó erdőkön, lilaszínű hegyeken át – összejárni a nagy világot. Hiszen fiatal emberek vagyunk. Egy kis gyaloglás nem hogy ártana, de a rossz levegőjű nyomdákban elcsigázott testnek határozottan felüdítője, sokszor halálos nyavalyából kigyógyítója egy ilyen vándor út.

A fiatal nyomdászok nem mernek utazni, tapasztalni menni! A nyomdászok, a kiknek minden szakmák között a világon páratlanul álló utassegélyző pénztárak van! Mit szóljon akkor egy lakatos- vagy asztalos-segéd, a ki minden segélyezés nélkül veszi nyakába a világot s egyedül csak szaktársai vagy esetleg egy-egy munkaadó jószívűségére van utalva?

Pedig a mai korban még a legegyszerűbb iparosnak is utazni, tapasztalni kell, ha azt akarja, hogy a mindennapi kenyér el ne fogyjon előle!

Miért riadnak vissza hát a fiatal nyomdászok az utazástól, a tanulástól, mikor ha valakinek, csakis nekik van rá módjuk, idejük és alkalmuk?

Nem érzik a tavaszok lehelletében egy távolról jövő édes, lány suttogás hívogatását? Nem tudják, hogy a május szelid fuvalmaiban a németországi gyönyörű tájak, a tübingiai erdők, a harzi hegyek, Páris, a szép városok, a svájci bércek, a tiroli alpok, az Adria tenger izen önknek!?!...

Mindaz a tömérdék, szép, felséges látnivaló, amelynek hívására botot, táskát kell a fiatal, tanulni vágyó nyomdászoknak ragadni s az általános tudás tündérének látogatására – ha izeni – mindnyájunknak el kell menni!...

Mert szép az, mikor később, őszülve, kopaszodva, téli estéken, a kályha mellett hallgatjuk a lángokban megsemmisülő fa sirását és eszünkbe jutnak a régi, szép idők, a valcolás keservesen aranyos, édes emlékei. Az eltűnt ifjúság...

Az egykor összejárt országok: az erdők, a hegyek, zuhatagok, városok, emberek, arcok, suhannak, röpülnek képzeletük előtt. Jönnek, mulnak és fakulnak...

S ahogy baktatunk tovább az élet ködös utjain, mi szegény, örök vándorok, hátunkon egy képzelt, súlyos bornyúban összetört reményeket és szárnyaszegett álmokat cipelve, a sorstól elénk szórt hegyes köveken elbukva, felkelve, baktatunk és megint csak elmerengünk a mindjobban fakuló emlékeken.

Már a lábunk sem bír, a vénülés kehes lován, lassan mászunk az utatlan utakon, a minket körülvevő ködtengerbe s innen, a félhomályból boldogság visszapillantunk még egyszer a hátunk-mögött maradt tavasz napsugárban úszó tájaira. Gyönyörködve nézzük meg az ifjúkorunkban látott képeket, homályosuló szemekkel s szívünkbe zárva ezeket, ha nem megelégedetten is, de megnyugvással megyünk tovább az élet lombhullató fáktól szegett, sárga levelekkel takart útjain. Tovább, tovább, míg csak a csontkaszás oda nem kiáltja: „Vándor, elég volt!... Pihenj!...”

Tudnivalók az utazás körül

Utazni óhajtó kollégáimnak némi utasítással fogok szolgálni, a könnyebb boldogulás kedvéért.

A ki külföldre akar utazni, első föltétele legyen „Utlevelet” váltani. Az utlevél okvetlen szükséges, mert a kinek külföldi utlevele van, ott künn hatóságok előtt, segítő egyesületeknél, mindig előnyben részesül az utlevéllel nem bírók fölött.

Az utlevelet a belügyminisztériumtól kapjuk a bejelentési, illetve alispáni hivatal útján és egy koronába kerül.

A felszerelésnek egy nagyobb utazáshoz a lehető legkevesebbnek, könnyűnek, de praktikusnak is kell lenni.

Hogy ez a felszerelés milyen legyen arról e könyv 14-ik lapján bő felvilágosítást kapnak a szaktársak.

De az utazás haszna nem a megtett út hosszúságától függ, hanem attól a szellemi benyomástól, a mely utána emlékünkből maradt.

Mindent figyelmesen, nem kicsinyelve kell megnéznünk, mert csakis úgy ítélhetünk részrehajlatlanul, ha egyes nemzetek viszonyait összehasonlítjuk.

Ha utazni akarunk, meg kell előre állapítani az utirányt s olyan városokat és vidékeket vegyünk föl programmunkba, amelyekről előre tudjuk, hogy érdemesek a megtekintésre.

E könyvben egy *hét hónapos* utazás története van leírva s a leírt út körülbelől felöleli mindazon városokat, melyeket közép-Európában érdemes megnézni. Az utirányt különben mindenki a tudása és egyéni ízlése szerint módosíthatja, de ez utirajz alapján ki lehet számítani az időt és távolságot.

Most még néhány általános szabályt sorolok föl, a melyet minden utasnak be kell tartani, ha azt akarja, hogy kellemetlensége ne legyen.

Vigyázzunk viatikum-könyvünkre, mert utazásunknál ez egyedüli támaszunk. Irjuk fel pontosan a számát és az egyes helyeken befizetett heteket, mert a könyv elvesztése esetén csak utánjárással kaphatunk új könyvet s az egyes külföldi egyleteknél azután magunknak kell gondoskodnunk az ott fizetett hetek beírásáról. Vigyázzunk, hogy a kifizető a kifizetett napokat pontosan beírja-e a könyvünkbe és igazolványunk rendesen van-e kiállítva s ha nem jó, adjuk vissza. Egyáltalán alkalmazkodjunk mindig és mindenben az érvényben levő utazási szabályokhoz s akkor nem lesz okunk panaszra. A kifizetővel pedig ne gorombáskodjunk, mert hisz ők munkájukat kollegiálitásból végzik és szép szóval sokkal többre megyünk.

A tisztességes, feltűnést kerülő viselkedés a fő. Vidámnak kell lenni mindenkor és mindenekben! Mert hiszen néha megesik, hogy rosszul megy az ember sorsa, de hát mi vándorlegények vagyunk és nem miniszterek, hogy szalon vasuti kocsiban utazhassunk! Ha éhezünk néha napján, földhöz vágjuk mérgünkben a süvegünket, káromkodunk egy sugárt, egy magyarosat, a melyet csak a mi szittya nyelvünkön lehet, aztán megnyugszunk a változhatatlanban! A hasunkat biztatjuk, hogy majd ha haza megyünk, jól tartjuk és rendben van minden!

Fontos, hogy a hatósági közegekkel, csendőrökkel, rendőrökkel nem nyeglén, hanem udvariasan beszéljünk s amíg velük beszélünk, mindig a szemükbe nézzünk. Ezek a gyakorlott emberek az illetőnek a szeméből meglátják, hogy becsületes ember-e? S ha utasítást kaptunk mindig köszönjük meg.

Írásainkat, egyleti könyvünket, igazolványunkat állandóan kabátunk belső zsebében hordjuk és éjjel, pénzünkkel együtt soha sem mulasszuk el fejünk alá tenni.

Ha ágyban hálunk, minden zsenirozás nélkül vetközzünk meztelenre és úgy aludjunk, mert csakis így kerülhetjük ki, hogy ruháink a piszkos ágyakban férget ne kapjanak. Célszerű hajunkat is tövig levágva viselni.

A levelezést az itthon hagyottakkal a „poste restante”-rendszer igénybevételével fogatosítsuk.

Ékszer utra ne vigyünk. Még az óra is fölösleges.

Az idegen utasokkal csatlakozást kerülni kell, mert az ilyen rövid ismeretség után szerzett utitársak nagyon veszedelmesek lehetnek reánk nézve. Az utasnak az éjjeli szállás a fő. Ausztriában a köznép gyáva és nem szeret szállást adni, de a Gasthaus-okban (kis vendéglő) 30–40 fillérért jó és tiszta ágyat kap az utas. A bajor vendégszeretőbb, barátságosabb. Ezeknél az istállóban, kocsiszinben ingyen, a vendéglőkben 5–10 pfennigért (6–12 fillér) kap az ember ágyat. A szászok az istállót is megfizettetik s az ágyak is drágábbak valamivel, mint a bajoroknál, de rendesebbek és tisztábbak. A poroszoknál a szállás olcsó. A franciáknál, ha nyáron utazunk, úgynevezett „Asylók”-ban a falusi hatóság ingyen rendel szállást, de ez piszkos és nyomorúságos, hanem ha van egy kis pénzünk, olcsó vendéglőkben tiszta ágyakat lehet kapni. Párisban ajánlom a boulevard Clichyn a 78. sz. a. „Hotel Terasse” olcsó kis vendéglőt. Svájcban a szállás tiszta és olcsó. Olaszországban az ágyak olcsók, de piszkosak, mint általában minden, ami olasz-földön található, különösen az ételféle, mert olajjal főznek. De megszokjuk ezt is. Az a fő, hogy az ember sohasem essék kétségbe, ha utazik. Törje a fejét, ha válságos helyzetbe jut és vágja ki magát. Hogy valaki bántsa az utast, sohasem kell félni, rablás, gyilkolásról szó sem lehet, akármilyen erdőkben, kietlen vidéken, akármilyen éjszakában utazzunk. Az éjszakai utazás a legkellemesebb, kivált ha nappal meleg van. Hátránya csak az, hogy nem kérdezheti az ember az utat.

Nagy városokban az utcákat, vagy a mely helyet keresünk, rendőröktől és sohasem magánemberektől kérjük. A rendőrök mindenütt igen udvariasak és szívesen szolgálnak fölvilágosítással.

Magyarországon a falusi birók ingyen éjjeli szállásokat rendelnek az utazóknak.

Utasoktól, főleg szaktársaktól tudakozódjunk, hogy hol és milyen segélyeket lehet kapni. Ilyen segélyeket adnak: a Jótékonyági körök (különösen azoknak, akik már itthon is jótékonyági körtagok voltak.) A főnökök, főnök-egyesületek és szaktársak: szállás-, ebéd-, vacsora és nyomdasegélyeket. A külföldi hatósági élelmezési állomások: ételt, szállást. A Magyar-egyletek (nagyobb városokban) rendesen pénzsegélyt.

A Párisi Osztrák-Magyar egylet kenyércédulákat, pénzsegélyt, végre egy ingyen vasutijegyet – egyetlenegyszer – Páristól a szülővárosig.

Célszerű a népkonyhákat is felkeresni, ahol jó, olcsó és tiszta ételeket kaphat az utas.

A nyelv nemtudástól pedig nem kell megijedni.

Alább közlöm azokat a szavakat és mondatokat, amelyekre a leggyakrabban van utazás közben szükség. Az itt felsorolt francia és olasz szavak úgy ejtendők ki, ahogy írva vannak. Aki bővebben akar foglalkozni e dologgal, vegye meg a *Közhasznú Könyvtár* 24., 27. és 43. számú ilyen célra szolgáló füzetait, darabja 12 fillér. Vagy a *Rozsnyai-féle* Német-Francia és Olasz „Gyorsnyelvtan” című füzeteket. A két füzet 1 korona 20 fillér. Ha ezek birtokunkban vannak és szorgalmasan olvasgatjuk, minden nyelvtudás nélkül, bátran nekiindulhatunk utunknak, nem fogunk ezen a téren sem fennakadni.

Nélkülözhetetlen még egy jó Közép-Európa térkép.

S ezzel elmondtam mindazt, amit szem előtt kell tartani a külföldre utazó szaktársaknak. Nagyon természetes, hogy egyes speciális esetekre nem lehet utasításokat adni, de hát ezt mindenki a helyzethez képest orvosolhatja. A szükség megtanít bennünket mindenre. A gyakorlat teszi mesterré az embert. És végre, főleg itthon ne felejtse az utazni menő szaktársak egy igen lényeges dolgot, ami nélkül az utazásból máskülönben semmi sem lehet, t. i.: *a kitartást!*

Magyar	Német	Francia	Olasz
Hány óra van?	Wie spät ist es jetzt?	Kell ör étíl áprezán	Ke órá e?
Az ég felleget	Der Himmel ist bewölkt	Lö sziel é gri	E un tempo piovidzsinózo
Beszél ön, uram, franciául?	Sprechen Sie französisch mein Herr?	Möszjó parl-til franszé	Non párláte frácséze?
Keveset, de szeretném jobban megtanulni	Ein wenig, aber ich möchte es gern besser lernen	Ön pő, mé zső vudré lö miő zápprándr	Pokisszimo, sinyore
Nem értettem meg önt	Ich habe sie nicht verstanden	Zső nő vu zé pá kompri	Ke ávéte detto?
Ön nagyon gyorsan beszél	Sie sprechen zu schnell	Vu parlé tró vit	Voléte ripetere?
Holnap reggel	Morgen früh	Dömén máten	Mattino
Kaphatok itt éjjeli szállást.	Kann ich hier übernacht bleiben.	Pavenü kussé iszi?	Fáremo kvi lá notte
Én magyar vagyok.	Ikh bin ein ungarn.	Zső szvi hongroá	Ió szónó Hungari
Nyomdász.	Bukdrukker.	Aprimör	Tipografó
Nyomda.	Bukdrukeráj.	Aprimóri	Tipografió
Pénztárnok.	Kaszir.	Kaszér	Kaszir
Jó reggelt.	Gút morgen.		Buóná mattiná
Jó napot.	Guten tag.	Bon zsur	Bon dzsornó
Jó estét.	Guten abend	Bon szoá	Bon szerá
Jó éjt.	Gute nacht	Bon nüi	Bon note
Asszonyom.	Madám	Madám	Szinyorá
Kisasszony.	Freilájn	Madmozel	Szinyoriná
Uram.	Majn Herr	Mössziő	Szinyore
Víz	Vásszer	Ló	Akva
Kenyér	Dász brod	Pen	Pán
Mennyibe kerül ez?	Wieviel kostet das?	Kombjen szöla kút-til	Kvánto kosta ció?
Az nagyon drága	Das ist sehr teuer	Szé-torriblómán sér	E troppo caro.
Ez a legutolsó ára?	Ist das Ihr äusserster Preis?	E szö la votr dernié pri	Dica l'ultimo prezzo.
Szálloda	Gasthaus	Hotel	Álbergo
Étterem	Speishaus	Restorán	Tráttóriá
Mit fizetek naponként ezért a szobáért?	Wie teuer ist dieses Zimmer für den Tag?	Dő köl pri szét sámbr é-tél par jú?	Kvántó kosztá ál dzsiorno?
Szabályszerű utlevéllel vagyok ellátva	Ich bin mit einem ordentlichen Pass versehen	Zső szvi müni dön paszpórtan régl	

Bocsánat uram, hol van a Szt.-Honoré-utca?	Verzeihen Sie, wo komme ich nach der St. Honoré-Strasse?	Pardon, möszjő la rü sen-tonoré, szil vu plé?	Abbra la bontá d'indicarmi la via del strada St.-Honoré?
Hová vezet ez az utca?	Wo führt denn diese Strasse hin?	U kondüi szétt rü?	Dóvé konducse kvesztá sztrádá?
Mennyire van még ide a Bastille-tér?	Wie weit ist es noch von hier nach dem Bastilleplatz?	I atil ankór loán diszi á la plász dö la Bastill?	Dá ke párté mi konvien elyi ándere per piazza Bastill?
Merre van az Operaház kérem?	Wo geht es hier nach dem Opernhause?	Lopéra , szil vu plé?	Dove Lopér?
Itthon van N. ur?	Ist der Herr N zu Hause?	Möszjő N. é-til sé lüi?	Abita kvi il szinyor N?
Borotváljon meg kérem	Wollen sie mich rasieren	La barb szil vuplé!	Mi ritályi un po'i káPELLI!
Nyirja le egy kissé a hajamat	Schneiden Sie mir die Haare ein bischen an	Kupé moá ön lé svő	Prégo, di fármí la bárbá
Pincér, egy pohár kávét	Kellner, ein Glas Kaffee	Gárszo, ön kaffé ulé	Kámeriére, uná di káffé.
Pincér, adjon nekem kenyeret	Kellner, geben Sie mir Brod!	Garszon, donnémoa dü pén	Dátemi de pánetti.
Nem	Nein	Non	Non
Hozzon nekem egy pohár sört	Bringen Sie mir ein Glas Bier	Apporté moá ön vér dö biér	Porbi una bikkiére di birra
Vaj	Butter	dü börr	
Sonka	Schinken	dü zsambón	
Fölvágott	Wurst in Scheiben	dü szosziszón	
Főtt marhahús	Gekochtes Rindfleisch	Dü bő-fó natürel	Mánczo bollitó
Gyümölcs	Obst	Ön früi	Della fonttá
Cseresnye	Kirschen	Dé szeriz	Csiredzse
Szőllő	Trauben	Dé rezin	Dellá uvá
Alma	Ein Apfel	Űn pomm	Uná mélé
Dinnye	Eine Melone	Ön melón	Un melóne
Gesztenye	Kastanien	Dé marrón	Marroni
Körte	Eine Birne	Űn poár	Uná pérá
Merre van a posta?	Wo ist die Post?	La pőszt ú é-tel?	Dove l'ufficizio dellá postá?
Merre van a legközelebbi levélszekrény?	Wo finde ich den nächsten Briefkasten?	La boát prosén, u ész kö zső la trúvré	Dóve szarebbe lá kázettá postále kvi áppressoz
Hol a legközelebbi a táviróhivatal?	Wo ist das nächste Telegraphen-Amt	Ű é lö büró télégráfik lö plü pros	Dove l'ufficizio dellá telegramme?

Adjon nekem néhány szivart	Geben Sie mir einige Cigarren	Donné-moá kelkő szigár	Mi di álkúni szigári.
Cigarettapapírt	Cigarettenpapier	Pápié á szigárett	Kártá dá szigárette
Cigarettdohányt	Tabak für Cigaretten	Dü tábá pur szigárett	Tábákkó di szigárette.
Mosatni valóm van	Ich habe Wäsche zu waschen	Zse dü lenzs á lávé	O dellá biánkériá dá fár lávere
Mit fizetek?	Was habe ich zu zahlen?	Kombjen e-zs á pejé	Kvanto szí págá?
Hány óra alatt érünk N-be?	In wieviel Stunden werden wir in N ankommen?	An konbejn dör arriverón, nu zá N	Kandó arriverémó á N.?
Köszönöm	Danke	Merszi	Grácie
Hány órakor indul a vonat N-be?	Um wie viel Uhr geht der Zug nach N?	Á kel lör lö dépár púr N?	Kándó párté il tréno?
Hová utazik ön?	Wohin reisen Sie?	U állé vu?	Vá ellá á
Hol van a jegyváltás N-be?	Wo ist der Verkauf von Fahrkarten nach N?	U e lö büro dé plász púr N?	Dove szí prendono i bilyetti?
Kérek egy negyedik osztályu jegyet D-be.	Geben Sie mir eine Fahrkarte für die Klasse nach D	Donné moá ön billé troá döziem klász á D	Mi diá ún bidzsiliettó di tre klász per
Mit fizetek érte?	Wieviel habe ich zu zahlen?	Kombjen ézs á pejé?	Kvántó kosztá?
Páris felé	Nach Paris	Á Parí	Per Paris
Kérem, melyik kocsiba kell szállnom? Én Páris felé utazom	Bitte, in welchem Wagen muss ich einsteigen? Ich reise nach Paris	Möszjő, vulé-vu mö dir dán köl vagon zsö doá mö plaszé pur allé à Pari?	Kvándó pártirá l'átró konvoljó?
Hol vannak a párisi kocsik?	Wo sind die Pariser Wagen?	Ú szón lé vagon púr Pari?	Dove szí treno per Paris
Kérem, tessék (tegye)	Bitte, thun Sie es	Fét, möszjő; zsö vuzán pri	Con permesso.
Ön N-be utazik?	Sie reisen nach N?	Vu-zállé á N?	Il per N pártire
Igen, uram	Ja, mein Herr	Ui, möszjő	Szi, szinyor.
Hogy hívják ezt a falut, ezt a várost, ezt a vidéket?	Wie heisst dieses Dorf, diese Stadt, dieses Land?	Köl é lö nom dö szö villázs, dö szett vill, dö szett kámpány	Kóme szí kiámá, kvel páézetto, kvel borgó, kvellá csittá?
Ezek mind használt holmik	Das sind alles gebrauchte Gegenstände	Tu szé-zobzsé szontüszazsé	Non o ke dellá róbá uzátá
Szerencsés utat uraim!	Glückliche Reise, meine Herren!	Bon voajázs mészjő!	Buon viádzso.
A viszontlátásra	Auf Wiedersehen.	O rövoár	Á rivedercsi.